TĖVYNĖS SARGAS

KULTŪROS, VISUOMENĖS, POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

PREL. M. KRUPAVIČIAUS SEPTYNIASDEŠIMT METŲ SUKAKČIAI PAMINĖTI

M. Krupavičius Lietuvos tarnyboje

Bažnyčia okupuotoje Lietuvoje

Gudų dvejopa invazija

Lietuvos seimai

Liet. Darbo Federacijos įsikūrimas ir veikla

Pilsudskio-Želigowskio suokalbis okupuoti Vilnių

Kaip atstatyti Lietuvos žemės ūkį?

Bendruomenės kelias JAV ir kt.

1955 m. V tomas 2 (12) Nr.

"TĖVYNĖS SARGO"

Administracijoje, 503 Euclid Ave., Brooklyn 8, N. Y., dar galima gauti visus "Tėvynės Sargo" tremtyje pasirodžiusius numerius:

Vokietijoje:

1947 m. 1 nr.	$ 1.00
1948 m. 2—3 nr.	" 1.00
1948 m. 4 nr.	" 1.00
1949 m. 1(5) nr.	" 1.00
1949 m. 2—3 (6—7) nr.	" 1.00

Jungt. Amerikos Valstybėse:

1951 m. 1 (8) nr.	$ 2.00
1952 m. 2 (9) nr.	" 2.00
1953 m. 1 (10) nr.	" 2.00
1954 m. 1 (11) nr.	" 2.50
1955 m. 2 (12) nr.	" 2.00

Tų numerių bendradarbiais buvo:

J. Aistis, K. Ališauskas, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, inž. K. Baranauskas, vysk. V. Brizgys, vysk. P. Bučys (†), St. Dzikas, M. Galdikienė, J. Gobis, prof. J. Gravrogkas, A. Gražiūnas, Dr. D. Jasaitis, O. Labanauskaitė, St. Lušys, A. J. Kasulaitis, kun. J. Krivickas, prel. M. Krupavičius, Dr. P. Mačiulis, Ig. Malinauskas, J. Matulionis, kan. J. Meškauskas, prof. Dr. J. Meškauskas, J. Mulokas, vysk. V. Padolskis, prof. Dr. K. Pakštas, V. Peldavičius, kan. Pr. Penkauskas (†), L. Prapuolenis, J. Puškorius, prof. Dr. A. Ramūnas, S. Rauckinas, Dr. P. V. Raulinaitis, A. Sušinskas, A .Sužiedėlis, S. Sužiedėlis, Dr. A. Šerkšnas, Dr. A. Škėrys, A. Trimakas, prel. L. Tulaba, J. Tumėnienė, P. Vainauskas, V. Vaitiekūnas, kan. M. Vaitkus, kun. J. Vaškas, MIC, Dr. V. Viliamas, kan. V. Zakarauskas, Br. Zumeris, Dr. Kl. Žalalis, B. Žukauskas ir kt.

TĖVYNĖS SARGAS

Kultūros, visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas

1955 m. V tomas 2 (12) nr.

MYKOLAS KRUPAVIČIUS

VISUOMENININKAS, POLITIKAS IR KOVOTOJAS

DR. D. JASAITIS,
Tampa, Florida, JAV.

Jacques Maritain teigia, jog konkretus istorinis idealas niekuomet neįgyvendinamas kaip sąvoka ar kaip išbaigtas gaminys, bet tik kaip nuolatinis judėjimas. Konkretus istorinis idealas yra dinamiškas paveikslas, kuris realizuojasi kaip judėjimas ir jėgos linija. Kad "idėjos — tiesos" taptų "idėjomis — jėgomis", jos turi būti ne tik asmens sąmonėje, bet išjudinti ir jo valią. Tik tuomet idealas pradeda reikštis gyva realybe ir lyg koks verpetas įtraukia į kūrybinius sūkurius asmenį, bedruomenes ir ištisas tautas.

Mums žinoma, jog kai kurios cheminės reakcijos vyksta tik esant atitinkamiems katalizatoriams. Istorinių idealų tapimas veiksmais, kuriančiais religinius, socialinius ir kultūrinius sąjūdžius, yra nuostabiausia reakcija. O katalizatorių vaidmenį čia atlieka išsiskiriančios asmenybės. Tikiuosi nesuklysiąs, priskirdamas ir profesorių, Jo Šventenybės rūmų prelatą kunigą Mykolą Krupavičių prie tokių išsiskiriančių asmenybių. Jis ne tik lietuvių krikščioniškos visuomenės, bet ir visos mūsų tautos dvidešimtojo amžiaus istorinėje scenoje vaidino ir tebevaidina išskirtinius vaidmenis.

Prel. M. Krupavičius neatskiriamai susijęs su lietuvių krikščioniškosios visuomenės sąjūdžiu ir tąjį sąjūdį neįmanoma atsieti nuo Krupavičiaus. Todėl rašyti apie Krupavičių įmanoma tik lietuvių tautos ir lietuvių krikščioniškosios visuomenės istorinio kelio plotmėj.

Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo Biblioteka

Keletas M. Krupavičiaus gyvenimo datų

M. Krupavičius gimė Balbieriškyje, 1885 m. spalio 1 d. dvaro amatininko šeimoj. Nors tėvas mirė Mykolui dar visai mažam esant, ir našlė motina su mažais vaikais sunkiai vertėsi, jis ryžosi siekti mokslo ir 1905 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją. Mokytojavo dvejus metus Lomžos gubernijoj ir vienerius Papilėje.

1908 m. Krupavičius nepakeičiamai apsisprendžia tapti kunigu. Nors motina ir nelabai tam jo pasiryžimui pritarė, jis vis tiek įstojo į Seinų kunigų seminariją ir ją 1913 m. baigė. Į kunigus buvo įšventintas sekančiais metais ir išvyko į Petrapilio Dvasinę Akademiją, kurią baigė 1917 m. Tų pat metų pavasarį jis perima kapeliono pareigas M. Yčo lietuvių gimnazijose ir ten darbuojasi ligi 1918 m. pradžios, kada dėl bolševikų persekiojimo turėjo iš Voronežo pasitraukti ir grįžo į Lietuvą.

1918 — 1920 m. jis jau yra tautos masių žadintojas ir šauklys kovai už Lietuvos nepriklausomybę. 1920 — 1926 m. Steigiamojo ir kitų Lietuvos seimų narys ir juose krikščionių demokratų bloko lyderis. 1923 — 1926 m. žemės ūkio ir valstybės turtų ministeris. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo užgriuvusi Lietuvą tautininkų politinė baudžiava ilgainiui sunkėjo ir pagaliau kitų partijų vieša veikla buvo visiškai užgniaužta. Tuomet M. Krupavičius išvyko į Prancūziją pagilinti savo mokslinius akiračius. Grįžęs vikarauja Garliavoje, klebonauja Veiveriuose, profesoriauja Vilkaviškio kunigų seminarijoje, o vėliau paskiriamas Suvalkų Kalvarijos dekanu. Kai 1940 m. Lietuvą užgriuvo didžiosios nelaimės, M. Krupavičius vienas pirmųjų pradėjo organizuoti tautos rezistenciją okupantui, bandydamas tuo pat laiku daryti žygių net ir pas okupantus, ar nebūtų kiek galimybių palengvinti tautos nedalią. Tuo jis sukelia prieš save bolševikų nirtulį ir turi slapstytis.

Bolševikinę okupaciją pakeitusi nacinė taip pat Lietuvai gero nedavė ir nežadėjo. Tad Krupavičius vėl imasi žygių. Dėl masinio krašto gyventojų žudymo, Lietuvos kolonizavimo vokiečiais jis drauge su K. Grinium ir J. Aleksa įteikia vokiečių generaliniam komisarui Lietuvoje von Renteln protesto memorandumą. Už tai vokiečių areštuojamas ir išvežamas į Vokietiją, kur pradžioj kalinamas Tilžėje, o paskui laikomas policijos priežiūroj Regensburge, kur ir sulaukė karo pabaigos.

Karui pasibaigus, 1945 m. jis išrenkamas Vyriausio Lietuvai Išlaisvinti Komiteto pirmininku ir ligi šiol vadovavo pavergtos tėvynės laisvinimo darbui. Eidamas šias

PREL. M. KRUPAVIČIUS
kalba VLIKo sesijoje New Yorkę

pareigas, jis panaudojo visus savo sugebėjimus, kad VLIKas, kuris turi nepaprastos reikšmės lietuvių tremtyje apjungimui, paliktų gyvas, veiksmingas ir pajėgus kuo sėkmingiausiai vykdyti savo didžiuosius uždavinius.

Čia pat reikia priminti, kad M. Krupavičius yra ir laisvajame pasaulyje pasklidusių lietuvių bendruomenės vienas svarbiausių iniciatorių ir nenuilstamas jos organizatorius. Jo valingas ir nenuilstamas Lietuvių Bendruomenės kūrimas lietuvybei išlaikyti ir tautinei kultūrai ugdyti yra nemažesnės reikšmės, kaip jo "įvykdyta žemės reforma Lietuvos nepriklausomybei ginti."[1]).

Kelias į viešąją veiklą

M. Krupavičiaus gyvenimo datos rodo, kad jis jau įžengė į aštuntą savo amžiaus dešimtmetį. Jau penkios dešimtys metų, kaip jis vienose ar kitose pareigose dirba lietuvių tautai ir krikščioniškajai lietuvių visuomenei. Keturios dešimtys metų jau, kaip jis kunigas. Jo veikla labai plati, šakota ir jo išvaryta lietuvių kultūriniame, visuomeniniame ir politiniame gyvenime darbo vaga yra plati ir gili. Tačiau į tos veiklos barus jis įžengė ramiai, santūriai, kukliai, lyg drovėdamasis ir neskubėdamas. Apie tai jis pats yra pasipasakojęs praėjusių metų "Tėvynės Sarge", kalbėdamas apie Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos praeitį. "Baigęs mokytojų seminariją, — pasakoja jis ten, — aktyviai dalyvavau Vilniaus Seimo nutarimų vykdyme. Teko dalyvauti Jestrakio ir Igliaukos monopolių likvidavime, Mikališkio valsčiaus sulietuvinime ir t.t.

"Kas aš tuomet buvau? Pirmiausia sąmoningas lietuvis ir katalikas. Ar buvau demokratas? Manau, kad taip, nes mūsų slaptam rately, kuriam ir aš priklausiau, nuolatos skambėjo demokratiški obalsiai ir siekimai. Buvau krikščionis demokratas platesne prasme, kaip ją suprato Leonas XIII savo minėtose enciklikose, bet ne politine prasme, nors vienur kitur teko dalyvauti ir krikščionių demokratų partijos reikalais pasitarimuose... Ateitininku tapau, kai tik tas sąjūdis prasidėjo. Nebuvau jos autorius nei sumanytojas, bet buvau vienas pirmųjų ateitininkijos organizatorių ir veikėjų".

Kaip minėta, 1908 — 1917 m. laikotarpyje M. Krupavičius buvo "už vienuolyno sienų" — Seinų kunigų seminarijoje ir Petrapilio Dvasinėje Akademijoje. Savaime tad suprantama, kad jo viešo veikimo laisvė ir jo ribos buvo susiaurėjusios. Tačiau jis ramiai, bet pastoviai pradeda vis plačiau savo veikla užgriebti. Jis ne tik veiklus ateitinin-

kas, bet, kaip ir kiti ateitininkai, savo veiklą plečia ir už ateitininkų organizacijos ribų — dalyvauja spaudoje, rašo studijas, vispusiškai ruošiasi ateities darbams, vaikščioja organizuoti ir šviesti lietuvius tremtinius, kurių didelį skaičių karo audros buvo atbloškusios į Petrapilį. Tuo laiku jis jaučiasi krikščionis demokratas jau politine prasme, ir bebaigdamas akademiją jau pradeda reikštis platesniais bei ryškesniais mostais.

1917 m. Rusijoje įvykus vadinamai Vasario revoliucijai, įvykių skatinamas, M. Krupavičius pagaliau įžengia ir į tuometinio lietuvių visuomeninio bei politinio gyvenimo areną. Įžengė — ir įžengė ilgam, atrodo, net visam savo gyvenimui, nes joje — ir savo noru, o neretai ir prieš savo norą — jau išbuvo keturias dešimtis metų.

Rusijos revoliucijos sūkuriuose

Po revoliucijos Rusijos gyvenimo įvykiai riedėjo svaiginančiu tempu. Pradžioj kilęs entuziazmas ir jo pagimdytas rusų visuomenės susiklausymas baigė nykti. Rusijos laikinosios vyriausybės autoritetas nesustabdomai mažėjo. Nucarintos Rusijos žmonės nepasidarė sąmoningi piliečiai, bet tapo "zbuntovavšije raby" — maištaujanti vergai ir atitinkamai elgėsi. Jau buvo girdėti artėjančios anarchijos kanopų dundėjimas. Todėl reikėjo ten atsidūrusiems lietuviams savo reikalais pasirūpinti ir juos ginti. O tokiose sąlygose M. Krupavičius negalėjo pasilikti nuošaly, nes jis nėra linkęs galvoti, jog "nichts geschehen wuerde" — nieko neatsitiksią, ar jis aktingai įvykiuose dalyvaus, ar pasiliks jų šešėlyje. Jis gyveno atgimstančios laisvos Lietuvos vizijomis, užsidegęs tautos meile ir jau seniai savo likimą susiejęs su jos likimu. Todėl ir stoja dabar į darbą su visu užsidegimu.

Karo atblokšti į Rusiją lietuviai katalikai, atrodo, realiai ir teisingai vertino anuometinę padėtį. Jie buvo įsitikinę, kad 1. lietuvių tremtinių masės tik laikinai atsidūrė Rusijoje, 2. jos turi būti išgelbėtos nuo ištirpimo svetimam elemente, 3. jos turi būti apsaugotos nuo revoliucijos ardančios įtakos, 4. jos turi būti kiek galima greičiau grąžintos į tėvynę, 5. kad reikia visom priemonėm ir visose srityse ginti lietuvių interesus naujai susidariusioje politinėje situacijoje.

Tiems tikslams siekti pirmutinis ir svarbiausias uždavinys buvo — apjungti tremtinių mases ir joms įskiepinti vedamuosius lietuvių visuomenės tikslus. Tam atlikti turėjo būti sukurtos atitinkamos organizacijos. Ir tai buvo pa-

daryta palyginti per labai trumpą laiką. Pradėjo viešai veikti Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija, Liaudies Sąjunga, Lietuvių Katalikų Tautos Sąjunga. Pastaroji pasirodė esanti dirbtinis padaras, neatitinkanti lietuvių tremtinių interesų, ir greit nustojo veikusi. Tačiau pirmosios dvi suvaidino svarų vaidmenį. Krikščionių Demokratų Partija gynė lietuvių interesus politinėj srity. Gi Liaudies Sąjunga apėmė tautinius, kultūrinius ir religinius tremtinių reikalus. Ji ypatingai didelį vaidmenį suvaidino, kai įsigalėję bolševikai politines partijas uždarė, o ji dar ilgai galėjo gana plačiai veikti. Ji perėmė krikščionių demokratų įstaigas ir pati steigė mokyklas, liaudies universitetus, skaityklas ir ypatingai daug prisidėjo prie tremtinių grąžinimo į Lietuvą.

Krupavičius su visa energija stoja į šiuo darbus. Jis, kad ir nuvargęs, dirba be poilsio ir savo pavyzdžiu patraukia kitus. Todėl netrukus su juo žygiuoja šimtai vyresniųjų ir jaunesniųjų katalikų inteligentų, visa ateitininkija, tūkstančiai lietuvių tremtinių. Taip jis savaime, nejučiomis tampa lietuvių krikščioniškosios visuomenės lyderis ir vienas iš aktingiausių lietuvių tautos darbuotojų.

Liet. Krikščionių Demokratų Partija, faktiškai M. Krupavičiaus vadovaujama, padedant kitoms negausioms visuomeninėms grupėms, Petrapilio seime 1917 m. praveda rezoliuciją, reikalaujančią Lietuvai nepriklausomybės. O tai buvo pasiekta ilga kova bei nepalenkiamu nusistatymu Lietuvos laisvės klausimu nedaryti nuolaidų, nes kai kurios lietuvių partijos, tariamai vadovaudamos kitomis prielaidomis ir savotiškai vertindamos Rusijos politinę evoliuciją, taip buvo priešingos tos rezoliucijos priėmimui, jog, ją priėmus, net išėjo iš seimo, giedodamos Internacionalą.

Ir tuomet buvo pakankamai aišku ir dabar, praslinkus trisdešimt aštuoneriems metams bei daugeliui duomenų ,kurie tuomet buvo nežinomi ar mažai težinomi, išryškėjus, kad Liet. Krikščionių Demokratų Partijos linija Petrapilio seime buvo politiškai, istoriškai ir ypatingai tautiniu atžvilgiu teisinga ir vienintelė tegalima, nes ji išplaukė iš tuometinių tarptautinių įvykiu evoliucijos, tarptautinių nuotaikų ir nepažeidė atgimstančios Lietuvos reikalų.

Sąjungininkų karinei pergalei užtikrinti ir galimam revoliucijos sukrėstos Rusijos iš kariaujančių eilės iškritimui atsverti JAV paskelbė Vokietijai karą. Istoriniai Vilsono 14 taikos punktų buvo išgirsti visų pavergtų tautų ir ligi pagrindų sukrėtė abi lopu (loskutnyje) valstybes — Austro - Vengriją ir Rusiją[2]). Rusijos laikinoji vyriausybė irgi pritarė tautų apsisprendimui, o auganti bolševikų par-

tija — kad ir taktiniais propagandos tikslais — reikalavo tuojau baigti karą, taikos be aneksijų bei kontribucijų ir tautoms neribotos apsisprendimo laisvės. Lenkija buvo nepriklausomybės išvakarėse, Suomija, Čekoslovakija ir net Ukraina siekė visiškos nepriklausomybės. Kodėl tad lietuvių tauta turėjo eiti kitu keliu ir nepasinaudoti retai pasitaikančiomis galimybėmis? Lietuviai krikščionys demokratai, kovodami už besąlyginį Lietuvos Nepriklausomybės principą, nieku būdu neuzurpavo būsimo steigiamojo seimo teisių. Už nepriklausomybę apsisprendusios tautos steigiamasis seimas negali už nepriklausomybę nepasisakyti. Pavergtai tautai laisvės ne tik gali, bet ir turi reikalauti kiekvienas jos narys, jos organizuota visuomenė, ne tik steigiamasis seimas. Todėl šiandien niekam ir į galvą neateina dabar nereikalauti Lietuvai laisvės, o tik skelbti, kad tuo klausimu turi būti leista pasisakyti steigiamajam seimui. Dėl to ir Lietuvių Konferencija Vilniuje 1917 m. priėmė Lietuvai nepriklausomybės reikalaujančią rezoliuciją.

Petrapilio seimui pasibaigus, įvyko Liet. Krikščionių Demokratų Partijos konferencija, kurioje M. Krupavičius buvo išrinktas jos pirmininku. Ten pat buvo priimta ir nauja partijos programa. Kiek vėliau katalikų organizaciniam darbui finansuoti buvo įsteigtas Katalikų Veikimo Fondas, kurio pirmininku taip pat buvo išrinktas M. Krupavičius. Bolševikams užpylus visą kraštą savo propagandine literatūra, bolševikinei įtakai tremtinių tarpe sulaikyti buvo įsteigta spaudos draugija "Bitė", kurios kūrėjų ir darbuotojų tarpe M. Krupavičius buvo taip pat vienas pirmųjų. Ir nors ši draugija bolševikų buvo greit likviduota, tačiau suspėjo iš savo suprojektuoto brošiurų ciklo išleisti knygutę sąžinės laisvės klausimu.

Pasmerktas mirti

Šią M. Krupavičiaus veiklą Rusijoje nutraukė tik komunistų revoliucinio tribunolo nusprendimas M. Krupavičių sušaudyti.

Bolševikų diktatūra ir teroras šuoliais smarkėjo. Jau veikė Lenino įkurta ir Lietuvos lenko Dzeržinskio vadovaujama Čeka (Ypatingoji Komisija Kovai su Kontrrevoliucija ir Spekuliacija). Komunistų partijos rėmuose buvo suorganizuotos tautinės sekcijos, kurioms buvo paskirta likviduoti komunizmui priešingus jų tautybės asmenis, ypač įtakinguosius visuomeninius bei politinius veikėjus, ir visokius prieškomunistinius susigrupavimus.

Šios akcijos viena pirmųjų aukų buvo M. Krupavičius. 1918 m. sausio mėn. jo bute buvo padaryta krata ir pagrobti ne tik draugijų dokumentai, rankraščiai, atsišaukimai, bet ir visa kukli asmeninė manta. Laimė, kad paties Krupavičiaus čekistai namuose nesurado. Begrįždamas iš stoties namų šeimininko įspėtas, kas jo bute vyksta, jis ten ir nebegrįžo, o rytojaus dieną sužinojo, kad suareštuota visa eilė lietuvių veikėjų, o jis pats revoliucinio tribunolo nuteistas sušaudyti.

Dar ir tokiose sąlygose nenorėjęs pasitraukti iš Voronežo ir pasiryžęs likti su tremtiniais, kol jie galės grįžti į Lietuvą, vietos krikščionių demokratų ir kitų draugų buvo tiesiog priverstas išvykti pas pažįstamus į Kozlovą, kol "pavojus praeisiąs". Tačiau ten jį pasiekė žinia, jog bolševikai įnirtę jo ieško, pasiryžę draskyte sudraskyti. Todėl persirengęs civiliais drabužiais ir gavęs vieno demobilizuoto kareivio pasą, turėjo tuojau slapta leistis į Lietuvą.

Po įvairių nuotykių pasiekęs prie Berezinos buvusią fronto liniją, buvo vokiečių suimtas ir laikomas karantine Ježove, Vilniuje ir vėliau Utenoje, kur komendantas, sužinojęs, kad M. Krupavičius kunigas, atidavė jį vietos klebono kun. Turausko priežiūron bei globon. Tačiau nepaleido ir vargino įvairiais tardymais. Tik kai atsiklausė vysk. A. Karoso ir gavo patikrinimą, jog M. Krupavičius tikrai kunigas, ir prašymą jį paleisti, po penkių mėnesių karantino pagaliau buvo paleistas.

Lietuvos nepriklausomybės šauklys

Vokiečių paleistas, M. Krupavičius vyksta į Seinus prisistatyti savo vyskupui. Čia rado kan. J. Staugaitį, vėlesnį Telšių vyskupą, kuris paprašė vysk. A. Karosą, kad jis paskirtų M. Krupavičių darbui į Valstybės Tarybą Vilniuje. Krupavičius tam priešinosi ir prašėsi paskiriamas vikaru į Griškabūdį, su kurio klebonu kun. Katilium tuo reikalu jau anksčiau buvo susitaręs. Tačiau vysk. Karosas nusprendė, jog jis tuo metu reikalingesnis Vilniuje, ir liepė ten vykti.

Valstybės Taryba Lietuvos nepriklausomybę paskelbė 1918 m. vasario 16 d. ir tų pat metų kovo 23 d. Vokietija pirmoji pripažino Lietuvą de jure. Prasidėjo valstybės kūrimas. Tačiau jis ėjo labai lėtais žingsniais, nes vietos karinė vokiečių valdžia nelabai kreipė dėmesio į Berlyno pageidavimus ir, remdamosi kariniais samprotavimais, nebuvo linkusi keisti žiaurų karinį režimą. Tauta neturėjo jokios laisvės. Visuomeninis ir politinis veikimas buvo ne-

leidžiamas. Judėjimas iš vienos vietos į kitą bei šiaip susisiekimas — suvaržytas. Kraštas buvo apiplėšiamas didžiulėmis rekvizicijomis, nieko už jas negaudamas. Daugelis krašto gyventojų buvo kalėjimuose, o dar daugiau internuoti Vokietijos koncentracijos stovyklose. Buvusių mūšių plotuose namai buvo neatstatyti, ir daug žmonių gyveno žemėj iškastose lindynėse — "zemliankose". Grėsė badas. Labai stigo gydytoju ir vaistų, todėl dezinterija, šiltinė ir kitos ligos šienavo plačius mirties pradalgius. Krašte mirimų skaičius viršijo gimimus. Toks buvo Lietuvos vaizdas. kai Krupavičius atvyko į Vilnių ir pradėjo darbą Valstybės Taryboje.

Okupaciniai varžtai pradėjo atsileisti tik keletą mėnesių vėliau, po didelių vokiečių pralaimėjimų Vakaruose, dėl kurių 1918 m. lapkričio mėn. Vokietijoj įvyko revoliucija. Tačiau su tuo prasidėjo nauja mums labai pavojinga įvykių raida. Vokiečių armijos ne tik Vakaruose kapituliavo, bet pradėjo irti bei trauktis atgal ir Rytuose. O paskui jas slinko bolševiku naujai suorganizuota Raudonoji Gvardija. Didžiulis barbarizmo potvynis, kurį Nietzsche pranašavo dar 1873 m., artėjo prie mūsų namų. O artėjančią nelaimę dar didino pradėjusios reikštis lenkų užmačios pagrobti ne tik Vilnių, bet ir visą Lietuvą.

Lietuvos valstybė tuo metu dar tebebuvo vystykluose Krašto sąmoningumas dar nebuvo pakankamai pažadintas. Negalima buvo ir numatyti, ar pavyks nuo bolševiku ir lenkų atsiginti. Tačiau vis tiek ryžtasi žūtbūtinei kovai.

Tokiu sunkiu momentu Valstybės Taryba paskyrė M. Krupavičių važinėti po Lietuvą, organizuoti viešąjį gyvenimą, kurti administracines įstaigas, kelti gyventojų tautinį bei valstybinį susipratimą ir rinkti valstybės atkūrimo reikalams aukas.

1918 ir 1919 m. laikotarpy M. Krupavičius apkeliavo didelę Lietuvos dalį, kelionę pradėdamas nuo Lygumų Lietuvos rytuose ir baigdamas Švėkšna Žemaičių krašte. Ir ta kelionė nebuvo savanoriškai baigta — ją nutraukė vokiečiai, Krupavičių suareštuodami .

Šios Krupavičiaus kelionės metu visuose jo aplankytuose miestuose ir miesteliuose buvo salėse, daržinėse, aikštėse šaukiami gyventojų susirinkimai — mitingai. Okupacinės priespaudos išvarginti, pasiilgę gyvo laisvo žodžio, žmonės į tuos susirinkimus labai gausiai rinkosi. Tur būt, nė vienas lietuvis visuomenininkas ir politikas tuo lemiamu laikotarpiu nekalbėjo tiesiogiai lietuvių tautos masėms tiek kartų, neužmezgė su jomis tokių betarpių ryšių, kaip M. Krupavičius.

Toks tiesioginis sąlytis su dešimtimis tūkstančių atbundančios tautos narių turėjo milžiniškos reikšmės ir žmonėms ir jam pačiam. M. Krupavičius turėjo retos galimybės gerai pažinti atsikuriančios valstybės pilietį, jo didžiuosius lūkesčius. O tai ilgainiui jame suformavo pajautimą ir suteikė žinių, ko ir kiek galima iš piliečio reikalauti bei ko ir kiek pilietis laukia ir reikalauja iš valstybės. Piliečiai turėjo progos įsitikinti, kad naujai atsikurianti jų valstybė — bus jų valstybė, jos valdžios atstovai bus jiems artimi žmonės, kalbės į juos jų gimtąja kalba ir nebus nutolę nuo jų ir jų reikalų.

Ir paties M. Krupavičiaus išvaizda tos šaukliškos kelionės metu artino jį klausytojams. Jis barzdotas, su ilgokais ūsais, kaimiško milo apdaru, auliniais batais. Išore jis nesiskiria nuo jų. Ir būtų klaidinga manyti, jog toks savotiškas "suprastėjimas" nuvertino jo orumą. Priešingai — tai buvo gera ir viltinga pradžia būsimam susitikimui, ypačiai anuo metu, kai revoliucinės nuotaikos pradėjo pasiekti ir Lietuvą. Visa kita jau nulėmė Krupavičiaus asmenybė ir jo iškalbingumas.

Gyvenimas parodė, jog Krupavičius — gimęs kalbėtojas. Šis jo talentas iškilo dar Voroneže. Apie pirmą kaip kalbėtojo kovos krikštą jis pats rašo. "Masinis krikščionių demokratų susirinkimas. Socialistai ir bolševikai sutarę susirinkimą išardyti ir neleisti jiems susiorganizuoti. Priešų susirinko gal daugiau, nei savų žmonių. Priešas su šautuvais, revolveriais ir lazdomis. Prezidiumui pradėjus darbą — jie pakėlė triukšmą, pradėjo grasinti. Atrodė, kad jau iniciatyva iš krikščionių pradeda pereiti į bolševikų rankas. Tribūnoje šeimininkauja jie, nors prezidiumas dar mūsų rankose. Bet jau buvo beyrąs ir prezidiumas. Vyrai jau iš jo pasitraukė. Pasiliko tik viena pirmininkė Palevičienė. Jos ir Sabaliauskaitės drąsa situaciją išgelbėjo, ir mitingas baigėsi dideliu krikščionių demokratų laimėjimu[3]). Čia "Pasikalbėjimo" autorius nutyli savo vaidmenį. Tačiau visi liudininkai tvirtina, kad grėsmingą padėtį pavyko tik Krupavičiui apvaldyti. Jis išėjo į tribūną kukliais, lėtais, bandančiais žingsniais. Įaudrintos minios nuotaika jau buvo pasiekusi sprogimo tašką. Dar vienas kitas akimirksnis — ir būtų pradėję veikti ginklai. Tačiau po kelių minučių Krupavičiaus kalbos nuotaika pradėjo atslūgti. "Juo ilgiau jis kalbėjo, juo salės nuotaika darėsi blaivesnė ir vieningesnė su kalbėtoju. Ir kai paskutinis jo žodis nuaidi per bežadę minią, jos tarpusavis priešiškumas yra ištirpęs. Ji laimėta Lietuvai.

Savo iš širdies trykštančiu žodžiu, geležine logika, savo sugebėjimu įsijausti į klausytojo dvasią, savo įtaigos galia Krupavičius veikiai išgarsėjo kaip vienas geriausių kalbėtojų"[4]).

Su tokiu pat pasiryžimu ir iškalbingumu jis gynė Lietuvos likimą ir Petrapilio seime. Tuomet jis buvo dar naujokas "politikos laktose", tačiau vis tiek padarė didelį įspūdį. Nenuostabu, kad priešininkai vienas kitą klausinėjo:

— Kas toks tasai baisusis juodas kunigas?

Bekeliaudamas po atbundančią Lietuvą, M. Krupavičius surado tinkamas sąlygas pasireikšti kaip kalbėtojas, visuomenininkas ir kovotojas. Jis sužavinčiu žodžiu skelbia tūkstantinėms minioms, kad Lietuva prisikelia, kad ji bus laisva. Ir jis skelbia ne tik tautos laisvę, bet ir tautos valią. Krupavičiui tai nesunku padaryti, nes jo įsitikinimuose nėra pakaitalo demokratijai. Todėl atsikurianti Lietuva ne tik gali, bet ir turi būti demokratiška. Krupavičiui aišku. jog tautai nepakanka tik politinės nepriklausomybės. Su ja turi eiti drauge ir naujas tobulesnis gyvenimas. Tautos masėms turi būti grąžinta tai, kas iš jos keletos šimtmečių būvy buvo išplėšta, būtent — žemė. Nepriklausomybės neatskiriamas palydovas turi būti socialinis teisingumas. Todėl jis ir skelbia visų piliečių lygybę, radikalią žemės reformą, darbininkų klausimo teisingą išsprendimą, socialinį draudimą ir t.t.

Jis kalba ne vienai kuriai tautos daliai. Jis apeliuoja į visus tautos socialinius sluogsnius, į visą tautą. Jis nėra partinis agitatorius. Jis tautcs tribūnas. Jis valingu žodžiu sėja į piliečių sąmones ir širdis didžias moralines vertybes, amžinus tautinius idealus, tobulesnės ir prasmingesnės ekonominės santvarkos dėsnius.

Krupavičiaus šaukliškos kalbos neliko be atgarsio. Kur tik jis nuvyko ir kalbėjo, kėlėsi, kūrėsi nepriklausomos, kovojančios Lietuvos dalelė. Organizavosi vietinės administracijos gyva užuomazga — parapijiniai ir valsčių komitetai, valsčių ir apskričių savivaldybės, rinkosi savanorių būriai. Žmonės pradėjo telkti gausias daiktines ir pinigines aukas valstybei išlaikyti ir laisvės kovoms vesti.

Ta Krupavičiaus kelionė turėjo Lietuvos reikalui milžiniškos reikšmės ir svarbos. Tačiau jam pačiam ji nebuvo lengva .Ji pareikalavo iš Krupavičiaus visų jo dvasinių ir fizinių pajėgų. Pirmųjų jis visuomet turėjo pakankamai. Tačiau antrųjų prigimtis jam pašykštėjo. Bet jo atveju pasitvirtino lietuvių priežodis, jog girgždantis medis negreitai lūžta.

Ir kitais atžvilgiais jo kelionė nebuvo triumfališkas žygis, bet sunki ir varginanti pareiga. Dauguma klausytojų Krupavičiui pritardavo .Bet šalia jų buvo ne tik kitaip galvojančių, bet ir bolševikuojančių bei tikrųjų bolševikų agentų, permestų iš Rusijos į mūsų kraštą ardyti mūsų visuomenės solidarumo, skleisti nepasitikėjimą savo krašto vyriausybe ir vykdyti visokių diversinių žygių. Jie ir bandė ne vienu atveju trukdyti jo kalbas bei skleisti priešingą propagandą.

Pagaliau ir patriotų lietuvių ne visuomet jis buvo tinkamai suprastas. Kartais net pasitaikydavo groteskinių nuotykių. Jų keletą sumini Ig. Malinauskas.

1919 m. pradžioje Kauno rotušėje buvo sušauktas didžiulis mitingas. Pirmasis kalbėjo stud. P. V. Raulynaitis. Jis siūlo nieko nelaukiant imti dvarų žemes ir duoti visiems, kurie tik jos nori ir gali dirbti. Tame mitinge dalyvavęs prel. A. Dambrauskas-Jakštas, girdėdamas kalbėtojo tokius, jo nuomone, neleistinai radikalius žodžius, nusispiauna į abi puses ir, negalėdamas ramiai sėdėti, išeina ir atsistoja pravirame gretimame kambaryje. Po Raulynaičio į estradą lipa kažin koks apžėlęs bernas. Jakštui, pamačiusiam šį šiurpą, net plaukai pasišiaušia pakaušyje. Jis kažką šūktelia ir žada visiškai išeiti iš salės — juk ko gi gali laukti iš šito berno, jei anas studentas nukalbėjęs nuo koto. Bet barzdota pabaisa tuo metu jau ima byloti. Jakštas klauso ir stebisi: baisiai radikalus, bet nuoseklus ir, matyti, dalyką gerai perkrimtęs. Jakštas klauso, galvoja, pagaliau net su kalbančiu pradeda sutikti, kad šiose sąlygose tas radikalizmas neišvengiamas, būtinas. Suminkštėjęs Jakštas grįžta į salę. O kai kalbėtojas, baigęs žodį, atsisėda, Jakštas prisėda šalia ir paklausia:

— Pasakyk, tamsta, kas gi toks būsi?

— Prelate ,argi jau nepažįsti? Esu tamstos redaguojamosios "Draugijos" ir "Ateities" bendradarbis — kun. M. Krupavičius"[5]).

Tame pat susirinkime dalyvavęs ir Saliamonas Banaitis. Jis, atidžiai išklausęs Krupavičiaus kalbos, priėjęs išvados, jog tasai savo reikalavimais imtis radikalios žemės reformos ir nusavinti bei išdalinti dvarus, savo pasisakymu už respubliką, taigi tuo pačiu prieš tuomet jau Lietuvos karalium išrinktą Urachą, pasirodęs tikras bolševikas. Todėl jis skuba į Vilnių ir stebisi bei skundžiasi A. Smetonai, kaip Taryba galėjo pasiųsti važinėti po kraštą tokį savo atstovą. Pasiklausęs tokios nuomonės apie Krupavičių, A. Smetona nieko geresnio nesugalvojo, kaip duoti įsakymą, jog būtų pranešta vokiečiams, kad Krupavičių su-

laikytų, ko dėl jo tariamo bolševikiško radikalumo pasiskundęs S. Banaitis tikriausiai visai nesitikėjo. Tačiau tasai gėdingas darbas nebuvo įvykdytas, nes Tarybos sekretorius P. Klimas šio įsakymo vokiečiams nepersiuntė[6]).

Baigęs savo istorinę kelionę, kurios metu, kaip jis pats teigia, aplankė beveik visus Lietuvos miestus, miestelius ir bažnytkaimius, Krupavičius nepasiėmė iš lietuvių tautos ir visuomenės atostogų, bet dar su didesne energija ėmėsi politinio ir visuomeninio darbo. Jo vedamasis šūkis tuo laiku buvo ne "pasakyta — parašyta", bet "kas užsibrėžta — turi būti įvykdyta."

Partijos organizavimo darbe

1918 m. lapkričio mėn. Vilniuje įvyko labai svarbi Liet. Krikščionių Demokratų Partijos konferencija, kuri sujungė į vieningą partinę organizaciją okupacijos metu Lietuvos susibūrusių ir susiorganizavusių tremtyje Rusijoj lietuvių krikščionių demokratų grupės, išlygino atsiradusius tarp jų kai kuriuos nuomonių skirtumus ir priėmė bendrus nusistatymus pagrindiniais programos bei aktualiosios politikos klausimais.

Į šios konferencijos programą įėjo daug svarbių principinių klausimų, kuriais partija turėjo priimti savo nusistatymą ir už juos kovoti bei stengtis juos pravesti Lietuvos įstatymuose.

Konferencija vienbalsiai nutarė, kad Lietuva turi būti demokratinė respublika. Tą istorinį momentą M. Krupavičius taip prisimena:

— Kas už ši paragrafą? — klausia kiek neramiu balsu pirmininkaujantis A. Stulginskis.

Pakyla visos rankos.

— Kas prieš?

Nė vienos.

Pakyla rankų plojimu audra. Skamba Lietuvos himnas iš šimtų krūtinių, Lietuva demokratiška respublika. Monarchistų krikščionių demokratų partijoj nėra. Baimei pagrindo nebuvo[7]).

Toje pat konferencijoje buvo su baime ir dramatiška įtampa, bet laimingai praplauktos visos Scilos ir Charibdės — darbininkų ir ypač žemės reformos klausimai, grėsę Krikščionių Demokratų Partijos vieningumui. Gilus gyvybinių tautos ir valstybės reikalų supratimas, tinkamas jų analizavimas bei su jais skaitymasis, geros valios ir sveiko proto padiktuotos abipusės nuolaidos skilimą padarė negalimą. Tai buvo lietuvių krikščionių demokra-

tų istorinis laimėjimas, kuris turėtų būti patraukiantis pavyzdys visiems laikams. Bet ir šiuo atveju didelės įtakos turėjo M. Krupavičiaus asmenybė. Trisdešimt metų vėliau panašią misiją atliko de Gasperi, apjungęs įvairiais niuansais besiskyrusias Italijos krikščionių demokratų grupes į vieną galingą partiją. Pasėkmės buvo tos pačios. M. Krupavičiaus vadovaujami apsijungę Lietuvos krikščionys demokratai visą eilę metų vairavo Lietuvos gyvenimą ,o de Gasperi apjungti Italijos krikščionys demokratai išgelbėjo kraštą nuo komunizmo ir ligi šiai dienai budi prie valstybės vairo.

Šioje konferencijoje M. Krupavičius buvo išrinktas L. Krikščionių Demokratų Partijos pirmininku. Ir šiam uždaviniui jis atsidėjo su visu pasišventimu. Tikėdamas, jog stipriausią kertinį akmenį atgimstančiai Lietuvai gali sudaryti tik krikščioniškosios demokratijos pagrindinės idėjos, jis skuba tą įsitikinimą perduoti platiems Lietuvos visuomenės sluogsniams. O tam reikėjo tiek plačios šių idėjų propagandos, tiek dar daugiau gerai išvystytos politinės organizacijos, kurios ligi tol krikščionys demokratai dar nebuvo turėję progų ir galimybių sukurti. Šiam darbui M. Krupavičius dabar ir atsideda. Jis skubiai tvirtina jau esamus krikščionių demokratų sambūrius, o kur jų nėra — juos organizuoja, stengdamasis Krikščionių Demokratų Partiją paversti plačia visuomenine organizacija.

Steigiamojo Seimo rinkimai

Šio darbo metu priartėjo lemiamas momentas — buvo paskelbti Steigiamojo Seimo rinkimai. Krupavičiui tad prasidėjo ypatingai įtempto darbo laikai. Tai buvo 1919 m. gale ir 1920 m. pradžioje.

Nors mūsų kraštas ir nedidelis, bet sėkmingai pravesti demokratinių rinkimų kampaniją vis tiek buvo nepaprastos apimties uždavinys. Jis sėkmingai galėjo būti atliktas tik įtemptu darbu, neišsenkančiu pasišventimu ir dideliais politinės strategijos gabumais. Apie Krupavičiaus darbą šiuo metu kan. M. Vaitkus taip sako: "Tiesa, ne vienas Krupavičius nešė tą rinkiminę naštą; bet jam, kaip vadui, teko pasiimti ant savo pečių liūto dalį, kautis pačiame priekyje, pulti gelbėti padėties ten, kur labiausiai striuka ar trūksta. Anais laikais iš šalies stebėdamas to nepaprasto vyro veikimą, labai stebėdavaus, kaip jis, silpnos sveikatos žmogus, įstengia tą naštą panešti.[8]) O pats Krupavičius, tuos laikus prisimindamas, rašo: "Dirbau ne aš vienas. Su pasigėrėjimu turiu pasa-

kyti, kad man labai daug padėjo dirbti jaunimas, jau baigę mokslą akademikai, studentai ir gimnazistai. Jie man padėdavo ir plunksnos darbą dirbti. Jų turėjau redakcijose, ir įstaigose ir visur, kur tik reikėjo darbščių, ištikimų ir pasišventusių žmonių... Vėliau jaunime turėjau jau ir veteranų, kurie ir frontus buvo išėję, ir spaudos darbą, ir minių instruktavimą, ir švietimą. Nenuilstamoji idealistinė jaunuomenė ir man savo pavyzdžiu teikė jėgos ir ištvermės" [9]).

Tie užsidegėliai su Krupavičium priekyje perteikė krikščioniškosios demokratijos idėjas tautai. Ji 1920 m. balandžio 14—16 dienomis daugumoje savo balsą atidavė už krikščionis demokratus — iš 112 Steigiamojo Seimo atstovų krikščionys demokratai gavo 59.

Bloko lyderis ir ministeris

Su Steigiamojo Seimo sušaukimu prasidėjo naujas Lietuvos valstybinio gyvenimo tarpsnis — suteikimo jai konstitucinių valdymosi pagrindų ir visų jos valstybinio gyvenimo sričių tais pagrindais sutvarkymo. Tai buvo milžiniškas darbas, ir jame M. Krupavičius yra įnešęs labai didelį įnašą.

Steigiamajam Seime ir kituose demokratiniuose Lietuvos seimuose M. Krupavičius buvo krikščionių demokratų bloko lyderis. Ir ši pozicija iš jo pareikalavo ne tik darbui atsidėjimo, gabumų, bet ir takto, lankstumo bei valstybininko išminties.

Blokas, kuriam M. Krupavičiui teko vadovauti, nebuvo kokie profesionalai politikai ir prityrę parlamentarai. Todėl ant lyderio pečių gulė didelė našta. Tai ryškiai yra pavaizdavęs kan. M. Vaitkus. "Teisybė, — rašo jis, — rinkimuose krikščionys demokratai laimėjo absoliučią daugumą kėdžių. Tik jose sėdintieji iš pradžių buvo labai nedrąsūs ir tylūs. Ir nenuostabu: juk daugumas jauni, neprisirengę, neprityrę. Tad, Krupavičiau, vėl imk ant savo nugaros visą kovos naštą, kol už tavo pečių atsikutės ir apaugs viščiukai ir, virtę gaidžiais, pasijus galį ir patys pragysti bei pasipešti... Su pasigailėjimu veizėdavau į krikščionių demokratų lyderį, kaip jis rezignuotai eina į pakopą ginti kokio savo partijos projekto ar atsakyti į kritikas bei paklausimus. O opozicijoje kuždesys, suturimas juokas, piktos pastabos... Budrusis kalbėtojas viską girdi, vyriškai aštriai atsikerta; už kiekvieną antausį seka pliauškus antausis... Ir taip diena po dienos. Priešai pastebėjo, kad su šituo priešu menki juokai, ir pamažu ima su juo skaitytis.

O saviškiai pradeda jaustis jaukiau, lyg tas Senkevičiaus Zagloba už Volodijevskio nugaros... Greitai pradėjo debiutuoti V. Bičiūnas, A. Šmulkštys, Purickis, J. Vailokaitis, K. Ambrozaitis, P. Radzevičius... Greitai prabilo po kits kito ir kiti buvusieji nebyliai."[10])

Antra, kad krikščionių demokratų blokas nebuvo savo prigimtimi ir sudėtimi vienalytis. Nors visam jam ideologinį pagrindą sudarė krikščioniškoji demokratija, tačiau jame buvo grupės skirtingų interesų atstovų — šalia pačios Krikščionių Demokratų Partijos ir Ūkininkų Sąjunga bei Darbo Federacija, atstovavusios skirtingiems visuomenės sluogsniams. Tad reikėjo jo lyderiui didelio sugebėjimo, kad blokas nenukryptų į vieną pusę ar viduje nesuskiltų, bet vieningai eitų bendrųjų tautos interesų keliu. Tai nebuvo lengvas dalykas. Tačiau Krupavičiui pavyko praktiškai įrodyti, jog universalios krikščionybės idėjos gali apjungti solidarizmo dvasioje įvairius socialinius sluogsnius.

Pagaliau krikščionių demokratų blokas, galėjęs visai teisėtai vienas kraštą valdyti, to nedarė, bet į valstybinio gyvenimo kūrimą įtraukė ir kitas grupes. Toks politinių jėgų konsolidavimas buvo labai reikšmingas ir lemiamai padėjo tautai ir kraštui nugalėti įvairius sunkumus, kurių pirmaisiais nepriklausomybės metais buvo nemaža. Tačiau tai reikalavo rasti kelią, kad nebūtų padaryta nepateisinamų kompromisų seimo bei vyriausybės darbuose ir kartu išlaikyta koalicija.

O kartu su visu tuo reikėjo sukurti naujai atstatomai Lietuvos valstybei ne tik jos konstitucinę santvarką, bet ir visų jos viešojo gyvenimo sričių pagrindinius įstatymus, kurti įvairioms sritims būtinas institucijas. Ir šioj srity M. Krupavičiui teko didelis vaidmuo. Tam reikėjo turėti prieš akis viso Lietuvos viešojo gyvenimo būsimąjį vaizdą. Krupavičius jį turėjo ir išdėstė, Steigiamajam Seimui susirinkus, savo deklaracinio pobūdžio kalboje, kartu su kitų grupių lyderiais, kurie tokio pat pobūdžio kalbas ta proga pasakė. Toje kalboje krikščionių demokratų bloko lyderis išdėstė visus pagrindinius bloko nusistatymus, ko jis sieks Steigiamajam ir kituose seimuose, ir toje plotmėje buvo kuriama tiek naujoji krašto konstitucija, tiek paskirų sričių įstatymai.

Palyginti per trumpą laiką toje srityje buvo padarytas didelis žingsnis pirmyn. Ne tik paruošta ir priimta Valstybės Konsttucija, bet ir ekonominiam, socialiniam, kultūriniam bei kitų sričių gyvenimui tvarkyti pagrindinės reikšmės įstatymai, tarp kurių ir tokie epochą atžymintieji ne tik mūsų krašto, bet ir platesniu mastu, kaip Žemės Re-

formos Įstatymas ,kuriuo susidomėjimas siekė toli už Lietuvos ribų.

Krupavičiui šiame darbe teko taip pat žymus vaidmuo, ypač žemės reformos srity. Ir pačių įstatymų sumanymai, jų ruošimas, ir dar daugiau jų gynimas seimo posėdžiuose, žodžiu ir plunksna visuomenėje.

Tačiau ir geriausi įstatymai tik tuomet realios reikšmės įgyja, kai jie įvykdomi. Ir Krupavičiui teko ne tik dėti pastangas, kad būtų seimo išleisti gyvybinius krašto reikalus atitinkantieji įstatymai, bet pagaliau įsijungti ir į jų vykdymą. Krupavičius tuo laiku visai pagrįstai galėjo siekti valstybiniam gyvenime viršūninių pozicijų. St. Seimui renkant prezidentą, jis atsisakė kandidatuoti. Nėjo jis nė į seimo pirmininkus, nei į kitus panašius postus. Bet 1923 m., prez. A. Stulginskio spaudžiamas, jis pagaliau sutiko perimti žemės ūkio ministerio pareigas. Tai tikriausiai dar lėmė ir tai, kad ši sritis jam ypatingai rūpėjo, ir faktas, kad žemės reikalų tvarkymas, nors ir buvo priimti reikalingi įstatymai, buvo vykdomas — tyčia ar netyčia — labai lėtai.

Perėmęs žemės ūkio ministerio pareigas, M. Krupavičius taip pat atliko su jam būdingu ryžtumu epochinės reikšmės darbą — faktiškai aprūpino Lietuvos bežemius ir mažažemius žeme. Nuo 1919 ligi 1924 m. iš viso tebuvo išdalinta 66,671 ha žemės, o M. Krupavičius per nepilnus trejus metus išdalino 333,627 ha, neskaitant kaimu skirstymo viensėdžiais bei kitų žemės tvarkymo darbų. Buvo padaryta tiek, kiek tuo metu turimomis matininkų bei kito techniško personalo jėgomis buvo galima padaryti. Ir tuo Krupavičius nesitenkino. Lygiu mastu ir ryžtingumu jis kūrė visa tai, kas buvo reikalinga žemės ūkio kultūrai pakelti. Ūkio švietimas, spauda, žemės ūkio kreditas, javų kultūrų pagerinimas, gyvulininkystės pakėlimas, žemės ūkio produktų perdirbimas, nusausinimo darbai buvo didžiuliu tempu pastūmėti į priekį, ir daugely sričių Krupavičius išeidamas paliko keleriopai daugiau, nei ateidamas rado[11]).

Gruodžio 17 perversmas ir diktatūrinis laikotarpis

1926 m. seimo rinkimuose krikščionių demokratų blokas nebegavo daugumos. Tiesa, su 30 atstovų iš 85 jų blokas buvo ir tame seime didžiausia grupė. Tačiau imtis krašto valdymo ryžosi 22 atstovus gavę ir sudarę koaliciją su socialdemokratais bei gavę mažumų paramos liaudininkai. Krupavičius tai laikė parlamentinėj demokratijoj na-

Lietuvos Nacionalinė Mažvydo Biblioteka

tūraliu ir visai suprantamu dalyku. Į kai kieno jam keltą mintį, kad krikščionys demokratai ir šiuo atveju imtųsi sudaryti vyriausybę, nes jų blokas turi 30 atstovų, o liaudininkai tik 22, jisai atsakė, jog tą bloką sudarančios trys frakcijos, už kurių kiekvieną paskirai liaudininkai turi daugiau atstovų, todėl krikščionys demokratai ir turi užleisti jiems vyriausybę sudaryti.[12]) Buvo jis prieš ir bet kokį perversmą. O tokių pasiūlymų jam buvo padaryta. Apie tai Ig. Malinauskas rašo: "Nors karių sluogsniai jam siūlo valdžios kairiesiems neatiduoti, net sakosi, kad gen. Ladyga esąs skirtas vadu perversmą padaryti. Bet Krupavičius tuos pasiūlymus atmeta, o Ladygai pataria važiuoti į savo ūkį ir į jokį perversmą nesikišti.[13]) Nepritarė jis, kai ir perversmas įvyko. Tasai pats autorius apie tai sako: "1926 m. gruodžio 17 naktį įvyko perversmas... Tačiau, kai išgirdo mažesnieji žmonės, kad perversmu nesidžiaugia ir M. Krupavičius, tai daugelis niekaip negalėjo suprasti, kas čia pagaliau dedasi. O toliau numatantieji aiškiai jau matė, kad čia byloja M. Krupavičiaus gilus žmoniškumas, jo tikrasis demokratiškumas"[14]).

Ligi perversmo valdžiusieji sukilėliams jokio kietumo neparodė. Tuometinis prezidentas K. Grinius priėmė M. Sleževičiaus ministerių kabineto atsistatydinimą ir pats atsistatydino, tais savo aktais sudarydamas konstitucinėj srity tuštumą bei išlygindamas kelią sukilėliams. Tai tos grupės dabar aiškina savo noru išvengti brolžudiško karo, Lietuvos orumo tarptautinėj plotmėj pažeidimo.

Tokioj padėty kraštas likti negalėjo. Ar sukilimui buvo pakankamo pagrindo, ar ne, jis buvo įvykęs faktas, ir su tuo turėjo skaitytis kiekviena politinė grupė. Politinė grupė turi ieškoti priimtinos išeities kiekvienoj situacijoj, net jei ji ir kažin kaip bloga būtų. Jei neįmanoma rasti geros išeitis, tenka rinktis bent mažiausiai blogą. Tuo keliu šiuo atveju teko eiti ir krikščionims demokratams. Tikėdamiesi prisidėsią prie padėties gelbėjimo ir krašto gyvenimo vėl į konstitucines vėžes grąžinimo, nors ir force majeure sąlygose, sutiko ieiti į naujai po sukilimo sudaromą vyriausybę ir balsuoti už A. Smetonos kandidatūrą į prezidentus, kuris prisiekė vykdyti 1922 m. Konstituciją. Jei tuo metu valdžiusieji aiškinasi, kad jie be jokio atsparumo vykdė sukilėlių reikalavimus norėdami išvengti vidaus karo ir blogų pasekmių tarptautinėj plotmėj, tai tie patys motyvai krikščionims demokratams ne mažiau turėjo svorio. Ir tais savo veiksmais jie faktiškai išlygino kelią į normalią konstitucinio gyvenimo tvarką. Tereikėjo, paleidus seimą, Konstitucijos numatyta tvarka paskelbti

naujus rinkimus ir juos įvykdyti. Deja, pasirodė, jog A. Smetona nebuvo vertas jam parodyto pasitikėjimo. Paleidęs seimą, užsimojo diktatūriškai valdyti kraštą, sulaužydamas ir Konstituciją ir savo priesaiką jos laikytis. Krikščionys demokratai su tuo, žinoma, negalėjo sutikti ir išėjo į griežtą A. Smetonos režimui opoziciją.

Tautininkų sukurtas vadistinis režimas, išjungęs tautos valios pasireiškimą valstybės reikalus sprendžiant, uždraudęs veikti visoms kitoms partijoms, sutrukdė ir M. Krupavičiaus politinį darbą. Tačiau ir tose sąlygose valstybės reikalai jam nenustojo rūpėję. Jis buvo vienas svarbiausių ir reikšmingiausių opozicijos totalistiniam režimui vadų bei demokratinės minties tautoje palaikytojų. Ne be pagrindo vienas vadistinis vidaus reikalų ministeris įsikarščiavęs kartą pasakė:

— Kol aš nesulikviduosiu Kalvarijos klebono, neturėsime ramybės.[15])

M. Krupavičius ir spauda

M. Krupavičiaus vaizdas būtų labai nepilnas, neprimінus ir jo plunksnos darbo. Pradėjo jį jau seniai — gali švęsti 50 metų šio darbo sukaktį. Čia neįmanoma suminėti nei visų jo pseudominų, kuriais jis pasirašinėjo, nei visų periodinių leidinių, kuriuose jo straipsniai buvo spausdinami, nei atskirais leidiniais išleistų jo raštų — visų jų yra labai gausu ir pagaliau nė pats autorius šiandien viso to nebeatsimena. Ateitininkų Vytauto Klubas, kurio šefu M. Krupavičius yra, buvo jau didžiąja dalimi surinkęs jo raštų bibliografiją. Tačiau tai dabar neprieinama, jei karo audrų metu ir nebūtų tas darbas žuvęs. Bet anuo metu surinktoji medžiaga labai akivaizdžiai liudijo ir apie jo plunksnos darbo apimtį, ir jį dominusių klausimų platumą, ir apie autoriaus sugebėjimą klausimus spręsti bei savo mintis perteikti skaitytojui.

Visai suprantama, jog M. Krupavičiaus raštų didžioji dalis tenka visuomeniniams bei politiniams klausimams. Ypač daug jis yra rašęs krikščioniškosios demokratijos klausimais — apie jos šaltinius Evangelijoj ir Bažnyčios moksle, doktriną bei programą, praktinį pasireiškimą įvairiuose kraštuose, jos žymiuosius atstovus ir t.t. Yra plačiai nagrinėjęs ir atskirus socialinius bei socialinės politikos klausimus, ypač žemės ūkio ir ūkininkijos. Bet jam rūpėjo ir visi kiti aktualieji visuomeninio, kultūrinio, religinio bei pastoracinio darbo klausimai. Straipsniuose ir atskiruose leidiniuose yra nagrinėjęs civilinės santuokos, mokyklų,

kunigo veiklos XX amžiaus visuomenėje ir kitus panašius klausimus, parašęs studijų iš liturgijos ir pastoracijos srities, o taip pat ir apie visą eilę žymiųjų mūsų tautos vyrų — J. Basanavičių, A. Stulginskį ir kt.

Teko M. Krupavičiui ir dalyvauti įvairių laikraščių redakciniuose kolektyvuose, kaip antai "Ateities Spindulių", "Laisvės", "Tiesos Kardo", "Tėvynės Sargo", o patsai redagavo "Krikščionį Demokratą", "Laisvąją Lietuvą" ir Visuomenininko Bibliotekos leidinius.

Šiandien gali stebinti, kaip tiek visuomet buvęs darbais apkrautas žmogus galėjo tiek įvairiais klausimais atsiliepti ne tik laikraštiniais straipsniais, bet ir gana stambiais leidiniais, pareikalavusiais nemaža ir studijinio darbo. Ir iš tikrųjų tie raštai galėjo atsirasti tik dėl to, kad autorius jiems skyrė ne tik laisvo laiko valandėles, bet ir labai pelnyto poilsio laiką. Kaip pats prisipažįsta, jam neišsemiamas laiko šaltinis šiems darbams buvo tamsios naktys, iš kurių jis skolinosi laiko, nesirengdamas jį grąžinti.

Lietuvos laisvinimo darbe

Užklupus Lietuvą didžiosioms nelaimėms, M. Krupavičius tuojau pat imasi vienas pirmųjų organizuoti tautos rezistenciją pavergėjams. O kai karui pasibaigus mūsų tėvynė lieka raudonųjų imperialistų okupuota, jam tenka atsistoti viso Lietuvos laisvinimo darbo prieky. 1945 m. vidury jis buvo išrinktas Vyriausio Lietuvai Išlaisvinti Komiteto (VLIKo) pirmininku, kurio pareigas ėjo ligi šiol — ištisą dešimtį metų.

M. Krupavičiaus šiose pareigose darbas galės būti konkrečiai pavaizduotas ir įvertintas tik ateityje. Šiandien dar nėra jokių galimybių atskleisti pilną vaizdą, ką VLIKas per tą dešimtį metų dirbo, kokias kliūtis bei sunkumus tame darbe sutiko, kaip tame darbe ir šalia jo laikėsi įvairios mūsų visuomenės grupės ir koks vaidmuo visame tame teko jo pirmininkui M. Krupavičiui. Tačiau jau ir šiandien galima pasakyti, jog tai buvo labai sunkus darbas. Jam teko vadovauti mažos tautos kovai su imperialistiniu Sovietų kolosu, kalbėti į laisvojo pasaulio sąžinę, kai pavergtųjų tautų klausimu jame dar viešpatavo kapų tyla, ieškoti kelių patiems laisvajame pasaulyje esantiems lietuviams sutelkti į vieningą kovą už savo krašto laisvę, kai jų tarpe ne vienu atveju grupiniai tikslai, savanaudiški sumetimai, asmeninės ambicijos nustumdavo antron vieton net pavergtos tėvynės reikalą. Tokiam darbui apibūdinti gal geriausiai tiktų buvusio JAV prezidento H. Tru-

mano žodžiai, pasakyti apie Amerikos prezidento darbą — jog tai "man-killing job". Tačiau M. Krupavičius šito klausimo nesvarstė, o dirbo jam atitekusį darbą, pašvęsdamas visas pajėgas, iš įsitikinimo, jog tai jo pareiga. Niekad nesiveržęs į viršūnines pozicijas, tačiau niekad ir neatsisakė nuo darbo, jei jam kuris buvo skiriamas, ypač jei buvo keliama, kad tą uždavinį atlikti jo pareiga ir kad jis tame darbe reikalingas. Tas pats buvo ir su pirmininkavimu VLIKui. Jis ėmėsi to darbo, nes 7 iš 11 VLIKą sudariusių grupių pasisakė už tai, kad jisai šiam Lietuvos laisvinimo organui vadovautų. Ir pasisakė dėlto, kad iš tikro sėkmingam VLIKo darbui jis tas pareigas turėjo pasiimti. Kai kuriais atvejais tai akivaizdžiai yra išryškėje. Pvz., 1949 m. VLIKe įvyko savotiškas perversmas, kurį įvykdė susijungę į vieną bloką liaudininkai, tautininkai, Laisvės Kovotojai, Lietuvių Frontas, Vienybės Sąjūdis ir Darbo Federacijos mandatu VLIKe buvęs frontininkas. Ta keista koalicija nuvertė V. Sidzikausko vadovautą Vykdomąją Tarybą ir buvo pasinešusi nušalinti nuo aktingo politinio darbo J. Kaminską ir M. Krupavičių. Ir Krupavičius nekvestionavo to bloko dalyviams teisės eiti tuo keliu. Man teko būti liudininku, kai jisai pasitarime vienam tos trumpalaikės koalicijos lyderiui pasakė: "1945 m. Wuerzburge tu buvai autorius nusistatymo, kad aš tapčiau VLIKo pirmininku, o dabar esi kitos nuomonės. Šiuo atveju galiu tau priminti Taras Bulbos žodžius savo sūnui Andriui: "Aš tave pagimdžiau, aš tave ir nužudau." Bet tu turi teisę taip elgtis." Tik tai vis tiek neįvyko, nes ta trumpalaikė koalicija įsitikino, jog be M. Krupavičiaus ir J. Kaminsko nei VLIKo, nei Vykdomosios Tarybos veikla tais laikais visiškai nebuvo įmanoma.

Dešimtmetis šiame darbe iš tikro yra akivaizdus įrodymas, jog Krupavičiaus vardas visai pagrįstai yra pasidaręs sinonimas save ir savo asmeninius reikalus užmiršusio žmogaus, gyvenančio tik idėjai, kuriai neatšaukiamai yra paskyręs savo gyvenimą. Ne veltui jis dar jaunystėje susidomėjo Savanorola ir ligi šiandien tasai susidomėjimas jo dvasioje gyvas. Jame pačiame yra daug to, kas būdinga Savanorolos tipo žmonėms — jis mūsų tautinis Savanorola, tautos ir tėvynės vardu pasiryžęs viską pakelti.

Ir dėlto ir šiandien, kai jis pasitraukia iš oficialios laisvės kovos vadovybės, lieka toks pat iškilus bei išsiskiriantis šios kovos vadas, kaip ir buvęs. Į jį krypsta ir kryps lietuvių visuomenės akys, jo žodis visuomet pasieks jos ausis, nes ji žino, kad su didele patirtimi M. Krupavičiaus asmenyje susijusi ištikimybė idėjai, jog Tėvynė žemiškojo

NEPAKEIČIAMAS SEIMINIS KALBĖTOJAS

KUN. K. ŠAULYS
Lugano, Šveicarija

Peržengęs septynių dešimtmečių amžiaus slenkstį, gerbiamas sukaktuvininkas M. Krupavičius patenka į biblinių galiūnų skaičių. Senasis lotyniškas Biblijos tekstas (Vulgata) žmones, sulaukusius 70—80 metų amžiaus, vadina galiūnais (potentes), sveikatos prasme. Iš čia — potentatas, galiūnas, nugalėjęs bei išgyvenęs tiek savo amžiaus metų.

M. Krupavičius ne tik išgyveno, nugalėjo tą amžiaus laikotarpį, bet išgyveno jį garbingai, nusipelnęs, nenuilstamai dirbdamas naudingą darbą ne tiek sau pačiam, kiek kitiems: artimui, visuomenei, tautai, Valstybei, Bažnyčiai.

---

gyvenimo tvarkoje yra aukščiausia mūsų vertybė, kuriai turi būti palenkti ne tik asmeniniai sumetimai, bet ir grupiniai interesai.

Tikimės, kad nors ir apsilpusios sveikatos, bet kaip ir visuomet pilnas dvasinių jėgų, M. Krupavičius ilgai mums dar bus įkvėpėjas, skatintojas ir vadovas kovoje už Tėvynės laisvę.

---

1) V. Vaitiekūnas, Draugas, 1951 m. Nr. 159.
2) Taip jos buvo vadinamos, nes sudarytos iš "lopų" — daugelio tautų.
3) Pasikalbėjimas. Tėv. Sargas, 1954 m., 62 psl.
4) V. Vaitiekūnas, Draugas, 1951 m. Nr. 159.
5) Ig. Malinauskas, "Mūsų Viltis", 1946 m. Nr. 5, 6.
6) Ig. Malinauskas, Op. cit.
7) M. Krupavičius "Kelias Prezidento kėdėn ir kankinio mirtin", Amerika, Brooklyn.
8) Tėv. Sargas, 1949 m. Nr. 2-3, 154 psl.
9) Draugas, 1955 m. spal. 8 d.
11) Žiūr. Tėv. Sargas, 1954 m. Nr. 1(11).
12) M. Vaitkus, Geležinė rykštė, Tėviškės Žiburiai, 1955 m. Nr. 41.
13) Mūsų Viltis, 1946 m. Nr. 6.
14) Ig. Malinauskas, ten pat.
15) V. Vaitiekūnas, Draugas, 1951 m. Nr. 159.

Kaip judrus visuomenininkas, uolus kultūrininkas, stambus politikas, sumanus valstybininkas, nepakeičiamas seiminis oratorius sukaktuvininkas M. Krupavičius yra plačiai žinomas Lietuvos žmonėms tiek krašte, tiek tremtyje ir išeivijoje.

Tikimės, kad jubilėjaus proga jo asmenybė, jo nuopelnai bus tinkamai pagerbti, reikiamai įvertinti ir atžymėti.

Iš savo pusės norėčiau šicje vietoje atkreipti dėmesį į Jubiliato iškalbos talentą ir jo kalbų bei prakalbų reikšmę.

Gausios M. Krupavičiaus, kaip stambios partijos lyderio ar atstovo, kalbos seimo tribunoje ir kitos įvairios prakalbos turėjo didelės reikšmės, kai buvo gyvas reikalas ginti, aiškinti, stiprinti krikščioniškosios pasaulėžiūros pagrindus ir nuostatus mūsų sccialiniame ir politiniame bei valstybiniame gyvenime, formuojant krikščioniškųjų srovių organizavimą.

Jo kalbų klausėsi visi: vieni gėrėdamiesi, kiti pykdami ar būkštaudami.

Kaip giliai Krupavičiaus kalbos veikdavo priešingų srovių klausytojus, norėčiau priminti kaip pavyzdį vieną trumpą pašnekesį seimo koridoriuje su socialdemokratu V., žinomu anuomet krašte advokatu. (Nežinau, ar dar gyvas).

Plenumo posėdyje, jau dabar nebeprisimenu kuriuo klausimu, ėjo diskusiojs. Savo partijos vardu karštai, aistringai kalbėjo atstovas V., labai simpatingas žmogus. Neapsiėjo, kaip ne kartą parlamente, be išsišokimų, nepagrįstų priekaištų krikščioniškosioms grupėms dėl jų politikos linijos. Jam baigus, žodį gavo M. Krupavičius. Atėjęs į tribūną, atsakinėjo į oponentų priekaištus, nagrinėjo atstovo V. kalbą.

Aš buvau tuo tarpu išėjęs į koridorių. Staiga matau išeinant iš posėdžių salės atstovą V. Sveikindamasis sakau:

— Kodėl Gerbiamasis čia, kai salėje nagrinėjama Jūsų kalba?

— Išėjau. Negaliu pakęsti jūsų Krupavičiaus kalbos.

— ?

— Gadina nervus, užgauna širdį, suka visus vidurius.

— Žinoma, žinoma, geriau išeiti, kad nesunegaluotum salėje. O dar būtų geriau neprovokuoti, nemasinti iš miško.

— Tiesa, tai tiesa, bet kaip čia iškęsti nepasakius.

Taip veikė iškalbingas oratoriaus žodis, nors pats kalbėjimo būdas visada buvo ramus, be plačių mostų, be nereikalingų gestų. Kalbos žodžiai plaukė įtikinamai, kartais lydimi švelnios ironijos ar dailios šypsenos.

Priešingųjų srovių ar partijų kalbėtojams teko toliau

KATALIKŲ BAŽNYČIA OKUPOTOJE LIETUVOJE

JONAS AISTIS,
Brooklyn, N. Y., J.A.V.

Lietuva yra didžiausia vienalytė katalikų bendruomenė Tarybų Sąjungoje. Kai okupantai kalba apie katalikus, jie turi galvoje vieną Lietuvos teritoriją. Ukrainos Rytų apeigų katalikai buvo administraciniu būdu 1945 metais supravoslavinti. Tiesa, yra Latvijos latgaliai katalikai. Šiaip visoje Tarybų Sąjungoje, anot Vakarų diplomatų kapeliono kun. Bissonnette, yra tik keturios veikiančios katalikų bažnyčios: Maskvoje, Leningrade, Moldavijos Kišineve ir dar viena Gruzijoje.

Katalikai yra taip sakant lašas jūroje. Bet taip nėra jųjų propagandoje. Ta mažytė bendruomenė vaizduojama dideliu siaubu. Aišku, tai taikoma ne tik tai bendruomenei, bet taip pat ir Vatikanui, kuriam itin nešykštima šiurkščių ir piktų žodžių.

Konstitucijos nuostatai

Dabar daug kalbama apie teroro sušvelnėjimą visose tarybinio gyvenimo srityse. Jis yra realus. Bet tai tik sušvelnintos priemonės, o ne pakeisti tikslai. Galop jie patys to neslepia. Lieka ta pati konstitucija, kuri tikėjimo reikalu yra labai aiški ir vietos iliuzijoms nei pėdos neužleidžia. 96-tasis Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos konstitucijos straipsnis skamba šitaip: "Piliečių sąžinės laisvei užtikrinti Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje bažnyčia atskirta nuo valstybės ir mokykla nuo bažnyčios. Religinių kultų atlikimo laisvė ir antireliginės propagandos laisvė pripažįstama visiems piliečiams". Tai yra pažodinis

---

apgalvoti žodžius, įmanomai vengti nepagrįstų priekaištų, būti atsargesniems, jei ne visada iš įsitikinimo, tai iš baimės išgirsti iškalbingą tiesos žodį iš krikščioniškųjų srovių lyderio.

Seiminės M. Krupavičiaus kalbos yra stambus įnašas krikščioniškosios pasaulėžiūros pasireiškimo srityje.

TSRS konstitucijos 124 straipsnio vertimas. Taigi ji tikintiesiems nieko daugiau neleidžia kaip atlikti kulto apeigas. Jokios kitos jų veiklos ir tikėjimo propagandos laisvės nenumato. Laisvė teikiama tik antireliginei propagandai.

Nėra abejonės, kad konstitucija taikoma visoms religijoms (įeinančioms į rusų įtakos sritį ir ne). Iš to tūlas gal norėtų pasidaryti išvadą, kad Rusijos imperijoje religijos nediskriminuojamos, bent konstitucija jas lygiai traktuojanti, bet praktikoje to nėra. Kaip rusų tauta sovietų laikoma apsti geromis savybėmis, taip ir stačiatikybė jiems atrodo esanti ne tokia blogybė, kaip kitos konfesijos.

Vakaruose labai dažnai, kai kalbama apie religijos padėtį už geležinės uždangos, turima galvoje ir satelitiniai kraštai (jie vadinami dar pavergtaisiais ir liaudies demokratijų, atsižvelgiant, kas juos mini). Juos reikėtų skirti, nes yra milžiniškas skirtumas. Pavergtųjų kraštų konstitucijos kiek plačiau aptaria bažnyčios teises ir veiklą. Čia bažnyčia yra varžoma, bet galutinai neslopinama. Pavergtuose kraštuose statomos naujos bažnyčios, leidžiami specialūs religiniai laikraščiai ir maldų knygos, gaminamos ir netrukdomai platinamos devocionalijos, o Lietuvoje viso to nėra.

Lietuvoje tarybinė konstitucija yra raidiškai taikoma ir vykdoma. Bažnyčios atskyrimas nuo valstybės visai nereiškia to, kas yra tose Vakarų demokratijų valstybėse, kur atskyrimas yra vykdomas, o reiškia tai, kad valstybė net skriaudos atveju bažnyčios reikalų negina. Mokyklos atskyrimas nuo bažnyčios vėl reiškia ne ką kita, o tik paprastą uždraudimą joje skelbti tikėjimo tiesas. Net vaikų katekizacija yra griežtai uždrausta dvasininkams bei kitiems bažnyčios tarnams, ir vaikus pirmajai komunijai ruošia tėvai.

Antireliginė propaganda, priešingai, vedama valstybiniu mąstu. Jon įtraukta kompartija, politinių-mokslinių žinių skleidimo draugijos, kultūros namai (rajonuose ir didesniuose centruose), klubai, bibliotekos, lektoratai, specialios mokyklos. Be to, šimtatūkstantinės meninės saviveiklos, sporto ir LDAAL (Laisvanoriškoji Draugija Armijai, Aviacijai ir Laivynui remti) draugijos ir kita. Antireliginei akcijai įsteigtas valstybinės leidyklos skyrius: VPMLL (Valstybinė Politinės ir Mokslinės Literatūros Leidykla). Be to, tam tarnauja, visi laikraščiai, literatūra ir švietimas. Žodžiu, skiriamos visos galimos jėgos ir milžiniškos lėšos, kurios sunku apskaityti, nes netiesioginės yra daug kartų didesnės už tiesiogines. Visą draugėn suėmus, sudaro žymesnę biudžeto dalį.

Taip yra aiškinamas ir vykdomas antrasis konstitucijos straipsnio sakinys. Daugiau negu bedugnė skiria tas dvi "visiems piliečiams pripažįstamas laisves".

Stalino mirtis ir Chruščiovo dekretas

Po Stalino mirties daug dalykų kardinališkai pasikeitė. Pakanka tik sugretinti du laikraščiu, kuriuos skiria ta fatališkoji mirtis: ankstyvesniojo stabmeldiško Stalino asmens (ir ne tik jo vieno) garbinimo nė žymės neliko. Jo vietoje atsistojo bevardė ir begymė partija, bet ir apie ją tik retai, tik didžiųjų švenčių proga tepasakoma: "Nėr tokio proto, kaip partijos protas, nėr tokios išminties, kaip partijos išmintis". Gegužinės ir spalinės iškilmės santūresnės ir kuklesnės: tik kur-ne-kur kuklaus dydžio transparentas (dažnai tik po vieną visoje iškilmių aikštėje ir tik patiems didiesiems komunizmo kūrėjams: Marksui, Engelsui, Leninui ir Stalinui), vienas kitas šūkis, viena kita vėliavų pora (tarybinė ir respublikinė). Pradžioje (1953) išdygdavo dar vienas kitas dienos didvyrio (Malenkovo) natūralaus dydžio portretas eisenose. Dabar gyvųjų portretai eisenose visai išnyko.

Religijai Stalino mirtis nieko tiesiogiai nedavė, bet, atrodo, kad tikintieji atleistaisiais varžtais bus labai pasinaudoję, nes 1954 metų vasarą ir rudenį prasidėjo didelė antireliginė akcija, kurios negalima buvo aiškinti kitaip, kaip tik atsigaunančiu religingumu. Vėlesniais laikais tokios plačios propagandos neteko pastebėti. Iš jos pradėjo aiškėti, kad religija yra tiek atgavusi kvapo, jog net pradėjusi plisti stambių partijos pareigūnų šeimose (moterys, vaikai) ir patys pareigūnai pradėjo nesišalinti religinių apeigų (krikštynų, vedybų ir atlaidų), ypač su tuo susietų vaišių...

Bet štai ateina lemtingoji 1954 m. lapkričio 10 diena. Paskelbiamas Nikitos Chruščiovo pasirašytas "TSRS KP CK nutarimas dėl klaidų vykdant mokslinę-ateistinę propagandą gyventojų tarpe." Tasai nutarimas yra labai svarbus dokumentas. Iš jojo paaiškėja tokie dalykai, kurie buvo spaudoje slepiami, kaip, sakysime, tai, kad antireliginėje propagandoje buvo "daromi įžeidžiami išpuoliai prieš dvasininkiją ir tikinčiuosius, atliekančius religines apeigas". Be to, "religinių kultų tarnautojai ir tikintieji be jokio pagrindo vaizduojami žmonėmis, nevertais politinio pasitikėjimo". Ir dar: "vietinės organizacijos ir atskiri asmenys administraciniu būdu kišosi į religinių susivienijimų ir grupių veiklą, o taip pat šiurkščiai elgėsi su dvasininkija".

Chruščiovas kritikuoja partines organizacijas, kurios "pasisakyti spaudoje, skaityti paskaitas ir pranešimus neretai leidžia nemokšoms mokslo ir ateistinės propagandos klausimuose, o kartais ir chaltūrininkams, žinantiems daugiausia tik anekdotus ir pasakėčias apie bažnyčios tarnus".

Tasai KP CK nutarimas yra labai svarbus ir vertas platesnio aptarimo, bet tatai jau išeitų iš šio rašinio rėmų. Suglaudžiant dalykus iki krašto, tenka pasakyti, kad, sekant šį nutarimą, ateistinėje veikloje bus vengiama: įžeidinėti tikinčiuosius ir dvasininkus, nebebus jie už tai laikomi nepatikimais piliečiais, į bažnytinius reikalus nebus kišamasi administraciniu būdu. Tai ir viskas.

Nutarime labai aiškiai pasakyta, kodėl tie seni metodai keičiami: "visokios administracinės priemonės ir įžeidžiamieji išpuoliai prieš tikinčiuosius ir bažnyčios tarnus gali padaryti tik žalą, leisti įsitvirtinti ir net sustiprėti juose religiniams prietarams". Iš to seka, kad tasai teroro varžtų atleidimas nėra jokia malonė, o tiktai noras atgyvenusius metodus pakeisti naujais, kuriuos jie yra linkę laikyti pasekmingesniais. Tikslas yra labai aiškus ir KP CK nutarimas jojo visai neslepia: "Antireliginėje propagandoje padarytų klaidų ištaisymas neturi susilpninti mokslinės-ateistinės propagandos, kuri yra sudėtinė komunistinio darbo žmonių auklėjimo dalis ir kurios tikslas yra skleisti mokslines, materialistines žinias masėse bei išvaduoti tikinčiuosius žmones iš religinių prietarų įtakos. Jeigu valstybės atžvilgiu religija yra privatus reikalas ir todėl bažnyčia atskirta nuo valstybės, tai komunistų partija, kuri remiasi vienintele teisinga pasaulėžiūra — marksizmu-leninizmu ir jo teoriniu pagrindu — dialektiniu materializmu, — negali abejingai, neutraliai žiūrėti į religiją, kaip į ideologiją, neturinčią nieko bendro su mokslu".

Nors nutarime ir neišvardinta įsakmiai, bet jis liečia visas konfesijas. Yra būdinga, kad lietuviškoje propagandoje liečiama (įsakmiai arba nujaučiamai) tik Katalikų Bažnyčia, tarsi kitų konfesijų bendruomenių Lietuvos teritorijoje nė nebūtų, ir tik šių metų kovo mėn. 25 d. respublikiniame taikos gynimo plenume, be kanauninko Stankevičiaus, kalbėjo pravoslavų bažnyčios mitroforinis protojėrėjus Lietuvos Eparchijos Tarybos pirmininkas Džičkovskis ir Aukščiausios Sentikių Tarybos Lietuvos TSR narys Šalkinas (pirmininkas Kuznecovas ir reikalų vedėjas Jegorovas). Iš to reikėtų daryti išvadą, kad ir protestantų bei izraelitų religinės bendruomenės tebevegetuoja Lietuvos teritorijoje.

Bažnyčia Lietuvoje tvirtai laikosi

Šį kartą mums rūpi tik Katalikų Bažnyčia ir josios reikalai. Nereikia nė pabrėžti, kad esamomis sąlygomis katalikybė Lietuvoje yra griaunama visais galimais būdais, bet pati Lietuvos Bažnyčia, atrodo, tvirtai ir didvyriškai laikosi, ir laikosi geriau net negu pavergtuose satelitiniuose kraštuose, kur Bažnyčia turi daugiau laisvių. Prieš mano akis guli kažkokio istorijos mokslų kandidato O. A. Arturovo brošiūra "Katalikybė ir "krikščioniškasis socializmas" tarptautinės reakcijos tarnyboje" (Valstybinė Politinės ir Mokslinės Literatūros Leidykla, Vilnius — 1954), kur skaitome štai ką: "Priešingai Vatikano prakeikimams, Lenkijoje, Čekoslovakijoje bei Vengrijoje demaskavus katalikų bažnyčios lyderius, kurie pasireiškė kaip Amerikos imperializmo samdiniai, dauguma katalikų pareiškė, jog jie remia liaudies demokratinę santvarką. Visose liaudies respublikose, kaip ir Tarybų Sąjungoje, katalikų dvasininkijos atstovai pareiškė savo solidarumą su taikos šalininkų judėjimu. Atskirų katalikų partijų atstovų, kurie remia judėjimą už taiką, yra ir buržuazinėse šalyse — ir tai sukelia didžiausią kardinolų bei katalikiškų ministrų pyktį."

Šis tarybinis eruditas religijos dalykuose, atrodo, silpnai orientuojasi Katalikų Bažnyčios reikaluose. Tačiau jis negali klysti, kad, pagal pacituotą ištrauką, Lietuvoje Katalikų Bažnyčia yra viena, kad ji nėra skilusi, kaip Lenkijoje, Čekoslovakijoje ir Vengrijoje...

Yra būdinga, kad dvasininkų viešuose pareiškimuose šiek tiek atspindi atskirų religinių bendruomenių traktavimas. Pavyzdžiui, minėtame taikos gynimo komiteto plenume, kur kalbėjo katalikų, stačiatikių ir sentikių atstovai, pirmam leidžiama kalbėti katalikui, bet jo kalba žalojama tokiais dialektinio materializmo stiliaus perlais, kaip "pikti grobuonys", stačiatikis kalba antras, — jo kalboje jaučiama daugiausia tvirto savimi pasitikėjimo, o sentikis daugiausia stengiasi įtikti ("Mes, sentikiai, per visą savo egzistavimo istoriją niekad nelikdavome abejingi savo tautos likimui ir jeigu bet kuris priešas grasino Tėvynei, grasino mūsų tautos laisvei ir taikiam darbui, kartu su tauta gynėme savo Tėvynę"). Iš to lyg sektų išvada, kad vieni stačiatikiai atstovauja specifiškai rusišką konfesiją ir šiandien, kaip carų laikais. Tuo tarpu sentikiai nori įsikibti į rusiškumą, ir siekia net tiek, kad jie save atsiriboja nuo žemės, kurioje gyvena, nes, matyt, ir šiandien jie rusų laikomi klaidatikiais.

Bažnyčios padėtis Lietuvoje 1954 m.

1954 m. sausio mėn. pradžioje rusų TASS agentūra paleido užsienin vysk. Kazimiero Paltaroko pranešimą apie Bažnyčios padėtį Lietuvoje. Tą žinią paskelbė keli komunistų laikraščiai laisvame pasaulyje ir jų tarpe "Laisvė" (1954 sausio 13 d., nr. 9). Ten buvo pažymėta, kad Lietuvoje yra dvi bažnytinės provincijos — Kauno ir Vilniaus; keturios vyskupijos — Panevėžio, Telšių, Vilkaviskio ir Kaišiadorių. Panevėžio vyskupiją ir Vilniaus arkivyskupiją valdo vysk. Kazimieras Paltarokas (Vilniaus arkivyskupiją penktus metus); Kauno, Kaišiadorių ir Vilkaviškio vyskupijas valdo Juozas Stankevičius, Telšių vyskupiją — Petras Maželis. Veikia 688 bažnyčios, kurias aptarnauja 741 kunigas. Taip pat veikia tarpdiocezinė Didžioji seminarija, teikianti akademinius laipsnius, kurioje tuomet buvo 75 auklėtiniai. 1953 metais įšventinta 17 kunigų. Buvo pranešime pažymėta, kad bažnyčiose reguliariai laikomos pamaldos, o šventėse dar iškilmingai. Krikštija, tuokia ir laidoja kunigai. Teikiamas patepimo (Paskutiniojo?) sakramentas. Kunigai turi teisę lankyti ligonius namie ir ligoninėse. Vaikus pirmajai Komunijai ruošia tėvai...

Vargu ar tektų abejoti šių žinių tikrumu, nes tai gana liūdnos žinios. Kunigų nė pusės nelikę, neįskaitant vienuolių, kurių vyskupas nė žodžiu nepamini, dėlto nėra jokios abejonės, kad jųjų nėra. Vyskupas likęs tik vienas. Bažnyčios veikla suvaržyta iki galo. Kontakto su jaunimu nėra.

Partinė spauda dvasininkus retai temini. Tos žinios yra tokio pobūdžio: "Pokario metais Žiobiškio apylinkės kunigas Paškevičius ir Panemunėlio Matulionis (berods turėtų būti: Matelionis?, J.A.) ir kiti rėmė ir patys aktyviai dalyvavo banditinėse lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų gaujose (partizanuose, J.A.)". Arba: "Tikybininkai ypatingai stengiasi religijos nuodais užnuodyti jaunimo sąmonę. Ten, kur komjaunimo organizacijos nedirba, kartais bažnytininkams pavyksta įleisti savo šaknis. Egzaminų išvakarėse grupė Grušlaukės septynmetės mokyklos mokinių, kurių tarpe buvo pionierių, kapinėse ėjo keliais aplink koplyčią, lankė gegužines pamaldas. Kodėl taip įvyko, iš ko mokiniai ima pavyzdį? Grušlaukės septynmetėje mokykloje dėsto buvusi vienuolė Urbonavičiūtė, kuri viešai skelbia savo prisirišimą prie katalikybės. Nuo pat jaunystės dienų persisunkęs religiniais nuodais Telšių kunigų seminarijoje, Vatikano, Ekvadoro dvasinėse mokyklose, — toks yra Salantų vidurinės mokyklos dėstytojas Girskis" (Tiesa, 1954.

I.21). "Apsižvalgė direktorius (Šilingas, J.A.) naujoje mokykloje (Betygalos vid. mokykla) ir pradėjo savo veiklą, senus laikus prisimindamas, kaip jį mokė, kada jis dar vienuolio sutaną nešiojo." (Tiesa, 1953.XI.19).

Lygia dalia labai retai tepaminimos veikiančios bažnyčios: "... Birželio 29 Plateliuose buvo Petro ir Povilo atlaidai... Liepos 3-čiosios vakare kolūkio sunkvežimis, sąskaitininko lydimas, padarė pirmąją kelionę į Kalvariją. Mašina buvo pilna kolūkiečių. Sekmadienio rytą su antrąja grupe važiavo pats kolūkio pirmininkas. Priešakyje su pirmininku komjaunuolių Liubinu kolūkine mašina į atlaidus važiavo "Gintelišķės" žemės ūkio artelės nariai... Pačiame rugiapiūtės įkarštyje Salantuose įvyko parcinkulio (sic) atlaidai"... (Tiesa, 1954.VIII.21)

Kaime, atrodo, bažnyčios atdaros, sodiečiai jas, nieko nepaisydami, lanko. Tas jųjų nepaisymas yra aiškinamas tuo, kad sodiečių-kolūkininkų padėtis yra pati sunkiausia, tai kolūkiečiai nieko, net kalėjimo ir tremties perdaug nesibijo, nes tarp kolūkio, tremties ir kalėjimo esąs labai mažas skirtumas. Iš antros pusės, kolūkininkai bėga iš artelės į miestus ar sezoninius darbus, dėl to ir patys kolūkių vadovai yra paties reikalo priversti žiūrėti pro pirštus ir neužgauti kolūkiečių religinių jausmų. To nereikėtų bendrinti, bet yra labai dažnas atsitikimas, kad partijos pareigūnai ir kaimo korespondentai kaltina kaimo kompartiją, kad ji "nekovojanti su religiniais prietarais". Trečia priežastis gali būti dar net ir ta, kad įstojimas partijon ir komjauniman yra dažnai tik priedanga.

Štai tame pačiame straipsnyje apie Salantų rajoną skaitome:

"Pastaruoju metu Salantų rajone į partijos eiles stojo nemaža kolūkiečių. Tai — jauni komunistai, kurie dar nespėjo išeiti didelę komunistinio auklėjimo mokyklą. Todėl dar pasitaiko, kad atskiri komunistai neatsikratė religinių prietarų. Buvęs "Naujo gyvenimo" kolūkio pirmininkas komunistas Grigaitis šventė kalėdas, velykas ir kitas religines šventes. Jeigu kaikurie draugai jam priekaištaudavo, Grigaitis kuo ramiausiai atsikirsdavo, kad tai ne jis švenčia, o žmona, kad į religines šventes ji kviečia. O jeigu prašo išgerti, tai kaip atsisakysi? Kaimo komunistų namuose neretai rasi šventųjų paveikslų, pasitaiko, kad jų vaikai mokomi religinių apeigų. Tačiau kaikurie partijos nariai į tai žiūri abejingai. Juk tai daro ne jie, jų žmonos, motinos, bobutės. Neretai tokį abejingumą rodo ir partijos rajono komitetas".

"Tiesos" korespondentas visą kaltę ir atsakomybę suverčia partijos pareigūnų abejingumui, bet gali labai lengvai būti visai kitokios priežastys, ir jų gali būti ne viena, ne dvi, o visas šimtas. Lygia dalia, nors pereitų metų spauda

labai plačiai rašė ir daug būdingų detalių atskleidė religinio gyvenimo srityje, bet dažnai tai yra paskiri atsitikimai, kurie būtų labai netikslu apibendrinti ir taikyti visam kraštui arba priskaityti tai režimo sušvelnėjimui. Bendriname tik tuos dalykus, kurie yra bendri, kaip tai, kad yra tikinčiųjų, kad dauguma bažnyčių veikia, kad švenčiamos bažnytinės šventės. Tačiau visa tai vyksta Katalikų Bažnyčios, ne kompartijos, ne tarybinės vyriausybės dėka ir paslaugomis.

Sekmadienis, atrodo, yra oficiali poilsio diena. Bet, pavyzdžiui, šiemet net dviejų oficialiųjų švenčių proga Ministrų Tarybos nutarimu buvo poilsio diena perkelta iš sekmadienio į kitas savaitės dienas (per Naujuosius Metus ir penkiolikos metų minėjimą). Dar daugiau. Atrodo, kad tik tie gali ilsėtis, kurie darbo neturi, ypač per didžiąsias darbymetes: rugiapiūtę, sėją ir pan. Štai "Tiesoje" (1953.XI.29) skaitome: "Agronomė Dana Tamulienė buvo bešokanti iš lovos, bet prisiminusi, kad sekmadienis, šyptelėjo ir vėl atsigulė. Skubėti nėra ko. Šiandien į laukus ji neis. Vakar pirmoji brigada baigė sėją ir visai pelnytai ilsėsis, o antroji dar iki priešpiečių dirbs — turi pasėti likusius kviečius". Tiesa, tai nėra korespondencija, bet apsakymas. Tačiau jei tokio reiškinio nebūtų tikrovėje, tai jis ir literatūroje neatsirastų. Tarybinė literatūra rašo tai, kas yra, arba tai, ko partija siekia, o partijos norai yra nerašytas įstatymas.

Antireliginė propaganda

Kitas dalykas, tai konstitucijos "laisves" (religinių kultų ir ateistinės propagandos) kompartija taip supranta, kad toji antireliginė propaganda turi vykti visą laiką, visais galimais būdais ir visomis priemonėmis. Bet, atrodo, ypatingai sugyvina propagandą atlaidų metu. Ji turi vykti tuo pačiu metu, kaip ir atlaidai. Tuose atvejuose greičiausiai ir bus pasireiškę "šiurkštūs elgesiai su dvasiškiais" (dažnai šiurkštus arba grubus elgesys reiškia fizinius veiksmus: stumdymą ir net mušimą, nes jei, sakysime, yra pasakyta, kad kolūkio pirmininkas, girtas būdamas, grubiai elgėsi su kolūkiečiais, tai reiškia nei daugiau, nei mažiau, kad jis juos mušė) ir "administraciniu būdu kišosi į bažnytines apeigas".

Tas pats "Tiesos" korespondentas V. Miniotas (Tiesa, 1954.IX.16), aprašydamas Šiluvos atlaidus, pastebi:

"Tik šilinių išvakarėse buvo susigriebta. Partijos rajono komitetas iš Vilniaus išsikvietė porą lektorių, paspartintais tempais buvo vystoma mokslinė-ateistinė propagan-

da. Lektoriai į dieną skaitė net po kelias paskaitas. Rugsėjo dvyliktąją dieną partijos rajono komitetas pasiuntė į Radviliškio viešbutį specialią mašiną parvežti į Šiluvą Valstybinės filharmonijos artistų koncertinę brigadą. Tą dieną į Šiluvą buvo sukviesti Kelmės, Raseinių, Tytuvėnų, Užvenčio, Šeduvos rajonų sportininkai. Čia turėjo įvykti sportinės varžybos."

Tatai yra kritikuojama. Mes neturime pavyzdžių, kur, kompartijos nuomone, mokslinė-ateistinė propaganda yra pavykusi. Šventės, atlaidai yra įmanomi tik dėl to, kad dauguma, atrodo, nepaiso. Skaitome ten pat "Drg (draugas) Lukošius labai užsigavo, kai jį užklausė, kokiu tikslu taip toli gainiojama mašina (iš Vilijampolės rajono): 'Norime ir važiuojame. Kas gali uždrausti žmonėms melstis?' O juk komunistui Lukošiui reikia suprasti, kad religija yra nesutaikomas darbo žmonių priešas ir negalima jai pataikauti, tuo labiau, kai pažeidžiami kolūkio (Lukošius — kolūkio pirmininkas) visuomeniniai interesai".

Bausmės kompartijos nariams už dalyvavimą religinėse apeigose

Bausmės partijos nariams už "dalyvavimą religinio kulto apeigose" yra įvairios. Jos eina nuo įspėjimo ir papeikimo iki pašalinimo iš pareigų, bet niekad neteko sutikti pavyzdžio, kad būtų kas sunkiau baudžiamas. Būdingosios bausmės yra sekančios: "Apie tai, kad komjaunuolė Beniušytė atlikinėja religines apeigas LLKJS (Lietuvos Lenininio Komunistinio Jaunimo Sąjungos) rajono komitetas sužinojo ir Beniušytei sudarė "personalinę bylą". Buvo priimtas nutarimas: "Už bažnyčios lankymą, kaip neatsikračiusiai religiniais prietarais, pareikšti griežtą papeikimą su įrašymu į įskaitos kortelę". (Tiesa, 1954.VIII.21). Štai kitas pavyzdys: "Starovolskis (Švietimo ministerijos partorganizacijos sekretorius) kelis metus slėpė nuo partinės organizacijos faktą, kad jo — komunisto — šeimoje buvo atliktos religinės apeigos ryšium su jo sūnaus gimimu". Laikraštis pastebi: "buvęs partorg. sekretorius", tai reiškia — iš savo pareigų atleistas (Tiesa, 1953.VI.5).

Kyla klausimas, o kaip dabar, po TSKP CK nutarimo, tie klausimai bus sprendžiami. Viena yra aišku, kad KP nariai ton tolerancijos kategorijon neįeina, o tai reiškia, kad jie ir toliau bus traktuojami tuo pačiu būdu. Na ir visi kiti, jei prieš juos ir nebus griebamasi priemonių, kaip žadama, tai vis tiek religinė praktika į gerąsias savybes nebus priskaitoma...

Žinios apie devocionalijas, Bažnyčios žemesnį personalą ir pastatus

Tame pat straipsnyje, kur aprašomi Šiluvos atlaidai, paminėta ir devocionalijų klausimas: "Moksline-ateistine literatūra Šiluvoje nepiekiaujama. Užtat škaplierninkai apgaudinėja žmones, po keliasdešimt rublių lupa už maldaknyges, taip vadinamą Šiluvos Dievo Motinos (rašo mažosiomis raidėmis) istoriją, rožančius, škaplierius, medalikus, "šventus" paveikslėlius, kiša jiems namų darbo krakmolinius saldainius, įtartinos kilmės vaškines žvakes ir t.t. ir t.t." Iš to, kas čia parašyta, yra aišku tik tatai, kad tie dalykai pardavinėjami atlaiduose, bet pačių dalykų smulkiau neapibūdina: nepasako nei kokios gamybos tos minimos maldaknygės, ar tai dar nepriklausomybės laikų ar dabar atspaustos (kuo labai tektų abejoti), nepasakyta net tikslesnės kainos; apie žvakes yra pasakyta, kad jos esančios vaškinės, bet kodėl jos galėtų būti "įtartinos kilmės", taip ir nepasakyta.

Dažnai minimos davatkos, bet bažnyčios tarnai beveik neminimi. Sunku pasakyti, ar jie yra savanoriai, ar jie parapijos išlaikomi, bet tosios institucijos žymių tarybinėje spaudoje vis dėlto teko užtikti: "Sausio vidury su švęstu vandeniu ir krapyla pas Bartkevičius (Linkuvos r., Vaškų apylinkės tarybos pirmininkas ir Vaškų ap. butų valdytoja, vyras ir pati ,abu komunistai) klebonas su vargonininku ir zakristijonu atsilankė" (Tiesa, 1953.IV.18). Tai bene bus vienintelis pavyzdys, kur žemesnysis bažnyčios personalas yra paminėtas.

Dar rečiau yra minimi bažnytiniai pastatai. "Ilgai stovėjo Miroslavo miestely niūrus pastatas, kurį ilgus metus buvo užėmę dvasininkai (senųjų tėvų Marijonų vienuolynas, nepriklausomybės laikais naudotas klebonijai, J.A.). 1952 metais šis pastatas buvo atremontuotas ir atidaryta ligoninė... Taip iš tamsaus, niūraus namo tapo džiaugsmo namas, kuris teikia sveikatą ir kultūringas gydymosi sąlygas". Nemanome, kad tai būtų vienintelis pavyzdys, kur bažnyčiai priklausęs pastatas būtų panaudotas kitiems tikslams. Atrodo, kad iš to tarybiniai organai nenori daryti didelės reklamos, nes vargu ar tatai yra populiaru platesnėse gyventojų masėse.

Šiemet porą kartų buvo paminėta pora Vilniaus bažnyčių. Bet jos buvo paminėtos ne kaip bažnyčios, o kaip architektūros kultūriniai paminklai. Būdinga dar ir tai, kad jomis kartais susirūpina net G. Karpačiov, kuris "Tiesos" redakcijai rašo:

"Pavyzdžiui, Vilniuje restauruotas Gedimino pilies bokštas, iš pagrindų atnaujinta vieno seniausio šalyje universiteto Kolonų salė, restauruoti grafo Tiškevičiaus rūmai, reprezentaciniai rūmai (dabar karininkų namai), Mykolo bažnyčia... Tačiau nežiūrint viso atlikto darbo, padėtis visumoje, restauruojant architektūrinius paminklus, dar toli gražu nėra patenkinama. Yra puikių architektūrinio meno pavyzdžių, kurie ne tik nerestauruojami, bet dargi neapsaugojami nuo gedimo. Vienas iš tokių yra Vilniaus katedros pastatas. Čia nesutvarkytas stogas ir vandens nutekamieji vamzdžiai, o taip pat kolonų papėdės" (Tiesa, 1955.III.18)...

Iš kito laiško redakcijai sužinome, kad Vilniaus katedra uždaryta. Laišką redakcijai rašo Maskvos Valstybinio Lomonosovo vardo universiteto aspirantas V. Mažiulis:

"Vilniaus meno ir istorijos paminklus netarpiškai globoja Lietuvos TSR Architektūros reikalų valdyba. Tačiau Vilniaus gyventojams ir gausiems jo svečiams gali susidaryti įspūdis, kad minėta valdyba šiuos paminklus globoja pačiai sau, neleisdama plačiosioms masėms šių puikių paminklų — muzėjų apžiūrėti. Ir taip tarybiniam lankytojui, ekskursantui yra uždaros tokių nuostabių meno ir istorijos paminklų — muzėjų durys, kaip Stanislovo Katedra (visasąjunginės reikšmės architektūros paminklas) ir eilė kitų" (Tiesa, 1955.VII.9).

Bet tai vis reti, atsitiktiniai pavyzdžiai, kaip to korespondento ironiškas bažnytėlės paminėjimas ryšium su kolūkio (Vabalninko rajone) klubo atidarymu: "Buvo sekmadienis. Antašavos bažnytėlėje skambino sumai. ...Ant kolūkio klubo sienos kabėjo skelbimas apie klubo atidarymą: bus paskaita apie dangaus kūnų kilmę, o po jos — kolūkio saviveiklos koncertas" (Tiesa, 1954.XII.7).

Tai bene bus būdingiausias kaimo korespondentų, rašytojų, propagandistų ir kitų jiems panašių motyvas. Bažnyčia tamsybės, išnaudojimo, prietarų, alkoholizmo, šeimos palaidumo ir kitų ydų bei nedorybių šaltinis. Jai priešpastatoma klubas — skaitykla, iš kurio visa šviesa, visas kultūringas ir pasiturintis gyvenimas, kaip iš gausybės rago. byra ant susipratusiųjų pakaušių...

Nauji kovotojai prieš Bažnyčią

Būdinga, kad tas tarybines pamazgas ant Katalikų Bažnyčios pila nauji naujo gyvenimo žmonės, kurių, palikdami Lietuvą, nepalikome. Visi tie požėros, širviai, kiauleikiai, miniotos, avyžiai, jau komjaunimo eilėse išaugo. Sunku pasakyti, kiek jie yra nuoširdūs, bet atrodo, kad jiems tas "praeities liekanų" terliojimas patinka. Iš kitos pusės tie naujo gyvenimo auklėtiniai mato savo vyresniuosius — venclovas, mieželaičius, tilvyčius — lašinėtus, pilvotus, trigurklius... Mato, kad jokia kita santvarka jų taip riebiai nepenės, dėl to ir stengiasi. Dėlto, sakysime, tas re-

ligijos terliojimas patraukia ir aukštai kylančią ir drąsiai kopiančią žvaigždę Mykolą Sluckį, Gercelio sūnų, iš kurio vargu būtų tikėtis pagarbos arba bent sentimento tam, kas mus nuo kitų ir juoba rusų skiria.

Paklausykite su kokiu aplombu tasai Gercelio sūnus kalba apie bažnyčią:

"Petriukas Ganusauskas jau kuris laikas patarnavo bažnyčioje. Per mišias kalbėjo lotyniškas maldas, plonai pritardamas klebono balsui. Nešiojo mišiolą. Dzinguliavo varpeliais. Gaila, užčirškinant nebuvo galima kaip mokykloje — kad davatkoms ausyse suspengtų. Sekiodamas paskui kunigą, jis nešiojo indą su švęstu vandeniu. Klebonas šmirkštė tai į vieną, tai į kitą pusę ir vis pataikydavo jam į akis. Vanduo spaudė ašaras, teko šluostytis jas rankove. Motina akylai sekė kiekvieną sūnaus judesį ir, pasibaigus mišioms, piktai barė jį:

— Dievo namai — ne daržinė! Radai kada snarglį valytis...

Anksčiau, vos pradėjus eiti tą tarnybą, Petriuką traukė auksinis altoriaus blizgėjimas. Jam patiko žiūrėti į margaspalvius, spinduliais apkaišytus šventųjų atvaizdus, į virpančias storų ir plonų žvakių liepsnas. Dabar gi, iki soties prisiklūpėjus, prisidegiojus ir prisigesinus žvakių, gerokai nusibodo bažnyčioje.

Petriuko vargas — motinos išmislai, jos užgaidos. Dievui tarnaudamas, neturės, mat, kada bindzinėti, blogio pasigauti, doras išaugs. Pati net per karščiausius darbymečius bėgo į bažnyčią. Matydama sūnų su baltu rūbeliu, gūžinėjantį apie altorių, ji tirpo iš laimės. Ne kartą nusibraukė ištryškusią ašarą. Ar daug šiais laikais atsiras Vieversėliuose tokių laimingų motinų?

Už klusnumą klebonas žadėjo Petriukui nupirkti naują pasidabruotą armoniką. Petriukas įsirėžęs vilko su naščiais vandenį ir svajojo apie armoniką... Vos tik pagrioviai ir kriaušiai apšepo žole, teko nekartą klebono karvę ganyti...

— Kur buvai, Petriuk? Beveik kasdien vėluoji, — barėsi mokytoja Valentina, žiūrėdama į dienyną. Petriuko nekokie buvo pažymiai.

Klebonas ir motina prisakė laikyti liežuvį už dantų. Petriukas ir tyli, nuleidęs galvą.

— Jis klapčius! — šaukia vaikai. — Bažnyčioje patarnauja!

"Argi ne pats Petriukas jam pasakojo, kaip moterėlės neša klebonui kiaušinius, sviestą? Petriukas už dyką ravėjo klebono daržą, ganė jo karvę. Vaikų namuose net "priešmokykliniai" žino, kad kunigai išnaudotojai.

. . . . . .

Dzikas paleido Petriuką ir kerštingai tarė:

— Gerai, nesakyk... Aš parašysiu apie tave tetai Kastei!

— Tetai Kastei? — persigando Petriukas. — Nereikia, nerašyk... aš ...Prisiek, kad niekam neprasitarsi... Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios (viskas rašoma mažosiomis J.A.), — iškilmingai pradėjo jis .

— Užteks! — supyko Dzikas. — Tu ką, su davatka ar manim kalbi? Pionieriaus garbės žodis!

— Tegul... — nusileido Petriukas. — Pasigailėk, neišplepėk niekam... Klebonas... kalbina Galaunę ir Goštautą išsirašyti iš pionierių... Moko poterių...

— Pionieriai nešioja raudoną kaklaraištį, — stebėjosi Dzikas. — Jie negali poterių kalbėti!
— Į kleboniją jie be kaklaraiščių ateidinėja...

Tai yra ištrauka iš M. Sluckio apysakos jaunimui "Geri namai", tilpusi "Tiesoje" (1955.X.2 ir 5), atspausta ištisai "Pergalės" žurnale ir jau pasirodžiusi, berods, atskira knyga. Tai yra fantazijos vaisius, tačiau jinai remiasi į labai panašią, tik gal mažiau romantinę, o daugiau rafinuotą ir sadistinę tarybinę tikrumą. Ir viskas daug paprasčiau vyksta. Mokinys, įtartas lankęs bažnyčią, pastatomas visos klasės akivaizdoje pajuokai, paklūva į sienlaikraštį, na, ir vyksta taip, kaip Sluckio apysakoj, mokytojų, komjaunimo ir pionierių vadovų akyse leidžiama "kruvintis", — mušti, beginant raudonojo kaklaraiščio "garbę".

Visi pavyzdžiai turėjo tikslą parodyti, kad Lietuvoje tikėjimas yra gyvas, kad Bažnyčia desperatiškai kovoja dėl pačios gyvybės. Mus pasiekiančios neoficialios žinios yra labai ir labai prieštaraujančios. Vienos perdaug optimistiškos, kitos perdaug pesimistiškos. Girdėjau, kad vienas italas jėzuitas vienoje šiaurės priverčiamųjų darbų stovykloje sutikęs būrelį (ar būrį) paauglių, demonstratyviai besimeldžiančių, ir kad tai buvusi už religinę praktiką ištremta viena klasė lietuviukų. Ta naujiena galėjo būti iš trečių ar ketvirtų lūpų. Po poros savaičių, girdėjau tą patį faktą, paremtą tuo pačiu šaltiniu, bet jau taikomą visam Lietuvos jaunimui.

"Drauge" (1955.IX.17) rašoma: "Religija, bent oficialiai, nėra persekiojama (!?, J.A.). Kunigai labai sumažėjo. Išliko tik tokie, kurie mišių metu paskaito tik evangeliją ir pasako grynai religinio turinio pamokslą. Gatvėje kunigai vaikšto tik civiliai apsirengę.

Neuždarytosios bažnyčios stebėtinai gausiai tikinčiųjų lankomos. Teigiama, jog ir žmonių aukos bažnyčių išlaikymui yra tikrai nuoširdžios ir nemažos. Be abejo, užimantieji kiek aukštesnes vietas tarnybas bažnyčion vykti (anksčiau bažnyčion eidavo, berods, J.A.) vengia."

Atrodo, kad pasakotojas nėra nei katalikas, nei lietuvis. Tai paliudija jau patys stiliaus papuošalai: "teigiama", "be abejo". Na ir ko vertas tasai pasakymas "stebėtinai gausiai lankomos". Panašiai rašė dienraštis The New York Times (1955.IX.19): "Maskvos sinagoga apgulta. Maskva, rugsėjo 18 (UP). Daugiau kaip 2000 tikinčiųjų šiandien susibūrė Maskvos centrinėje sinagogoje pamaldoms, skirtoms žydų Naujuosius Metus atšvęsti. Daug šimtų meldėsi aplinkiniuose soduose. Maskvos žydų bendruomenės vadai

sako, kad dabar yra apie 300,000 žydų Maskvoje, kurių apie 12,000 savo tikėjimą praktikuoja".

Ką visa ta korespondencija pasako, nei daugiau, nei mažiau, kad tikintieji tesudaro tik keturis nuošimčius. Tie nuošimčiai būtų dar liūdnesni, jei Maskvoje būtų tik ta viena sinagoga. Tačiau, paskaičius straipsnelio antraštę, atrodo, kad žydų tikėjimas Maskvoje klesti. Gi iš tikrųjų, jis daugiau negu skursta, visiškai merdi...

Moralinio pakrikimo apraiškos

Nebūtume linkę būti dideli pesimistai. Sodžius, atrodo, iki šiol dar nebus giliai pažeistas. Bet reikia susilaikyti nuo bet kokių spekuliacijų skaičiais bei nuošimčiais. Reikėtų susilaikyti taip pat ir nuo vieno kito atskiro reiškinio ar įvykio taikymo visam kraštui. Mes linkę užmiršti, kad per Lietuvą du kartu praėjo karo veiksmai, kad kraštas pergyvena trečią okupaciją, kad pasikeitė socialinė tvarka ir pati buitis. Mes užmirštame, kad karo nelaimės netaiso tautų moralės, o žeidžia. Tą pat galima pasakyti ir apie svetimas okupacijas. Jos taip pat nekelia žmonių moralės. Alkoholizmas, buitinis pakrikimas, bendruomeninis nesolidarumas tokiose sąlygose daugiau plinta.

Štai imkime tokį pavyzdį. Iš 52 "Tiesoje" 1954 m. tilpusių Vilniaus miesto ištuokos bylų (divorsų) dvidešimt trys tenka lietuviams (trys jų tarpe yra mišrios poros: lietuvio su lenke, lietuvės su žydu ir rusės su lietuviu). Iš bendro skaičiaus atėmus septynias divorsuojančias žydų poras, kur skyrybos nėra naujiena, lietuvių ir rusų porų santykis tampa beveik lygus: 23 lietuvių poros ir 22 — rusų. Žinoma, toli gražu ne visos Vilniaus miesto skyrybų bylos skelbiamos "Tiesoje". Be to, mes nežinome, koks yra lietuvių gyventojų procentas Vilniaus mieste. Vilniaus miestas nėra būdingas matas visai Lietuvai, nes Lietuva ir dabar dar yra pasilikęs žemės ūkio kraštas. Bet ir tai turint galvoje, divorsų skaičius, palyginus šiuos laikus su nepriklausomybės laikais, yra labai aukštas.

Naminės degtinės gaminimas yra viena didžiausių moralinių nelaimių. Okupantai tai laiko buržuazine liekana ir tai dažnai sieja su dvasininkais ir Bažnyčia (atlaidai, bažnytinės apeigos), bet šiandien visame krašte degtindarystė yra gal dar labiau paplitusi negu vokiečių okupacijos laikais ir tikrai daugiau negu laisvės laikais.

Nors okupantai su girtavimu ir buitiniu pakrikimu oficialiai kovoja, bet dažnai, priimdami girtavimą kaip neišvengiamąjį blogį, į tai žiūri pro pirštus, nes tai bene bus

vienintelis partinių ir tarybinių kadrų verbavimo būdas. Yra beveik taisyklė, kad komjaunimo organų vadovybėn patenka patvirkę ir jau girtaujanti jaunuoliai. Dažnai spauda pasigiria tarybinių įstatymų pažangumu dar ir dėlto, kad jie nedaro girtam, kaip buržuaziniai įstatymai, palengvinančių aplinkybių, ir kad jie vienodu griežtumu baudžia blaivų ir girtą.

Tuo būdu pati dirva katalikybei Lietuvoje jau nėra patogi. Be jcsios, yra atvira, organizuota kova su Bažnyčia, kurią čia pasistengsime detaliau paanalizuoti.

Komunistų pastangos laimėti jaunimą

Lietuvos KP aktyvas palyginti nėra didelis: 27,469 nariai ir 9,224 kandidatai, viso: 36,693 (1954.I.1). Bet reikia manyti, kad netrukus KP narių skaičius pradės smarkiai kilti, nes komjaunimo organizacija yra beveik tris kartus gausesnė. Lietuvos LKJS tuo pačiu metu turėjo 99,094 narius. Nors iš komjaunimo eilių, laikui atėjus, daug nutrupa, bet, ir trečdaliui atkritus, partijos eilės netrukus turės padvigubėti. Vienas yra džiuginantis dalykas, kad KP ir LLKJS eilės kaime labai skystcs. LKP CK sekretorius Šumauskas pasigyrė (1954.VIII.1), kad kaimo vietovėse (į tą skaičių įeina kaimo šviesuomenė ir Motorų-Tratorių Stočių (MTS) personalas) KP narių ir kandidatų yra daugiau kaip 5,000 ir apie 13,000 komjaunimo. Komjaunimas didelį vaidmenį vaidina ne tik mokyklose, bet ir pramonės bei žemės ūkio gamyboje. Tiek partijos, tiek komjaunimo eilėse tuščia būtų ieškoti aktyvių tikinčiųjų. Jei ir sutinkamas vienas kitas, tai retos išimtys. Priešingai, tai yra didžiausioji griaunamoji jėga. Tarybinis aktyvas (valdininkai) yra daugiau tik įrankis, nors tarybinis aparatas sudarytas iš partinio aktyvo, ypač vadovaujanti postai yra partijos narių rankose. Partija diktuoja ir tvarko viską.

Partijos planuose, atrcdo, nutarta didžiausią dėmesį skirti jaunimo auklėjimui. Partija į jaunimo auklėjimą yra sudėjusi visąs viltis. Dėlto ir iškyla svarbumas atskyrimo Bažnyčios nuo mokyklos. Tasai atskyrimas, kaip jau minėjome, partijai yra labai svarbus, ir dėlto bet koks sąlytis su Bažnyčia ar dvasininkais yra griežtai draudžiamas. Siekiama visiškos izolicijos, bent netarpiškcs. Priešreliginis auklėjimas prasideda nuo lopšio. Mykolas Sluckis tuo atžvilgiu labai mažai klysta, kai tvirtina, jog "net "priešmokykliniai" žino, kad kunigai išnaudotojai". Kaip tasai kūdikių auklėjimas vyksta būtų platu aiškinti, bet komunistai visu rimtumu žiūri į naujo žmogaus išauklėjimą. Nuo

pat lopšio pratina vaiką kolektyviniam gyvenimui vaikų lopšeliuose, kurių "tėvų patogumui" yra net tokių, kur kūdikius namo parsineša tik sekmadieniui, o visą savaitę jie pratinami skirti "plėšrius" žvėris nuo "taikių" padarų. Tokie lopšeliai tik retas dar reiškinys Lietuvoje, ir veikia, atrodo, dar tik Vilniuje.

Bet tikras ir sistemingas vaikų auklėjimas prasideda pionierių amžiuje. Pionierių organizacija yra labai panaši skautams. Ji Lietuvoje, anot Bolšaja Sovietskaja Enciklopedija, apima 164,828 vaikus. Tai mokyklinio amžiaus vaikai. Jie aprūpinti vaikų namų tinklu, vasarinėmis stovyklomis, turi savo organą "Lietuvos pionierius" ir savo žurnalą "Žvaigždutė". Tai viena iš stambiausių organizacijų Tarybų Lietuvoje. Jai neužsileidžia tik profesinės sąjungos ir sporto bei saviveiklos draugijos. Apie pusė pradinių ir septynmečių mokyklų vaikų priklauso pionierių organizacijai. Tai nėra priverstinė organizacija, nors savanoriškumo dėsnis dažnai pažeidžiamas. Bet ir be prievartos ši organizacija gali būti gausi. Tik pionieriai gali naudotis partinių ir tarybinių organų parama ir privilegijomis. Tik pionieriai gali organizuoti stovyklas, iškylas, keliones ir kita. Tik pionieriai gali naudotis sporto įrankiais ir aikštėmis. Tik pionieriai gali gauti patogiomis sąlygomis marškinėlius ir tą patį raudoną kaklaraištį, o tarybinėj tvarkoj skurdžiausias skudurėlis turi neįkainojamą vertę.

Pionieriai gyvena ta diena, jie neskiria pelo nuo grūdo. O jiems visi iš visų pusių visą laiką kala, kad tik tarybinė valstybė rūpinasi vaikais, kitur vaikai skriaudžiami, laikomi tamsybėse, gyvena landynėse, maitinasi sąšlavynuose ir t.t. Tarybinė vyriausybė padovanojo prie Juodosios jūros kurortą Artek, kur ilgesnį laiką vieši tautų draugystės dvasioje viso "demokratinio" pasaulio vaikai. Pionieriai, aišku, nežino, kad jie ten pakliūva tik dėl vienos dorybės, tik dėl vieno nuopelno, ir būtent — gero rusų kalbos mokymosi...

Ir taip beveik nuo lopšio iki karsto žmogų seka žvali ir akyli partijos akis:

"Naujųjų Metų eglutė. Vilnius. Karininkų namai. Vaikus — mažus veda tėvai, o pirmųjų klasių (pradžios mokyklos, J.A.) su pionieriškais kaklaraiščiais eina patys... Laimingi Tarybų Lietuvos vaikai prisimena Kinijos, Korėjos, Lenkijos, Vietnamo vaikus... Senis Šaltis (diedu̇ška Moroz) paaiškina mokslo reikšmę..." (Tiesa, 1954.I.6).

Pionieriais rūpinasi daugelis: komjaunimas, partija, tarybiniai organai, profsąjungos, švietimo ir kultūros ministerijos. Arčiausiai jų stovi komjaunimo organizacija. Tai jau vyresniųjų klasių vidurinių ir specialiųjų mokyk-

lų moksleiviai, aukštųjų mokyklų studentai ir jauni darbininkai. Jie jau dalyvauja partijos ir valdžios organuose, jie jau, taip sakant, turi jei ne sprendžiamąjį, tai bent patariamąjį balsą viešame gyvenime. Komjaunimas turi savo laikraštį (Komjaunimo Tiesa, leidžiamą trim kalbom: lietuvių, rusų ir lenkų) ir žurnalą "Jaunimo gretos".

Be to, nei pionierių, nei komjaunimo nereikia suprasti kaip pasyvios ateistinei propagandai medžiagos. Priešingai, jie patys turi atiduoti tai, ką iš kitų gauna. Kitaip sakant, jie patys panaudojami komunistinio ir ateistinio auklėjimo propagandai.

Šeduvos vidurinės mokyklos direktorius Č. Kantauskas rašo "Tiesoje" (1954.IX.18):

"Žymų darbą vykdant ateistinį moksleivių auklėjimą, mokytojams ir klasių vadovams padedant, atlieka pionierių ir komjaunimo organizacijos. Pionieriai, ruošdami sueigas, šalia mokslinės-ateistinės medžiagos panaudojimo organizuoja laikraščių ir žurnalų iliustracijų rinkimą, teminių albumų sudarymą. Štai, pionieriai, vadovaujami mokytojos Šavalinskaitės surinko albumo iliustracijų tema: "Kodėl jie baidosi mokslo?", kuriame gausu iliustracijų, demaskuojančių Vatikaną ir reakcingąją dvasininkiją įvairiuose istorijos etapuose, jų bendradarbiavimą su amerikiniu imperializmu ruošiant naują pasaulinį karą.

Komjaunimo organizacija, turėdama savo žinioje mokyklos radio mazgą, kasdien organizuoja dvi radio laidas: rytinės ir popietinės pamainos (beveik visose mokyklose mokslas eina dviejomis pamainomis, nes trūksta mokyklinių patalpų, be to, žiemos mėnesiais dėl šviesos stokos pamokos sutrumpinamos iki 25—30 minučių, J.A.) moksleiviams, kurių metu skaitomi straipsniai ir ateistiniais klausimais. Juos, mokytojų padedami, paruošia ir skaito vyresniųjų klasių moksleiviai bei patys mokytojai...

...tematiniame vakare komjaunimo organizacija neapsiribojo vien pranešimų paruošimu. Į šio vakaro rengimą buvo įtraukta visa eilė mokyklos dalykinių būrelių (į dalykinius būrelius, atrodo, gali stoti ir ne vieni pionieriai ir komjaunuoliai, bet aišku, jie būreliuose vyrauja, J.A.), kaip literatų, gamtininkų, jaunųjų chemikų, istorikų, kurie šiam vakarui ruošė atitinkamą programos dalį. Kiti dalykinių būrelių nariai ruošė iliustracijas ir montažus, inscenizavimus, treti gerai susipažino su moksliniais dėsniais, graunančiais religines dogmas ir pan. Ir po to, kai mokykloje pasirodė spalvingas plakatas ir nuaidėjo klasėse (sic!) radijo mazgo informacijos apie įvykstantį tematinį antireliginį vakarą, mokyklos salėje vos tilpo moksleiviai, gausiai atvykę tėvai ir mokytojai" (Tiesa, 1954.IX.18).

Šeduvos vidurinė mokykla yra eilinė Lietuvos kaimo vietovių mokykla. Šis vaizdelis, su mažomis ir nežymiomis atmainomis, yra būdingas visai Lietuvos teritorijai. Tai, ką mes čia matome, yra neatskiriama mokyklos ir auklėjimo dalis. Tai vyksta visur ir visą laiką.

Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto direktorius M. Ročka nusiskundžia:

"Kaikurie tėvai laiko namuose šventuosius (rašo su kabutėmis, J.A.) paveikslus, švenčia visokius atlaidus, religines šventes, eina į bažnyčią. Kaikada su savim į bažnyčią jie vedasi ir vaikus, be to, moko poterių (kažkodėl ir tai rašo kabutėse, J.A.) ir verčia atlikinėti kitokias religines apeigas...

...Todėl tie vaikai, kurie yra religingų tėvų įtakoje, paprastai slepia tai nuo mokytojų, nuo draugų, nes gėdisi pasisakyti; jie saugojasi, kad nepamatytų pas juos kryželių, medalikėlių ant kaklo. Kaikada tokie vaikai, palaikomi tėvų, stengiasi net savo "idėjų" slėpimo propagandą vesti. Taip teko girdėti vienoje Vilniaus vidurinėje mokykloje, kai moksleivė "mokė" savo draugę pionierę: "Tu kaklaraištį nešiok, o širdy Dievą (atspausta maža raide) laikyk". Tuo būdu tokie vaikai yra pratinami apgaudinėti, būti nenuoširdūs, vengti kolektyvo, būti neryžtingais (?, J.A.) ir pan." (Tiesa, 1954.XII.10).

Kolektyvizacijos vaidmuo kovoj su religija

Tie religingumo pavyzdžiai gali mus jaudinti, bet reikia neužmiršti, kad ne tik mokykla, bet pati buitis tvarkoma ta kryptimi, kad religija būtų išrauta iš žmonių sąmonės. Kolūkinė sistema iš pagrindų pakeis lietuvių buitį. Dabar (Tiesa, 1955.VII.21) Lietuvos teritorijoje yra 1795 kolūkiai (po 200 šeimų kiekvienas, vidutiniškai), 70 tarybinių ūkių ir 135 Motorų-Traktorių Stotys. Kadangi kolūkiai nuo 1950-51 metų vis stambinami, tai visai netektų stebėtis, kad po kelerių metų jų skaičius pasiektų apie 1,200 skaičių, nes apie tiek yra savivaldybinių vienetų, vadinamų apylinkių tarybomis. Po kiek laiko visi kolūkiečiai bus nuvienkieminti, tai yra, iš vienkiemių bus perkelti į taip vadinamas kolūkines gyvenvietes. Iš spaudoje sutinkamų gyvenviečių nuotraukų aiškiai matyti, kad jos statomos plyname lauke. Kai tasai procesas pasibaigs, sodiečiai vėl gyvens sodžiuose, kaip anksčiau, tik jau tuose sodžiuose neliks nieko, kas buvo būdinga mūsų patriarchališkam kaimui. Labai galimas daiktas, kad tame procese nukentės ir bažnyčių pastatai, ypač medinių...

Kolūkių gyvenviečių kūrimas aiškinamas ūkininkavimo patogumu. Bet šią vasarą Chruščiovas Rygoje atvertė kortą ir pasakė, kad vienkiemininkas, kurs neturi net tikro kaimyno, yra nedėkinga medžiaga socializmui statyti. Tuo norima pasakyti, kad Bažnyčios reikalai priklausys nuo okupacijos nusitęsimo. Jei ilgiau nusitęs, daugiau nukentės. Kito gyvenimo vaizdas tolydžio bluks, propaganda tolydžio darysis pasekmingesne.

Mūsų laimė, kad okupantas jaučiasi kaip nukariautojas. Nukariautojas niekad neslepia savo pranašumo. Visa laimė, kad dažnai okupantai arogantiškai "nesupranta", kai lietuvis savo gimtąja kalba kreipiasi į "lietuvišką"

įstaigą. Visa laimė, kad rusai gyvena geresnėse patalpose, kad turi savas geresnes parduotuves ir užeigas. Žodžiu, visa laimė, kad rusai kiekviename žingsnyje rodo savo tariamą pranašumą ir užgauna lietuvio tautinę savigarbą.

Kol taip yra, lietuviai sako: "Tegul sudegina mūsų pastoges, tegu atima javus ir galvijus, tenuvelka paskutinius marškinius, tik teišeina"... Arba: "Tekyla karas, tesunaikina viską ir mus pačius, tik tenebūnie taip, kaip yra!"

Prieštikybinė propaganda suaugusių tarpe

Senoji karta, ypač sodžius, sako, gerai laikosi ir to net pati spauda dažnai neslepia. Mes daugiau apsistojome prie jaunimo ir vaikų, nes tai yra pirmasis komunistų ir okupantų taikinys. Iš to nereikėtų darytis išvados, kad suaugusieji palikti ramybėje. Be partijos mokyklų paruoštų agitatorių, kurie lydi kiekvieną žmogaus darbą ir kiekvieną laisvalaikį bei pramogą, yra taip vadinama Politinių ir Mokslinių Žinių Skleidimo Draugija, kuri, anot pirmininko J. Matulio, turi 2,800 tikrųjų narių, 4,153 narius rėmėjus ir 379 lektoriumus (Tiesa, 1952.VII.7). O draugijos pirmininko pirmasis pavaduotojas J. Bulavas šiemet pranešė, kad 1953 m. respublikos darbo žmonėms buvo skaityta 13,716 paskaitų, 1954 — 17,305 paskaitos, o per šių metų 6 mėnesius — 9,142 paskaitos (Tiesa, 1955.VII.8).

Prie to reikėtų pridėti 8,000 saviveiklos ratelių, su apie 140,000 narių, Kultūros ministerijos žinioje esančius 2,822 klubus-skaityklas, 1,653 bibliotekas, 188 kultūros namus, sporto draugijas su 3,435 kolektyvais ir apie 190,000 narių, moterų tarybas (pažymėtina, kad agitatorių tarpe moterų yra daugiau negu vyrų), profsąjungos, ir kitos didelės draugijos. Tiesa, didelė dalis veiklesniųjų priklauso kelioms draugijoms, bet vis tiek tai yra didelė armija, kuri, nuoširdžiai ar ne, yra priversta kovoti su Katalikų Bažnyčia. Prie to reikia pridėti visą spaudą, kurios skaitymas yra privalomas. Dažnai net rugiapiūtės darbų pertraukomis agitatoriai skaito spaudą žemės ūkio darbininkams ir nesuprantantiems aiškina.

Didelį ateistinės propagandos darbą varo šalia spaudos (laikraščių) ir Politinės ir Mokslinės Literatūros Leidykla. Štai josios skaičiai: "Tarybinės santvarkos metais eilė Markso, Engelso, Lenino ir Stalino kūrinių išversta į lietuvių kalbą ir išleista bendru 5,471,000 egz. tiražu." Specialių knygų ir brošiūrų religijos niekinimui skaičius metai iš metų auga. Toks yra penkiolikos metų svetimųjų šeiminin-

kavimo Lietuvoje balansas. Padarytoji žala šioje srityje sunku spėti ir apskaičiuoti, bet ji nėra maža.

Kadangi jau nemaža laiko praėjo nuo Chruščiovo paskelbto TSKP CK nutarimo dėl klaidų vykdant ateistinę propagandą, tai gal jau būtų laikas tarti žodį apie tų nutarimų vykdymą. Šiemet dar didesnės antireliginės propagandos neteko pastebėti tarybinėje spaudoje. Bet tokių tuščių tarpų būdavo ir ankstyvesniais metais. Naujų knygų rubrikoje teko pastebėti apie dešimtį brošiūrų ateistiniais klausimais. Keletą straipsnių Tiesoje. Reikia pasakyti, kad CK nutarimai negali būti ignoruojami. Jų dvasia, dažnai vergiškas perfrazavimas nutarimo, jau pasigirsta tarybinėje spaudoje. Jis pereina į gyvenimą, į meną, į literatūrą

Štai kaimo korespondento L. Kiauleikio draugiškas pasivaipymas iš išpuikusio bendraplunksnio, ieškančio gyvenime konfliktų:

— Man svarbu dvasinis žmonių gyvenimas. Štai apie ką noriu rašyti (sako korespondentas)...

— Ką gi darysi su tais tikinčiais — tamsuoliai. Bet šiaip jie žmonės neblogi, — (atsako kolūkietis, išreiškiąs CK ir paties korespondento mintį). (Tiesa, 1955.I.9).

Bet tai, kaip sakėme, yra metodo, ne esmės pakeitimas. Dogmose jie yra lygiai kieti, kaip ir buvę. B. Vaišvila, recenzuodamas N. K. Amosovo brošiūrą "Krikščionybės kilmė ir jos klasinė esmė", sako:

"Mūsų šalyje nebėra socialinės bazės jokioms religijoms, jų tarpe ir krikščionybei. Dėka didžio, tikrai nuoseklaus tarybinės santvarkos demokratiškumo mūsų šalyje yra pilnutinė sąžinės laisvė visiems piliečiams ,valstybė nieko nepersekioja dėl religinių įsitikinimų, draudžia įžeidinėti tikinčiuosius...

Komunistų partija kelia uždavinį kovoti prieš religiją kaip prieš ideologiją, kuri yra antimokslinė ir todėl svetima mūsų žmonėms. Partija auklėja tarybinius žmones mokslinės pasaulėžiūros dvasia, todėl reikalauja nuolat ir kantriai, neįžeidžiant tikinčiųjų jausmų, vesti idėjinę kovą prieš reilgiją, skleidžiant mokslo žinias, kurios visiškai paneigia religines dogmas" (Tiesa, 1955.I.18).

Tektų net suabejoti, ar 1954.XI.10 TSKP CK nutarimas yra naujas dalykas. Pereitų metų liepos mėn. 25 dienos Tiesoje tilpo "Pravdos" (1954.VII.21) vedamasis, kur be kita ko rašoma:

"Mokslinė-ateistinė propaganda turi būti išvystyta taip, kad nebūtų įžeidžiami tikinčiųjų jausmai, o kad jie būtų paveikiami pavyzdžiu, įtikinimu, mokslinių žinių skleidimu.

Ypač svarbų viadmenį auklėjant tarybinių žmonių jaunąją kartą tikrai mokslinės, komunistinės ideologijos dvasia privalo suvaidinti mūsų mokykla. Kaip tik pradinėje ir vidurinėje mokyklose dedami jaunajai kartai mokslinės pasaulėžiūros pagrindai, o augštojoje mokykloje užbaigiamas materialistinės pasaulėžiūros formavimas"...

CK nutarimas, atrodo, ir bus įkvėptas šio TSKP organo vedamojo. Jis gal kiek skiriasi detalėse. Tikrai naujas

GUDŲ DVEJOPA INVAZIJA

SIMAS SUŽIEDĖLIS
Brooklyn, N. Y., J.A.V.

Tauta neis su tais, kurie klastoja istoriją.

Jurij Stukalič
NRS 1955 I 25

Komunistų agresijai tirti savo metu buvo sudaryta JAV Atstovų Rūmų Komisija, paskatinta Alto iškeltos minties ir žinoma dar Charles J. Kersten vardu; jis buvo jos pirmininkas. Komisija savo teisminio apklausinėjimo suglaustus davinius paskelbė viešumai tam, kad "Amerikos visuomenė geriau pažintų komunizmo pavergtas tautas ir labiau nusivoktų apie pasaulinio komunizmo kriminalinį veikimą, jo taktiką ir siekimus". Tos santraukos — raportai, išleisti 1954/55 metais JAV Kongreso vardu ir lėšomis. Vienas iš tų raportų yra bendrojo pobūdžio, o kiti, kurių yra dar keturiolika, paskirti atskirom tautom; tarp jų — *lietuviam (Rp. Nr. 14)*

---

dalykas, tai nutarimas žmogaus politiškai neįtarti nepatikimumu dėl religinių jausmų ar religinės praktikos.

1955.VIII.10 dienos "Tiesos" vedamajame "Gerinti mokslinę-ateistinę propagandą" nerandame nieko naujo. Pradžioje perfrazuojamos nutarimo mintys. Paskui pereinama į detales, suminimi pagerinę propagandą keli rajonai, kritikuojami kiti. Pakritikuotas respublikinio paskaitų biuro lektorius V. Banaitis. Žodžiu, nieko esminio tame vedamajame nėra. Viena yra gera, tai kad vėl yra kritikuotinų dalykų, gi bekritikuodami negalės neatskleisti tikrovės.

Berašant šį straipsnį įvyko naujas, iki šiol precedento neturėjęs įvykis — naujų Lietuvos vyskupų įšventinimas. Sunku šiandien apie tai ką nors pasakyti. Bet viena turi būti visiems aišku, ir būtent, kad komunizmas neatsisakė savo tikslų, o religija yra pirmoji ir pati rimčiausioji kliūtis, dėl to komunizmas visais laikais žūt būt stengsis visomis galimomis priemonėmis tą kliūtį pašalinti. Kitaip sakant — nėra nieko naujo ir naujo netolimoje ateityje net ir tikėtis negalima.

ir gudam (Rp. Nr. 9). Raportų suglaustus tekstus parūpino Georgetown universitetas Washingtone, pasitalkinęs atskirų tautų autorius, kuriem buvo pateikta Atstovų Rūmų Komisijos teisminių apklausinėjimų medžiaga. Iš jos kiekvienas autorius sudarė komunistinės agresijos vaizdą savo krašte; pradžioje užsiminta ir apie kiekvienos tautos praeitį. Tie *istoriniai įtarpai,* kurie priklausė tiktai nuo autorių. yra gana trumpi ir kaimynų atžvilgiu pakankamai santūrus. Sąmoningai buvo vengta užkliudyti tarpusavio ginčus, kurių visi kaimynai turi, kad dėmesys būtų sutelktas tiktai į bendrąjį pavojų — bolševikinę agresiją. Išimtį sudaro tiktai vienas *gudiškasis raportas:* jo istorinis įtarpas yra pats ilgiausias ir nenuosekliausias. Jis prasideda tokiais žodžiais:

"Gudija pirmą kartą patraukė pasaulio dėmesį, kai Sovietų Sąjunga pareikalavo, kad Gudijos Sovietinė Socialistinė Respublika būtų įskaityta į Jungtinių Tautų chartos signatarus ir narius. Bet tai nereiškia, kad mes čia turime reikalo su tautų šeimos nauju nariu. Visai priešingai! Gudija dar viduramžių laikais vaidino didelį vaidmenį Rytų Europos istorijoje".

Tais žodžiais gudiškojo raporto autorius pasiskyrė sau uždavinį įrodyti, kad Gudija į tarptautinę plotmę nebuvo iškelta bolševikų, pasirašant Jungtinių Tautų chartą San Francisco mieste (1945); priešingai, Gudija esanti sena valstybė, viduriniais amžiais Rytų Europoje buvusi pati didžiausia ir plačiai pagarsėjusi. Bet tokiam teigimui įrodyti reikėjo klastoti istoriją ir savintis Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės praeitį. Gudiškojo raporto autorius tai ir padarė, prisidengęs Atstovų Rūmų Komisijos autoritetu ir išdėjęs grobšias gudų pretenzijas į Lietuvos praeitį ir jos žemes. Tos gudų pretenzijos, pareikštos oficialiame JAV Kongreso leidinyje, įgyja pobūdį jau nebe eilinio pareiškimo ar kokio neapdairaus svaisčiojimosi, į ką paprastai dėmesio nekreipiama.

Kai gudiškasis raportas pasirodė, Altas ir Lietuvos Laisvės Komitetas savo dėmesį tuojau atkreipė. Atstovų Rūmų Komisijai buvo įteikta Alto *pro memoria.* Buvo nurodyti istorijos faktų iškraipymai, jų klastojimas ir grubios klaidos, o taip pat pastebėta, kad tokie metodai tegalį būti savi komunistam, kurių agresijos metodus Atstovų Rūmų Komisija kaip tik tyrinėjo. Gudiškasis raportas savo istorine dalimi rėžiasi su Komisijos nusistatymu, išlaikytu teisminio apklausinėjimo metu, remtis tiktai priesaikos paliudytu žodžiu arba autentišku dokumentu. Neteko sužinoti, kokios buvo pasekmės tos Alto intervencijos: ar jo sugestija, kad gudiškasis raportas būtų atšauktas ir išimtas iš apyvartos vien jau dėl Atstovų Rūmų Komisijos gero vardo, susilaukė teigiamo įver-

tinimo ar ne? Bet jei tai ir būtų įvykę, mums vistiek lieka skaitytis su faktu, kad gudai visomis priemonėmis kabinasi į lietuvių tautą, eidami dvejopos invazijos keliu:

1. jie savinasi Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės vardą ir praeitį, kad galėtų save įtikinėti ir kitiem įrodyti, jog Gudija nėra koks naujas padaras, bet sena valstybė su didžia ir garbinga praeitimi;

2. jie veržiasi į lietuvių tautos žemes, kad išlaisvintai iš bolševikų jungo Gudijai užrėžtų kuo plačiausias sienas su Vilniaus, Gardino, Suvalkų bei Karaliaučiaus miestais ir priėjimu prie Baltijos marių.

Kai tokie graibštūs gudų siekimai, kuriuose lengvai atpažįsti seną maskolių veržimąsi Lietuvon, pasirodė aiškiau po praėjusio karo, nevienas iš lietuvių juos palaikė nerimtais, romantiška gudų karštlige, o "Elta" (Vliko, 1948) pastebėjo, kad "tenka juos kategoriškai atmesti, nesileidžiant į jokią polemiką". Deja, gudų propaganda nusakyta linkme yra plačiai varoma, ir dėl to, kad ir nesileidžiant su jais į didesnę polemiką, manome, mums būtina ir verta *daugiau pažinti tą dvejopą gudų invaziją ir apskritai pačius gudus bei jų politinę veikseną.*

*

GUDŲ kilmė, kaip dažnos kitos tautos, skęsta praeities miglose. Mat, anais senais laikais, kai žmonės gyveno gentimis, iš kurių pamažu atskiros tautos išsišakojo arba jungėsi į vieną, dar gyvai besistumdydamos iš vietos į vietą, nėra lengva nustatyti, kuri iš jų buvo tautai pradinė ir branduolinė. Sakysime, frankai yra davę Prancūzijai vardą ir dalį savo germaniško kraujo, bet jie yra ir Vokietijos valstybės pradmėje. Tokių pavyzdžių iš senosios istorijos galima semtis saujomis, o kalbininkai kartais laužo galvas dėl tarpinių genčių, kurias savinasi ir viena ir kita giminiška tauta, kaip antai sėlius—lietuviai ir latviai.

Gudam čia jokios problemos nėra: jie ir pro istorijos ūkanas aiškiai regi, kad iš visų slaviškųjų genčių, iš kurių susidėstė rusų tauta, *gudų protėviai buvę krivičiai,* nes jie gyveno ten, kur dabar gudai gyvena: Dauguvos ir Dniepro aukštupiuose, jų skirsmėje. Tie tariami gudų proseneliai siekėsi su aistiškom lietuvių ir latvių giminėm. Latvių kalba ir dabar rusai vadinami krievais (krievi), o pati Rusija — Krievija. Tą vardą yra pavartojęs ir K. Būga savo "Lietuvių kalbos žodyno" įžangoje ("krievų žemė" — 1 sąsv., IX, 1924). Gudai mielai prisiima tą senąjį krievų *(kriviči)* vardą, o savo valstybę linkę vadinti *Kryvija.*

Senieji krievai, kaip gudai savo pasakojimuose seka, buvę labiausiai organizuota, pažangiausia ir stipriausia giminė, kuri savo valdžia apkėtusi dar pietiečius slavus — drigovičius ir radimičius. Taip išaugusi galinga *Polocko kunigaikštystė*, užėmusi vidurį tarp D. Naugardo ir Kijevo kunigaikštijų. Polocko kunigaikštystė po savo duokle turėjusi dar kai kurias aistiškas kiltis ir beveik siekusi Baltijos marių. Latvių istorikai neneigia, kad pačios ryčiausios latgalių žemės (Jersikos sritis) vienu metu buvo paimtos Polocko kunigaikštystės valion, bet tų senųjų krievių ranka buvo dar per toli nuo Baltijos marių ir visai nekabino kairiajame Dauguvos krante gyvenusių lietuviškųjų giminių. Šie senieji kaimynai tiktai kirviais ir buožėmis tepasisveikindavo, veržd amiesi vieni į kitų sodybas. Polocko kunigaikštijai tai neišėjo į sveikatą. Lietuvos valstybės kūrimosi metu, XIII amžiuje, Polockas pateko Lietuvos valdžion ir išbuvo apie pusšešto šimto metų. Tame laikotarpyje krievai iš istorijos lapų dingo, kaip mums yra dingę prūsai ir jotvingai, nors jų žemėse lietuvių gyvenama ligi šiol. Polocko žemėje slavai taip pat išsilaikė, bet jau nebe senieji krievai. Ant jų kapo, žinoma, galima kurti nauja valstybė — Kryvija, bet ji jau ir bus nauja, dargi jaunesnė už dabartinę Bielorusiją.

Dabartinis *bielorusų* vardas turi labai dar jauną metriką. Jį galima aptikti tiktai nuo XVII amžiaus vienam kitam rašte greta kito vardo — Juodosios Rusijos. Bielorusija arba Baltąja Rusija buvo vadinamos Polocko, Minsko ir Vitebsko sritys, o Juodąja Rusija — Gardino, Naugarduko, Volkovisko ir Balstogės; šios buvo senos jotvingų žemės. Gyventojam tie vardai nebuvo taikomi: visos slaviškos, o ypač provoslaviškos giminės, kurios gyveno į rytus ir pietus nuo Lietuvos, išskyrus lenkus, buvo vadinami tiesiai rusais arba rusinais, pasekus vikingų atneštinį *ruotsi* (irklininkų) vardą.

Bet tiktai tas vikingiškas vardas ir bizantiška provoslavija tejungė rusus vienon draugėn; šiaipjau jie buvo išsidalę pagal sritis ir miestus, o ne pagal gimines, ir kūrė ne kiltines, o sritines Rusijas (Galicijos, Pakarpačio, Cholmo ir k.). Vieną rusišką junginį pradėjo lipdyti Maskva, išaugusi iš Suzdalio kunigaikštystės, kai į ją dar buvo atkeltas iš Konstantinopolio bažnytinis provoslavijos centras ir susilpo totorių puldinėjimai (plg. Wl. Wielhorski. Litwini, Bialorusini i Polacy. Alma Mater Vilnensis. London, 1951).

Rusijos jungimo vyksmas truko ilgus amžius, besivaržant su Didžiąja Lietuvos Kunigaikštyste. Nuo senų laikų Lietuvos valstybė siekė, tariant Algirdo žodžiais, kad "visa Rusija priklausytų Lietuvai". Atsitiko priešingai: visa Lietuva pateko po rusų valdžia, kai Lietuvos-Lenkijos jungtinė

valstybė buvo išdalyta ir užslėgta (1795). Tada carienė Kotryna II galutinai įpilietino Bielorusijos vardą. *"Bielorusijos vardas yra toks pat dirbtinis,* — pastebi rusų autorius D. S. Mirsky, — *kaip ir Didžiosios Rusijos; jis pradėtas plačiau vartoti tiktai 19 amžiuje"* (Russia, A Social History. London, 1952, 279 p.).

Tą patį pabrėžia gudai visuose savo leidiniuose. Jie labai norėtų bielorusų vardo nebevartoti, bet kai yra suskilę į dvi grupes, besivaržančias dėl vadovavimo būsimajai Kryvijai, tai vieniem daugiau vartojant krievų-krivičių vardą, kiti tebesilaiko bielorusų ir Bielorusijos. Tačiau abeji beveik sutaria, kad svetima kalba, užuot rašius Byelorussia, White Rusia, Weissrussland, būtų rašoma White Ruthenia, Weissruthenia, Alboruthenia (Zapisy. The Quarterly of the White-ruthenian Institute of Arts and Science. New York 1954. Nr. 1, 44-48 p.). Ta skirtybe norima pasiekti dviejų dalykų:

1. susendinti patį vardą, nes Ruthenia yra žinoma iš seniau (nors lotyniškai irgi reiškia Rusiją); 2. norima iškelti aikštėn ir pabrėžti, kad gudai (bielorusai) nieko bendro neturi su tikrais rusais ir jų centru—Maskva.

Paskutinės vokiečių okupacijos metu čia buvo taip toli nueita, turbūt meilikaujant vokiečiams, jog viešai buvo paskelbta, kad "ir praeityje gudai neturėjo su Maskva nieko bendro" (žr. Novoje Russkoje Slovo, Russian Daily, New York, 1955 I 25). Bet kaip čia besisuksi, negali apeiti fakto, kad gudai yra pirmos eilės giminės rusam, atsišakoję nuo jų tiktai Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės poveikyje. Jau minėtas D. S. Mirsky visai teisingai pastebi, kad *"Bielorusija (White Russia) yra padaras politinės istorijos, ir ji sutampa su Lietuvos Kunigaikštystės (Duchy of Lithuania) sienomis... Bielorusų kalba turi labai mažai fonetinių ir gramatinių savybių, kurių nerastume ukrainiečių ir rusų kalbose; o kiek jų yra, tai jau visai jaunos kilmės"* (Russia, ibd. 62).

Iš tikrųjų gudų tauta, išskirta politinių ir kultūrinių praeities veiksnių iš kitų slavų, dabartyje tėra dar *bręstanti ir savęs ieškanti tauta.* Jos kelias nuo senųjų krievų yra tolimas, vedęs pro įvairių giminių mišinius, ir tarpais taip užakęs. kad nebėra jau nė saito su ta žaliąja senove. Net dabartinė gudų kalba yra nebe ta, kokia kalbėję krievai ir kuria dar buvo rašoma XV-XVI amž. (Eug. Chelchekowski. Pismienictwo Bialoruskie. Alma Mater Vilnensis, London, 1953, 305 p.). Be abejo, tai nepaneigia tautai teisės savarankiškai reikštis ir išsiskirti iš kitų. Gudai vis sąmoningiau eina tuo keliu jau nuo praėjusio šimtmečio, tačiau "ryškiau pradėjo reikštis tiktai šio šimtmečio pradžioje" (K. Bielinis. Dabar-

tinė Gudija ir gudų sąjūdžiai. Lietuva. New York, 1952, Nr. 2, 155 p.). Tai yra dar jaunas sąjūdis ir jaunos tautos, kuri tokiu atveju visada su romantišku karščiu ieško sau atramos tiek *istorijoje,* kurią jos tėvai išgyveno, tiek ir *žemėje,* kurioje gyvena ir stengiasi savo nepriklausomą valstybę turėti. Kadangi abu tie dalykai artimai siejasi su Lietuva, tai į ją ir pakrypo dvejopa gudų invazija.

*

LIETUVOS praeitis gudam sava, ir to ginčyt negalima: jie buvo savi žmonės toje valstybėje, kuri pasižymėjo reta tolerancija kitom tautom, jų papročiam, kalbai, vidaus santvarkai ir tikėjimui. Tokią valstybę kiekvienas mielai laiko sava, jeigu jame nekyla noras pačiam sėstis už valdžios stalo ir kitaip susitvarkyti. Kaip tik dėl tos lietuvių apkantos daug slaviškos kilmės žmonių praeityje buvo artı valdžios arba net jos viršūnėse, o patys lietuviai, nuvykę valdyti rytinių bei pietinių Lietuvos valstybės žemių, savinosi vietos žmonių kalbą bei papročius, krikštijosi Rytų Bažnyčioje, vedė slaves moteris. Taip toli yra ėjusi toji lietuvių tolerancija — taikstymasis prie savo valdinių! Jiem buvo pritaikyta ir pati valstybės santvarka, kuri, tariant ruso D. S. Mirsky žodžiais, *netiko imperialistinei politikai* (Russia, 71 p.). Tačiau ji atitiko lietuvių žmoniškumą bei jų valstybinę išmintį, nors ir su skriauda sau patiem, kad nebūtų tramdomas valdomųjų žmonių tautinis individualumas, tikėjimas ir pamėgtoji papročių tvarka, vadinamoji "senovė".

Gudai dabar iš to viso daro savas išvadas, kurios jau turi *imperialistinį geluonį,* nes jie sakosi, kad Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė buvo jiem ne tiktai sava, bet ir jų pačių kurta bei jų kunigaikščių valdyta; tai esą beveik tas pats, kas ir Gudijos valstybė. Tiktai niekur nerasdami jokios žymės, kad praeityje kas nors tą valstybę būtų vadinęs kitaip, kaip tik Lietuva *(Magnus Ducatus Lithuaniae),* jie dabar taria ir skelbia, kad tasai vardas XII-XIX amž. buvo taikomas Gudijai: *Byelorussia was called Lithuania* (Bielaruskaja Slovo. Ludwigsburg, 1954, Nr. 4); kad ligi Lenkijos ir Gudijos (sic!) padalinimų nacionalinis gudų tautos pavadinimas buvęs *Litva (Bačkauščyna.* Muenchen, 1948 VII 4); kad tuo vardu istoriniuose žemėlapiuose buvo rodoma *Kryvija* (L. Rydlevski. Bielorussie, Paris 1948, 5 p.). Toji Gudijos-Kryvijos-Bielorusijos valstybė, Lietuvos vardo pridengta, viduriniais amžiais buvusi Europoje pati didžiausia valstybė, išsitiesusi tarp Baltijos ir Juodųjų marių ir apėmusi Lituania Propria, Gudiją ir dalį Ukrainos (B. S. Nr. 4). Taigi, čia Lietuva visiškai sutapdoma su Gudija, čia ji vėl išskiriama

kaip Lithuania Propria — tikroji Lietuva. Kaip paaiškinti tą gudų nelogišką sverdėjimą?

Gudų nelogiškumas painioja valstybės ir tautos sąvokas. Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė, kaip ir dauguma ano meto valstybių, nebuvo grynai tautinė, nors lietuvių buvo kurta, jų kunigaikščių valdyta ir išplėsta ligi Juodųjų marių. Šalia lietuvių ji apėmė slavus ir kitas dar tautas. Tą senąją Lietuvos valstybę galima būtų pavadinti nebent dvitautine, nes vyravo lietuviai ir slavai, tačiau savo konstituciniu pavidalu ji buvo vienalytė valstybė. Kai rusų istorikai ėmė ją vadinti dvilypiu Rusijos-Lietuvos vardu, nes dvi stambios tautos po jos stogu bendrai gyveno, tai jie neturėjo tam pagrindo, kokį dar galima pripažinti jungtinei Lietuvos-Lenkijos valstybei: čia būta unijos jungties, o su Rusija jokios valstybinės unijos niekada nėra buvę. Kai dabar gudai Rusijos vardą keičia Kryvija ar Bielorusija, tai jie irgi tam jokio pagrindo neturi, o tik kartoja seną netiesą nauju vardu. Jei gudai nekalbėtų apie *savo valstybę* praeityje, o tiktai apie *savo tautą,* kuri buvo su Lietuva susijusi ir jos globoje brendo, galima būtų sutikti ir su jų pasakymu, kad XIII-XIX amžiais "Gudija buvo vadinama Lietuva". Bet tai tereiškė priklausomumą Lietuvai, o ne nacionalinį gudų tautos pavadinimą. Tiesa, senieji gudai, kaip Lietuvos valdiniai-piliečiai, vadino save *litvinais* (lietuviais); kai kas ir ligi paskutinių laikų to vardo nesikratė (žr. Cezaria Baudoin de Courtenay, Grupy etniczne na ziemiach W. Ks. Litewskiego, AMV, 1953). Bet šiandien tai jau pasenęs dalykas — *"tikra nesąmonė, atsikūrus grynai tautinei Lietuvos valstybei"* (D. S. Mirsky, 60 p.). Nesąmonė taip pat skelbti, kad dabartinė Gudija praeityje buvusi beveik tas pats, kas ir Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė.

Gudam politikam tos netiesos reikia, kad nebuvėlė Gudijos valstybė pasirodytų ilgam praeities kely ir nebūtų laikoma visai nauju padaru, atsiradusiu su bolševikų revoliucija ir jų pastangom įsodinta į Jungtines Tautas. Gudiškojo raporto autorius užbėga tam už akių jau pirmuoju savo sakiniu skelbdamas, kad Gudija yra sena ir garsios praeities valstybė. Bet įrodyti, kad tikrai taip buvo, reikia užkišti XIII - XIX amžių skylę — šešis šimtus metų, kurie Polocko kunigaikštiją, jeigu ją ir laikysime Gudijos valstybės pradžia, skiria nuo Minsko socialistinės sovietinės respublikos. Peržengti tos kiaurynės negalima be liepto, pasigaminto iš Lietuvos praeities. Gudai dėl to ima iš Lietuvos praeities visa, kas tam perėjimui reikalinga, ir atmeta arba klastoja, kas galėtų tą lieptą griauti. Čia jie siekia trijų pagrindinių dalykų:

1. statyti save Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės pradmėje kaip josios kūrėjus; 2. skelbti lietuvių valdovus, jų žymiuosius karius ir politikus buvus gudus; 3. lietuvių tautos kultūrinį palikimą laikyti gudų nuopelnu.

*

GUDIJOS istorija kuriama, mažinant lietuviškųjų genčių skaičių, o jų gyventąjį plotą įskaitant gudams. Čia sakoma, kad "lietuviai nuo gudų atsidalę ir virtę maža tauta, kuri praeityje lietuvių vardu nė nesivadino; ji vadinosi žemaičiais" (Bačkauškyna, 1955 III 25, Nr. 12-13). *Žemaičius gudai ir telaiko tikra lietuviška gimine* — "naujosios Lietuvos proseneliais" (Rp. Nr. 9), pridedami prie jų dar "samorgotus" (!) arba tuos pačius žemaičius, tik juos padvigubinę, iškraipę lotyniškąjį jų vardą — Samogithe (Bielorussia, Buenos Aires, 1953, 25 - 26). Taip iš vienos lietuvių giminės padarytos tartum dvi, nes ir gudam žinoma, kad lietuviškųjų giminių praeityje buvo daugiau, bet tos kitos, pavyzdžiui, sėliai, galindai, jotvingiai, apskritai aukštaičiai, neužsimenami, nes jų sodybos dar žiloje senovėje laikomos gudų žeme. Lietuva dažnu atveju tebevadinama Žemaitija. Galima būtų su tuo sutikti, jei tai reikštų *visą Lietuvą*, nes seniau gudai visus lietuvius yra vadinę žemaičiais, kaip latviai ir dabar visus rusus tebevadina krievais. Pasienio vietovardis arba kurios genties vardas dažnai apibendrinamas visam kraštui arba tautai. Taip yra atsitikę ir su Prūsijos bei Livonijos pavadinimais. Tačiau gudam žemaičiai nebuvo pasieninė lietuviškoji giminė. Jie susidūrė su *žemačių kunigaikščiais*, kurie pirmieji buvo išsiųsti Polocko ir kitų žemių valdyti; čia jiems ir rodęsi, kad lietuvių nebuvę, kad jie žemaičiais vadinęsi. Iš antros pusės žemaičiai net savo artimiausias gimines, aukštaičius, kurie gyveno nuo jų į rytus, "gudais" šaukė ar bent pravardžiavo.

Gudų istorijos dabartiniai kūrėjai tiems patiems vardams duoda jau savo prasmę. Žemaitija jie dabar tevadina dalį Lietuvos, o žemaičiais — tiktai vieną lietuvių giminę, kaip ir mes darome, bet jie tai daro tam, kad *visa kita Lietuva ir lietuviai atsiskirtų ir susimegztų su Gudija.* Tai "gudiškajai Lietuvai" pasiimami visi aukštaičiai su Vilniaus, Trakų, Gardino, Balstogės ir kitomis sritimis dar tais laikais, kai lietuvių gentys neginčijamai siekė Dniepro aukštupių ir Pripeties liūnų (žr. Encyclopaedia Britannica, 1955, III, 4-6). Vilniškė aukštaičių sritis buvo dar Lietuvos valstybės kūrimosi lopšiu. Tačiau gudam tai nekliudo skelbti, kad Vilnius buvęs gudiškoje žemėje toli į vakarus ir kad tiek Vilniuje, tiek Gardine buvusios gudiškos kunigaikštijos dar prieš Lie-

tuvos valstybės susivienijimą (Rp. Nr. 9). Kiek tokie teigimai yra nerimti, rodo tai, kad Vilnius suminimas pora šimtu metų anksčiau, negu jo vardas pasirodo istorijoje. Istorijos faktai pačių gudų surandami dar nebūti arba iškraipomi tam tikslui, kad atsirastų lieptas *iš Polocko kunigaikštijos pereiti į garsią Gudijos praeitį.* Mat, toje Gudijos praeityje Lietuvos valstybės užuomazgos metu atsiveria kiaurymė, kurios negalima užraukti kitaip, kaip tik Lietuvos istorijos mazgu.

Kas atidžiau paskaitytų gudiškojo raporto istorinį įtarpą, nors ir nebūtų susipažinęs su Rytų Europos tautų praeitimi, lengvai pastebėtų, kaip autorius įsmunka į duobę. Nusakęs, kaip gudų giminės tvarkėsi anksčiau ir kokias jos turėjo kunigaikštijas, kurių tada nebuvo nė galima išskirti iš bendrai rusiškųjų, autorius patenka jau į skylę ir iš jos taip kapanojasi:

Polockinių "Vseslavovičių dinastijai XIII amž. viduryje išsibaigus, iškyla naujos jungties veiksnys — tai pasirodymas Mindaugo, sūnaus Ringaudo, kunigaikščio Naugarduko, kuris priklausęs Polocko kunigaikštijai (Rp. Nr. 9, 3).

Taigi iš duobės išsikrapštyta — virvės galas surišti mazgui rastas. Bet koks mazgas? Slaviška ir krikščioniška valdovų giminė dingsta, atsiranda lietuviška ir pagoniška. Be to, Vseslavovičiai dingsta tuo metu, kai lietuviai užima Polocką, kuris jų rankose išlieka 500 metų, pasiekia D. Naugardą ir Smolenską, atsiima savo senas Gardino, Naugarduko, Slanimo žemes. Po tų laimėjimų Mindaugas vainikuojasi ne Gudijos ar Rusijos, o *Lietuvos karalium* ir krikštijasi *kataliku,* nors gudiškųjų sričių gyventojai buvo provoslavai, priėmę krikštą dar prieš 250 metų. Kaip jų tarpe galėjo iškilti kitos tautos ir kito tikėjimo valdovas, nepavartojęs jėgos? Pro tą kupstą gudiškojo raporto autorius prašoka aiškindamas, kad Mindaugas įvairias gudų kunigaikštijas sujungęs taikiai, — tai buvęs "naturalus vyksmas", — ir prie jų dar "pridėjęs Žemaitiją". Istorijos faktai liudiją priešybę: tai buvo sunkių kovų dienos pačioje Lietuvoje ir jos pakraščiuose. Toje kovoje dėl valdžios ir dėl Lietuvos (ne Gudijos) vienijimo Mindaugas su dviem savo sūnum neteko galvų (raporto autorius rašo, kad jis buvo savo sūnaus nužudytas!). Mindaugo tėvas, kurį autorius vadina Naugarduko kunigaikščiu Ringaudu, nėra žinomas nei tuo vardu nei titulu; tai graži pasaka vaikam. Raporto autoriui reikėjo tų visų pasakų, kad Mindaugą, it kertinį akmenį, padėtų po Gudijos valstybės pamatais, o toliau jau drąsiai galėtų pasakoti garbingąją Gudijos istoriją, *nusirašyta iš Lietuvos praeities dienų.*

Lietuvos didieji kunigaikščiai — Vytenis, Gediminas, Algirdas — skelbiami jau tikraisiais valdovais gudais. Gediminas perkėlęs ir savo sostinę į Vilnių, į gudų žemę toli vakaruose. Bet kai autorius nepasako, iš kur Gediminas savo valdovišką būstinę atkėlė į Vilnių, tai patenka į prieštaravimą. Jei Gediminas atkilo į "Gudijos paribį" iš lietuviškųjų žemių, tai jis negalėjo būti valdovas *gudas;* o jei Gediminas atsikėlė arčiau lietuvių žemių iš Gudijos, tai jis negalėjo būti valdovas *pagonis.* Gediminas visą savo amžių išliko pagonis ir derybas dėl krikšto vedė ne su Konstantinopoliu ar Maskva, bet su Roma. Šiandien rimti istorikai nekelia nė klausimo, kad Gediminaičių dinastija, kuri iškėlė į "zenitą" ne Gudiją (Bačkauščyna, Nr. 12-13), bet Lietuvą, o Jogailaičių vardu susijo su "auksiniais Lenkijos amžiais" (lenkiškasis Rp. Nr. 1), *buvo lietuviška, kilusi iš Aukštaitijos* (H. Paszkiewicz. The Origin of Russia. London, 1954). Gediminą galima būtų vadinti "gudu" tik tiek, kiek aukštaitį pavadina "gudu" žemaitis. Bet jei kas ir žydu ką pavadintų, tai dar nereikštų, kad jis yra izraelitų giminės. Gediminas buvo grynas lietuvis ir rėmėsi lietuviškomis žemėmis, prie kurių prijungė dar daugiau rusiškųjų, negu jų buvo užėmęs Mindaugas. Mindaugas titulavosi *rex Lethoviae,* o Gediminas rašėsi jau ilgesnį savo titulą: *rex Lethuanorum et multorum Ruthenorum.* Kai gudai dabar imasi Rutenijos vardą, tai jie pagal Gedimino titulą stato save Lietuvos valstybėje antron vieton, bet kartu nepastebi prieštaravimo, kai Gediminą laiko gudu, jo sostinę Vilnių — gudų miestu, o jo valstybę — Gudija. Niekur nėra dar istorijoje atsitikę, kad valdovai, savo tituluose suminėdami net visą virtinę kraštų, antrojon vieton nustumtų pagrindinį savo kraštą. Gediminui pirmoje vietoje buvo Lietuva; į kitus kraštus jis siuntė savo sūnus valdyti užimtų žemių Lietuvos vardu. Taip buvo ir su gudiškomis žemėmis.

Išvykęs jų valdyti Gedimino sūnus Algirdas, ilgai išbuvęs Vitebske ir paskui tapęs didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, dabar gudų laikomas *pačiu gudiškiausiu valdovu,* kuris "labai stipriai rėmęsis gudais, jų kalbą padaręs valstybinę, pripažinęs jų kunigaikščių tarybą D. L. Kunigaikštystėj aukščiausia, 10 iš 12 savo sūnų išauginęs provoslavais" (Rp. Nr. 9, 3). Istorija nė vieno iš tų nepagrįstų tvirtinimų negali pateisinti. Palikę tuo tarpu "valstybinę gudų kalbą" nuošaly, — apie tai bus vėliau, — tepaminėsime, kad jokios aukščiausios tarybos Didžioje Lietuvos Kunigaikštystėje nebuvo iki Kazimiero laikų, taigi, praslinkus apie šimtui metų po Algirdo; ir tada jos nesudarė gudų kunigaikščiai. Sritinius kunigaikščius gudų ir rusų žemėse buvo pradėjęs ša-

linti dar Vytautas Didysis, o Kazimieras tą centralizacijos vyksmą užbaigė. Tai aišku ir gudiškojo raporto autoriui, nes jis pastebi, kad Gudija tik kokį šimtą metų sudarė tartum *valstybę valstybėje* (a state within the Grand Principality of Lithuania). Iš tikrųjų nebuvo nė to "branduolio kevale". Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė buvo valdoma vieno suveranaus valdovo net ir tada, kai broliai Algirdas ir Kęstutis, pasidalinę uždaviniais, bet ne vyriausia valdžia, sudarė vadinamąją diarchinę sistemą, niekur kitur neužtinkamą ir net raporto autoriaus laikomą nepaprastą (a very unusual system). O ji rėmėsi paprastu dalyku: dideliu abiejų brolių sutarimu. Dabartinėje Ukrainoje jie turėjo dar tretį brolį — vietininką Liubartą. *Toje net trijų brolių valdymo sistemoje objektyvus istorikas neras jokios atskiros Gudijos valstybės.*

Algirdas, be to, nors turėjo abi žmonas provoslaves, visą amžių išliko *pagonis,* dėl krikšto derėjosi tik su *Vakarų Bažnyčia* ir 5 jo sūnūs, kurie gimė ir užaugo Vilniuje, kai Algirdas čia atkilo iš Vitebsko, krikštijosi tik suaugę, kai ir Lietuva buvo krikštijama. Vienas iš jų, Jogaila, krikštijosi Krokuvoje, turėdamas jau virš 30 metų ir sėsdamas į Lenkijos sostą. Labai būdinga dabartiniam gudų politikam, kad *su Lietuvos Lenkijos unija jie Lietuvą jau laidoją,* kaip kitados T. Narbutas, nors Lietuva iki pat paskutiniojo padalinimo išliko daugiau savarankiška, negu bet kuris gudų kunigaikštis Lietuvos priklausomybėje, o tariamos "nepriklausomos Gudijos" tais laikais nė su žiburiu nesurastum.

Verta taip pat pažymėti, kad kitiem gudam ir Vytautą Didįjį laikant gudu, minėto raporto autorius *Vytauto vardo nė neužsimena.* Nutylėtas visas Vytauto Didžiojo laikotarpis, nors suminimi visi žymesnieji Rytų Europos praeities įvykiai prieš Vytautą ir po jo. Kodėl raporto autorius čia pasirodė toks santūrus? Jis gerai žinojo, kad rašo negudiškai visuomenei, kuri gali kitų jo istorinių suktukų nepastebėti, bet už Vytauto Didžiojo gali užkliūti, nes jis perdaug žinomas ir visuotinėje istorijoje kaip žymiausias Lietuvos valdovas. Lietuvos praeities ryškesnį klastojimą ir savinimąsi toliau sukliudo susibėgęs Lietuvos kelias su Lenkija, o toji dar plačiau ir geriau žinoma. Gudiškojo raporto autoriai čia pristigo drąsos apšaukti gudais didžiuosius Lietuvos kunigaikščius ir kartu Lenkijos karalius, o taip pat rašyti, kaip rašė apie Vilnių, kad antroji tų valdovų rezidencija, Krokuva, yra "toli į vakarus gudų žemėje".

Kas toliau pasakojama, yra jau nebe valdovų istorijos ir net ne "savarankios Gudijos" praeitis, o tiktai likimas gudų gyvenamojo krašto, kurį siaubė karai arba kitos Rytų

LIETUVOS SEIMAI IR JŲ GRUPINĖ DIFERENCIACIJA

Dr. V. VILIAMAS,
New York, N. Y., JAV

II. PIRMASIS LIETUVOS SEIMAS

Politinės grumtynės neatlyžta

Dar St. Seime — 1922 m. sausio 13 d. — įvykęs pagrindinis Lietuvos seimų lūžis — suirimas koalicijos krikščionių demokratų bloko su valstiečiais liaudininkais — itin paaštrino lietuvių politinių grupių tarpusavio kovas. Lietuvos politikos lauke buvo išsirikiuota į du stiprius, rivalizuojančius frontus — krikščioniškąjį ir laicistinį bei socialistinį — ir tų frontų kietos grumtynės lydėjo ne tik St. Seimo pabaigą, bet ir Pirmąjį Lietuvos Seimą bei kitus, vėliau ėjusius, Lietuvos demokratinius seimus.

Rinkimai į Pirmąjį Lietuvos Seimą pasižymėjo audringa ir kieta politinių grupių kova. Krikščionių demokratų

Europos nelaimės. Bet kaip tik čia, kai Maskva sustiprėjo ir vis labiau stūmėsi į vakarus, galima buvo rašyti, kaip *lietuviai dar per 400 metų gynė gudų žemes nuo Maskvos agresijos.* Tai būtų tikę ir gudiškojo raporto paskirčiai, būtent, parodyti, kad dabartinė bolševikų agresija yra analogiška senajam rusų veržimuisi į Baltijos marias. Tačiau tai nebūtų tikę patiem gudam, kurie eina ta pačia linkme ir per Lietuvos praeitį, ne tiktai per Lietuvos teritoriją.

Toliausiai tos dvejopos invazijos keliu yra nuėjęs *L. Rydlevskis,* — tarp kitko ne istorikas, o inžinierius, — kuris savo brošiūroje "Bielarussie" (Paris, 1948), kaip teisingai pastebi lenkas Wl. Wielhorski, *"lietuvius visai užtemdo"* (AMV 1951, 28). Visi didieji Lietuvos kunigaikščiai ir žymesnieji didikai laikomi gudais, oficiali religija — pravoslavų, oficiali kalba — gudų, lietuviškos žemės, nueinančios iki Karaliaučiaus, yra Gudijos. Deja, visa tai, ką L. Rydlevskis savo brošiūroje dėsto ir žemėlapiais vaizduoja, Wielhorskio žodžiais, *"yra beveik visuotinė gudų tezė"* (AMV, 28). Arčiau ją pažinsime iš antros straipsnio dalies.

blokas, išnešęs didžiąją naštą St. Seime, buvo itin puolamas dėl Lietuvos Valstybės 1922 m. konstitucijos, žemės reformos, švietimo ir mokyklų politikos bei daugelio kitų atliktų ir, svarbiausia, neatliktų darbų. Nors iš tikrųjų atlikti darbai buvo dideli, epochiniai, bet suprantama, kad jauną Lietuvos valstybės gyvenimą buvo neįmanoma ūmai sukurti ir Lietuvai garantuoti tvirtą ekonominį ir politinį gyvenimą. Beveik iš nieko ir ant griuvėsių sukurti naują valstybę tai ne kelerių metų darbas. Lietuvos valstybės laivas tik didelių pastangų ir nepalaužiamo lietuvių idealizmo ir pasiaukojimo kaina buvo įmanomas vairuoti verpetingoje gyvenimo jūroje.

Lietuvos katalikai, o jie neginčijamai sudarė Lietuvos gyventojų didžiumą, visu savo svoriu įsijungę į Lietuvos valstybės atkūrimo darbą, nenorėjo lengvai išleisti iš savo rankų Lietuvos valstybės vairo kontrolę. Bet ir Lietuvos socialistai bei liberalai, seniai ir stipriai užsiangažavę savo idėjų realizavimui, turį savo pusėje nemaža inteligentijos. gerai numanė, kad vis nutęsiama jų laimėjimų aušra gali ir iš viso neišaušti, jei nebus sukovota kieta ir pasigailėjimų nežinanti kova.

Laisva ir graži Lietuva buvo tuo metu lietuvių šviesuolių didžioji ir viską aprėpianti svajonė, bet tiek vieni, tiek kiti norėjo, kad jos gyvenimas riedėtų tais keliais, kurie nevienodai buvo braižomi pasiruošiamųjų laisvės kovu avangarduose ir svajose. Lietuvos valstybės stabilizavimuisi viduje ir santykiuose su užsieniais nėjo lygiagreta politinių grupių konsolidacija; priešingai, krašto apsitvarkymas drąsino lietuvius politikus dar įmantriau švytuoti savo politinės kovos kardais ir dar daugiau dilginti savo politinius žirgus. Skaitant daugiau kaip po trisdešimties metų Pirmojo Lietuvos Seimo stenogramas, galima dažnai užtikti labai stiprių vienų kitiems metamų priekaištu, replikų ir ilgų kalbų, kurios toli veda nuo svarstomo reikalo; iš seimo tribunos aiškinama tos ar kitos politinės grupės programa. Šiais metodais ypač naudojosi opozicija.

Taip vyko grynai lietuviškų politinių grupių lauke. Bet į I-jį Lietuvos Seimą. kaip vėliau pamatysime, ateina net kitos, svetimos valstybės diriguojami reprezentantai — vadinamu darbininku kuopų atstovai, kurie įneša dar didesnės nedarnos. Ir Lietuvos tautinės mažumos, artėjant minėtiems frontams prie pusiausvyros, ima vaidinti Lietuvos seimuose reikšmingą persvaros vaidmenį, tačiau daugiau paiso savo utilitarinių, kaip Lietuvos valstybės bendrųjų reikalų.

Pirmojo seimo sąstatas ir darbų eiga.

Į Pirmąjį Lietuvos Seimą išrenkami 78 atstovai, kurie grupėmis taip pasiskirsto: **Krikščionių Demokratų frakcija** — 15 atstovų: J. Akmenskis, L. Bistras, V. Bičiūnas, M. Galdikienė, E. Gvildienė, kun. M. Krupavičius, V. Jurgutis (vėliau jo vieton atėjo A. Tylenis), kun. V. Mieleška, K. Oleka, A. Riauka, Z. Starkus, kun. J. Steponavičius, kun. A. Šmulkštys, S. Tijūnaitis, A. Tumėnas; **Valstiečių Sąjungos frakcija** — 14: G. Bagdžius, K. Grinius, J. Kardelis. P. Kregždė, V. Kvieska, P. Kuzminskas, V. Lašas, J. Lapinskas, V. Račkauskas, K. Ralys, A. Rimka-Rimkus, J. Staugaitis, Z. Toliušis, B. Žygelis; **Ūkininkų Sąjungos frakcija** — 12: S. Balčas, E. Draugelis, K. Jokantas, P. Josiukas, V. Karoblis, P. Kudla, F. Mikšys, V. Skardinskas, kan. Just. Staugaitis, A. Stulginskis (vėliau — J. Skyrius), S. Šilingas, kun. J. Vailokaitis; **Darbo Federacijos frakcija** — 11: T. Aleliūnas, K. Ambrozaitis, V. Beržinskas, A. Kardišauskas, V. Kasakaitis, K. Kosarskis, P. Jočys, P. Lumbis, P. Radzevičius, P. V. Raulinaitis, K. Šukys; **Socialdemokratų frakcija** — 10: A Budreika, V. Galinis, S. Kairys, E. Kromeris, M. Markauskas, A. Pilkauskas, J Plečkaitis, L. Purėnienė, V. Požėla (vėliau — J. Daukšys), K. Venslauskis; **Socialistai Liaudininkai Demokratai** — 6: J. Makauskis, L. Natkevičius, A. Sugintas, M. Šleževičius, A. Tornau, J. Vileišis; **Darbininkų kuopų atstovai** — 5: K. Dominas (E. Šabinienė), J. Kubickas, K. Matulaitis, P Norkūnas, P. Vilūnas; **Žydų atstovai** — 3: J. Bergeris, J. Bručkus, L. Garfunkelis ir **Lenkų** — 2: B. Liaus ir K. Volkovickis.

Kaip matyti iš šio sąstato, krikščionių demokratų blokas, nors tokiuo pirmajame seime ir nesivadino, turėjo 38 atstovus, o kairysis sparnas iš valstiečių, liaudininkų demokratų ir socialdemokratų, 30 atstovų. Darbininkų kuopų atstovai greit išryškėjo kaip komunistai. Jie, kaip ir tautinių mažumų atstovai, nuėjo į opoziciją, tačiau ir kairiajam sparnui nei vieni, nei antri nebuvo patikimi talkininkai.

Iš viso matyti, kad krikščionių demokratų bloko ieškota koalicijos su valstiečiais liaudininkais ir kitomis grupėmis, bet tos koalicijos taip ir nepavyko sulipdyti. Krikščioniškosios grupės bando imti krašto atsakomybę ant savo pečių, tačiau, neturint seime absoliutinės daugumos, tai sunkiai vyksta.

Pirmojo Lietuvos Seimo pirmasis posėdis įvyko 1922 m. lapkričio 13 d. Jį atidarė Respublikos prezidentas A. Stulginskis, pasakydamas atitinkamą kalbą, kurioje jis pabrėžė, kad su šiuo seimu Lietuva įeina į normalų parlamen-

tinį susitvarkymą. Lietuvos atstatymo darbe jau daug kas padaryta: priimta Valstybės Konstitucija, paskelbta žemės reforma, padėti pagrindai naujai valiutai, įstota į Tautų Sąjungą, gautas pripažinimas Jungtinių Amerikos Valstybių, Šventojo Sosto, kaip tik dabar naujai tvarkomi santykiai su Vokietija. Tačiau daug darbų dar laukia įvykdomi. Vilnius ir trečdalis Lietuvos teritorijos dar neatgauta, neįjungtas ir Klaipėdos kraštas, nors jau ketveri metai praėjo, kaip pagal Versalio sutartį jis turi priklausyti Lietuvai. Nurodęs dabartinio seimo pagrindinius uždavinius, jam palinkėjo geriausio pasisekimo.

Kan. J. Staugaitis, kaip seniausias amžiumi, laikinai perėmęs seimo pirmininkavimą (jauniausias amžiumi seimo atstovas, V. Galinis, išrenkamas sekretoriumi), pabrėžė spartesnio žemės reformos vykdymo reikalą, o taip pat nurodė, kad švietimo ir socialinės apsaugos srityse dar daug yra atliktinų darbų. Reikia "kad kiekvienas Lietuvos vaikas būtinai rastų sau vietos mokykloje" ir kad kiekvienas pilietis sulaukęs senatvės gautų paramos.

1922 m. lapkričio 21 d. norima pravesti seimo prezidiumo rinkimai. Pasirodo, kad tuo reikalu ilgai tartasi už seimo durų, bet nesusitarta, nes nei valstiečiai, nei socialdemokratai, nei socialistai liaudininkai demokratai nesutinka įeiti į prezidiumą. Opozicinės grupės nori dar toliau rinkimus nukelti, tuo tarpu M. Krupavičius įrodinėja, kad seimas turi sparčiau eiti prie savo darbų, kad tų darbų esą daug ir svarbių, kad nereikia visuomenės erzinti ir be reikalo pinigų eikvoti. Renkamas laikinis seimo prezidiumas ir krikščioniškųjų grupių balsais seimo pirmininku išrenkamas L. Bistras, pirmuoju vicepirmininku kan. J. Staugaitis, pirmuoju sekretoriumi K. Ambrozaitis ir antruoju, be rinkimų, patariamuoju balsu, nominuojamas M. Markauskas.

1922 m. lapkričio 24 d. seimo pirmininkas pranešė seimui, kad yra gautas dr. J. Staugaičio ir M. Šleževičiaus pasirašytas raštas, kuriuo pranešama, kad Valstiečių Sąjunga ir Socialistai Liaudininkai Demokratai sudarė vieną bloką. Nuo to liko į politinę sceną išeina Valstiečių Liaudininkų Sąjunga.

Seimą pasitiko ir pergyveno tokio sąstato Lietuvos Vyriausybė, kuri buvo sudaryta dar St. Seime, 1922 m. vasario 8 d. Joje buvo įvykę tik mažų pakeitimų. Ją sudarė: ministeris pirmininkas ir užsienių reikalų ministeris E. Galvanauskas, žemės ūkio ir valstybės turtų — J. Aleksa, švietimo — P. Juodakis, teisingumo — V. Karoblis, vidaus reikalų — K. Oleka, finansų — V. Petrulis, krašto apsau-

gos — maj. B. Šližys, susisiekimo — B. Tomaševičius, ministeris be portfelio — M. Soloveičikas ir D. Semaško — l.e. ministerio gudų reikalams p. Vyriausybė tikrai koalicinė, norėta, kad ir seimas vieningiau įsijungtų į darbus. Tačiau opozicija labai griežta ir daug laiko gaištama ginčams. Ypač įkyrūs vadinamų darbininkų kuopų atstovai. Viename posėdy M. Krupavičius griežtai pasisako prieš jų atstovą K. Dominą ir pacituoja jo raštą iš 1923.IV.23, kuriame K. Dominas rašo: "Tamsta, būrio vade, prašau pranešti kuopos vadui Nevroniui, kad aš atsisakau nuo Lietuvos pilietybės, nuo kareivio pareigų, ir daugiau nebenoriu Lietuvai tarnauti, nes esu Rusijos pilietis". Krikščioniškųjų grupių atstovai piktinasi ir siūlo K. Dominą varyti lauk, bet S. Kairys M. Krupavičių pavadina "pagromščiku". Krupavičius tą repliką grąžina atgal, o S. Kairys dar toliau užgaudinėja. Pagaliau S. Kairys ir M. Krupavičius pasikeičia kalbomis. Kairys iš dalies atšaukia savo priekaištus, o M. Krupavičius pažymi, kad tai jam buvęs šlykščiausias priekaištas visoje seimų praktikoje. Vėliau Dominas, Kubickas ir Vilūnas buvo pašalinti net dešimčiai posėdžių ir vieton Domino į seimą ateina E. Šabinienė.

Lapkričio 28 d. išrenkamos seimo komisijos: užsienio, savivaldybių ir administracijos, darbo ir socialinės apsaugos, sveikatos, švietimo, teisių ir redakcijos, krašto apsaugos, žemės ir miškų ūkio, ekonominė, finansų ir biudžeto, skundų ir peticijų. Į komisijas įeina ne tik krikščioniškųjų grupių atstovai, bet ir valstiečių liaudininkų bloko bei socialdemokratų atstovai. Tačiau, kaip visas seimo darbas, taip ir darbai komisijose ėjo nesklandžiai, vėlinosi su parengiamais įstatymais ir darbais.

Gerokai vėlinamasi ir su Valstybės Prezidento rinkimais. Matyti, kad tuo reikalu daug tartasi šalia seimo, bet ir šiuo atžvilgiu neprieita deramo susitarimo. Prezidento rinkimai ir jų tvarka nustatoma iš anksto ir pranešama seimo atstovams. Naujas Prezidentas renkamas tik gruodžio 21 d., keturioliktame seimo posėdy. Rinkimų metu keliais atvejais tikrinamas seimo kvorumas ir nustatoma, kad seimo posėdy yra 39 atstovai, taigi kvorumas yra. Tačiau L. Natkevičius ir, berods, J. Makauskas tai seimo posėdy, tai iš jo pasižalina. Valstybės Prezidentu išrenkamas 36 balsais A. Stulginskis, preliminariniuose rinkimuose E. Galvanauskas gavo 3 balsus ir A. Smetona — 2. Dėl prezidento rinkimų, svarbiausia dėl seimo kvorumo ir vėliau opozicija kelia diskusijas, tačiau kaltę meta ne savo boikotavimui ir atstovams, kurie tai seime, tai koridoriuose trinasi, bet krikščioniškosioms grupėms.

1923 m. sausio 16 d., aštuonioliktame posėdyje, ministeriai V. Petrulis, J. Aleksa, B. Tomaševičius ir ministeris pirmininkas E. Galvanauskas padaro nepaprastus pranešimus ir nusiskundžia seimo neveiklumu. Nepriimtas ir biudžetas, trūkumas kai kurių įstatymų ir seimo potvarkių neleidžia toliau tęsti, pvz., Kazlų Rūdos — Šeštokų geležinkelio statybos, Šiaulių — Telšių geležinkelio; nepriėmimas atitinkamų etatų trukdo darbą, eilei tarnautojų ir, svarbiausia, darbininkų nemokamos algos, nes nėra paskirta reikiamų kreditų. Min. pirm. E. Galvanauskas seimui aiškina: "Galima nepradėti naujų darbų, jeigu seimas nenorėtų jų leisti, bet tie darbai, kurie jau leisti ir pradėti, negali be didelių kraštui nuostolių būt sulaikyti... Kiekviena partija varo rietenas, kiekviena partija daro sau propagandą iš biudžeto, kiekviena partija tik žiūri savęs. Dabar ne toks momentas, ne tokia krašto padėtis manyti tik apie propagandą, rūpintis tik partijos reikalais." (18 posėd., 6 pusl.).

Sausio 23 d., dvidešimtame posėdy, perrenkamas, kaip laikinas, seimo prezidiumas. Posėdy dalyvauja 64 atstovai. Šiuo atveju valstiečiai liaudininkai ne tik nebeboikotuoja seimo prezidiumo rinkimų, bet ir sutinka į jį įeiti. Naujas seimo prezidiumas išrenkamas tokio sąstato: Dr. L. Bistras pirmininku — 36 balsais, Dr. J. Staugaitis pirmuoju vicepirmininku — 31, kan. J. Staugaitis II vicepirmininku — 36, pirmuoju sekretoriumi K. Ambrozaitis — 37, ir antruoju sekr. J. Makauskis — 29.

Klaipėdos krašto reikalai — vienybės demonstracija

Tame pačiame posėdyje min. pirm. E. Galvanauskas padaro nepaprastą Vyriausybės vardu pranešimą, kuriame nurodo, kad Klaipėdos krašto gyventojai paėmė visą Klaipėdos kraštą į savo rankas, turėjo progos sušaukti Klaipėdos Krašto Seimą ir tarė savo vieningą žodį — prisijungti prie Didžiosios Lietuvos. E. Galvanauskas, pranešdamas tai seimui, perskaito Klaipėdos Krašto Seimo deklaraciją:

"Mes, viso Klaipėdos krašto rinkti Vyriausiojo Gelbėjimo Komiteto Mažosios Lietuvos skyrių nariai ir krašto politinių ir ekonominių organizacijų atstovai, šiandien, sausio 19 d., 1923 metų, susirinkę Šilutėje į visuotiną Seimą, krašto gyventojų daugumos vardu su gilia pagarba lenkiame savo galvas prieš Mažosios Lietuvos išvaduotojus savanorius karžygius, kurie liejo kraują ir žuvo už mūsų krašto valnybę. Taip jau sveikiname besiorganizuojančią

mūsų krašto kareiviją, pasiryžusią ir toliau ginti krašto gyventojų valią.

Tvirtindami ligi šiol padarytus Vyriausiojo Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komiteto žingsnius, vadovaujant ir naujai tvarkant kraštą, reiškiame giliausios padėkos ir pasitikėjimo, viso teisingojo pasaulio akyvaizdoje skelbiam:

1. Vienbalsiai nutarėmė prisijungti prie Lietuvos Respublikos autonominės dalies teisėmis, tuo pasilaikydami pilną savivaldybę šituose reikaluose: tiesioginių mokesčių ir akcyžės, kultūros ir tikybos, teismo, žemės ūkio ir girių, socialinės apsaugos ir visokių kitų reikalų, kaip tai atsikartotinai yra pareikšta Mažosios Lietuvos organizacijų ir patvirtinta Lietuvos Steigiamojo Seimo nutarimu iš 1921 m. lapkričio 11 dienos.

2. Vyriausiajam Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetui pavedama daryti visa, kas reikalinga, idant šitas prisijungimas kuogreičiausiai įvyktų ir juridiniai Santarvės ir kitų valstybių būtų pripažintas.

3. Mes kreipiamės į Lietuvos Respublikos valdžią, prašydami išreikštos valios vykdymo visais būdais, pirmoj eilėj teikiant militarinės ir finansinės pagalbos.

4. Vyriausiąjį Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetą ir toliau įgaliojame būti mūsų kraśto vyriausia atstovybe.

5. Vyriausiam Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetui pavedame trumpiausiu laiku sudaryti Klaipėdos vyriausių organizacijų ir grupių atstovų. (atstovybę? V.V.).

Šitą nutarimą pasirašo visi Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetų Pirmininkai ir šiaip dalyvaujantieji Seime atstovai.

Šilutė, 1923 m. sausio 19 d."

Seimo stenogramoje nurodyta, kad deklaracija pasirašyta Šilutės, Pagerių, Katyčių, Lauksargių, Plaškių, Rūkų, Natkiškių, Priekulės, Laukupių, Vanagų, Rusnės, Kitų, Vižių, Dovių, Plikių, Kretingalės, Klaipėdos miesto, Smeltės, Bomelsvities, Kairinės, Smalininkų ir Saugų skyrių pirmininkų ir įvairių ekonominių ir politinių organizacijų įgaliotų atstovų (20 pos., 8 pusl.). Seime po pranešimo vyksta didelės ovacijos ir pasireiškia džiaugsmas bei pritarimas.

Rytojaus dieną — sausio 24 — dėl padaryto nepaprasto pranešimo seime išsamias kalbas pasako M. Šleževičius, M. Krupavičius, K. Venslauskis, K. Ambrozaitis, St. Šilingas. Visose tose kalbose atsispindi gyvas Klaipėdos krašto gyventojų deklaracijos supratimas, pritarimas ir džiaugsmas dėl naujo laimėjimo.

M. Krupavičius nurodo, kad praūžęs karas sužadino daugelio tautų laisvės viltis, bet Versalyje vėl ėmė grįžti

didžiųjų dominavimas ir eilė tautų jau ir vėl prarado savo laisvę. Kur Kaukazo respublikos, kur šiandien Gudija, Galicija? — klausia M. Krupavičius. Toliau jis nurodo, kad: "Politinė nepriklausomybė atgimusioms tautoms yra būtina tautinio gyvenimo pilnybės sąlyga. Aišku, jei mažosios tautos, kurios ligi šiol buvo didžiųjų tautų smaugiamos, pradėjo eiti atgimimo keliu — niekas nebesustabdys to atgimimo, kaip tai gyvenimas mums parodo, ir ne šiandien, tai ryt jos vis tiek pasieks nepriklausomą politinį gyvenimą; ir juo ilgiau joms trukdys, to tikslo pasiekti, juo skaudesnių vaisių ir išdavų bus tiems, kurie kliudė jo pasiekti." (21,3).

Kalbėdamas apie Klaipėdos prisijungimą, jis sako: "Mes ištiestom rankom priimam jūsų pasiūlymą, mes jaučiame, kad arti ta valanda, kada išsipildys kas senai turėjo išsipildyt, ir mes į visus jūsų prašymus atsakysime tuo, kuo galėsime atsakyti ir teiksime tokią pagalbą, kokią leis mums teikti mūsų pajėgos. Tas sprendimas bus priimtas ir padėtos visos pastangos, kad būtų jis kuogreičiausiai įgyvendintas ir per šešis šimtus metų atskirtos dvi tautos dalys būtų sujungtos St. Seimo nustatytais dėsniais į vieną neatskiriamą Lietuvos Respubliką." (21, 5).

Partijos tuo reikalu siūlo savas rezoliucijas, bet sutariama dėl vienos bendros, kurią perskaito M. Krupavičius ir ji vienbalsiai priimama. Ji taip kalba:

"Lietuvos Seimas išklausęs Ministerio Pirmininko ir Užsienio Reikalų Ministerio pranešimo dėl Vyriausiojo Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komiteto skyrių narių ir krašto politinių bei ekonominių organizacijų atstovų Visuotinio Seimo, įvykusio šilutėje 1923 m .sausio 19 dieną, nutarimo prisijungti prie Lietuvos Respublikos autonominės dalies teisėmis ir susipažinęs su Vyriausiojo Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komiteto narių ir krašto politinių ir ekonominių organizacijų Visuotinio Seimo deklaracija, sveikina Mažosios Lietuvos gyventojus, pareiškusius visam pasauliui savo stiprią valią, amžinai susijungti su Lietuvos Respublika, ir iš savo pusės dar kartą iškilmingai tvirtina Lietuvos Respublikos Steigiamojo Seimo 1921 m. lapkričio 11 dienos pareikštąjį nusistatymą dėl jos santykių su Mažąja Lietuva.

Lietuvos Seimas reikalauja, kad Respublikos Vyriausybė kreiptų dideliausios domės į Mažosios Lietuvos įvykius ir dėtų visų savo pastangų, kad padėtų Mažosios Lietuvos gyventojams kuo greičiausiai įvykdyti jų ir Lietuvos Respublikos tvirtą nusistatymą susijungti į vieną nepriklausomą valstybę — Lietuvos Respubliką".

Santarvės valstybės 1923 m. vasario 2 d. 12 val. įteikė Lietuvos Vyriausybei griežtą notą. E. Galvanauskas vėl ateina su ja į seimą. Seimas vėl vieningai užgiria vyriausybės politiką ir prašo ją neatlaidžiai toliau vesti. Pagaliau E. Galvanauskas vėl praneša seimui, kad vasario 20 d. atgautame Mažosios Lietuvos krašte iškeliama Lietuvos trispalvė ir įvedama Lietuvos kariuomenė. Ir vėl Seimas vieningai pritaria vyriausybei.

Pagrindiniai, gyvybiniai Lietuvos reikalai Lietuvos politines grupes sujungia, bet atsidūrus į kasdienybę ir vėl kartojasi nedarna.

1923 m. vasario 16 d. įvyksta iškilmingas seimo posėdis. Posėdy dalyvauja didžiuma Lietuvos Vyriausybės narių ir diplomatinis korpusas. Seimo pirmininkas Dr. L. Bistras pasako giliai patriotišką ir patetišką kalbą, kurioje tarp kitų dalykų pabrėžia: "Garbė tiems karžygiams, tiems Vytatuo ainiams: jie suprato tautos valią ir teisę: būti laisva, viena tauta ir nepriklausoma valstybe. Mūsų tauta gali garbingai žūti kovoje, bet kitokio sprendimo ir likimo geruoju ji niekad nepripažino ir nepripažins. Tad ir žilas mūsų Vilnius, brangioji Lietuvos širdis — sostinė, ta skaisti lietuvių svajonė, tik tada nurims, kai jis savo pražilusią galvą ramiai priglaus prie Lietuvos močiutės krūtinės, kai Lietuvos vaikai, Gedimino ainiai, taps josios tikrais vaikais, o ne stumdomais kampininkais". (27, 2).

Kovo 2 d., 31-me seimo posėdyje, A. Sugintas padaro neleistinų seimo prezidiumui priekaištų. Seimo prezidiumas atsistatydina ir kovo 6 d. renkamas naujas. Faktiškai perrenkamas tas pats, tik antruoju sekretoriumi vieton J. Makauskio, įeina P. Kregždė.

Kovo 9 dieną E. Galvanauskas ateina su nauju ministerių kabinetu ir perskaito vyriausybės deklaraciją. Dėl jos daug kalbėta, daug replikuota. Be krikščioniškųju grupių visos kitos partijos pasisakė prieš deklaraciją. Pagaliau vyksta dėl deklaracijos balsavimai ir seimo balsai pasidalina pusiau — 38 už, 38 prieš. Tuo būdu deklaracija atmetama.

Kovo 13 d. seimas susirinko 34 kartą, kuris buvo ir paskutinis. Jis truko tik dvi minutes. Seimo pirmininkas Dr. L. Bistras keliais žodžiais nurodo susidariusią būklę ir perskaito Respublikos prezidento A. Stulginskio aktą su ministerio pirmininko E. Galvanausko kontrasignacija: "Pasirėmęs Lietuvos Valstybės Konstitucija (§52) šiuo paleidžiu Seimą ir skelbiu šių metų gegužės 12 ir 13 dienas rinkimų į naują Seimą dienomis." Taip Pirmasis Lietuvos Seimas, išgyvenęs lygiai keturis mėnesius, baigė savo dienas.

LIETUVOS DARBO FEDERACIJOS ĮSIKŪRIMAS IR VEIKLA LIETUVOS SEIMŲ LAIKAIS

P. V. RAULINAITIS
Los Angeles, Calif., JAV.

1891 m. gegužės 15 d. popiežiaus Leono XIII paskelbtoji darbininkų klausimu enciklika RERUM NOVARUM rado jautraus atgarsio bei pasiryžimo kovai už geresnį rytojų, realizuojant paskelbtąsias idėjas, ir lietuvių darbininkų tarpe. Lietuva tada buvo rusų okupota ir darbininkijai buvo sunkūs laikai, tačiau geresnės ateities troškimas skatino juos burtis į organizacijas. Faktiškai veikė įvairūs darbininkų susivienijimai, nors jie registruoti nebuvo lengva, nes rusų okupacinė valdžia buvo priešiška demokratiniams susibūrimams.

Organizacinis gyvumas ir įvairumas pasireiškė lietuvių tautai atgavus laisvę. Kovai už laisvę daugiausia pasišventė darbininkų ir ūkininku jaunimas kartu su iš jų tarpo išaugusia inteligentija, kuri pasiėmė sunkią vadovavimo ir atsakomybės pareigą. Dar kovoms tebeeinant, buvo imtasi organizacinį gyvenimą pertvarkyti naujais pagrindais, atitinkančiais savosios valstybės sąlygas. Krikščioniškosios darbininkų draugijos ir profesinės sąjungos šiam reikalui įsteigė jas apjungiantį ir jų reikalus atstovaujantį centrą. Krikščionių demokratų partija tokio centro steigimui pritarė, nes suprato, jog darbininkams reikalinga savarankiška organizacijų sąjunga, kad darbininkai kartu su jiems artimais mažažemiais, naujakuriais, smulkiais amatininkais ir iš jų tarpo kilusiais inteligentais turėtų kompetentingą ir svarų jų reikalų atstovavimą.

Tais sumetimais krikščionių darbininkų ir smulkesnių savininkų (mažažemių, naujakurių, amatininkų ir t. t.) organizacijos ir profesinės sąjungos, vadovaujamos jaunųjų veikėjų, ateitininkų organizacijos narių, (V. Endziulaičio, P. Radzevičiaus, P. V. Raulinaičio) ir padedamos daugelio pačių darbininkų (metalisto V. Beržinskio, naujakurio J. Valaičio, savanorio — naujakurio A. Kardišausko ir kit.) 1919 m. sušaukė visuotinį suvažiavimą, kuris rugsėjo 27 d. įsteigė LIETUVOS DARBO FEDERACIJĄ. Jos principų pagrindan

buvo padėtos enciklikos Rerum Novarum idėjos, kiek jos atitiko vietos ir laiko politines aplinkybes. Buvo nustatyta, kad L. D. F. apjungs visus Lietuvos krikščionis darbininkus, bežemius, mažažemius, naujakurius, amatininkus ir kitų verslų bei profesijų asmenis kovai už geresnę darbo žmonių ateitį ir teisingą visuomeniškai—socialinę bei ekonominę valstybės santvarką.

L. D. F. nepanaikino veikusių darbininkų ir apskritai darbo žmonių draugijų, organizacijų ir profesinių sąjungų, o ėmėsi tik jų pritaikymo laisvės sąlygoms, naujų steigimo ir joms organizacinės pagalbos teikimo. Taip, pav., buvo rasta, kad organizaciniais ir profesiniais sumetimais naudinga turėti savarankišką organizaciją naujakuriams ir mažažemiams. Šių eilučių autoriaus pastangomis ir rūpesčiu 1925 m. pradžioje buvo įsteigta ir veikė Lietuvos Mažažemių ir Naujakurių Sąjunga.

Organizuojant nepriklausomą valstybinį lietuvių tautos gyvenimą, darbininkai ir apskritai visi darbo žmonės negalėjo pasilikti nuošaly. Tad pavedė L. D. F. ir politinį jų atstovavimą. L. D. F. leido savaitraštį "Darbininką", kuriame dėstė savo sociališkai ūkiškuosius ir politinius siekimus bei vykdė darbininkijos švietimą. Pirmasis šio laikraščio redaktorius buvo V. Endziulaitis.

Jauna, vos pirmuosius organizavimosi darbus atlikusi, L. D. F. išeina į politini darbą 1920 m. rinkimuose į Steigiamąjį Seimą. Pirmieji žingsniai pasisekė — L. D. F. gavo 14 atstovų iš bendro 112 Seimo narių skaičiaus. Tuo prie savo pagrindinio uždavinio — profesiniai kultūrinio veikimo — pridėjo politinę veiklą ir tiesioginį dalyvavimą valstybės valdyme.

Steigiamajam Seime žymesnieji L. D. F. atstovai buvo P. Radzevičius, P. Jočys, V. Beržinskas, T. Aleliūnas, J. Valaitis, A. Matulaitis, K. Ambrozaitis ir kit. Pirmajame Seime L. D. F. turėjo 11 atstovų, bet dėl šio Seimo amžiaus trumpumo daug kuo negalėjo pasireikšti, nors atstovais buvo dauguma iš Steigiamojo Seimo jos atstovų. Antrajame Seime L. D. F. turėjo 12 atstovų, kurių tarpe randame V. Kasakaitį, A. Kardišauską, P. Lumbį, buv. seimo vicepirmininką P. V. Raulinaitį, J. Valaitį, K. Šukį, K. Korsarskį, P. Radzevičių, P. Jočį, V. Beržinską, T. Aleliūną ir K. Ambrozaiti. Trečiajame Seime L. D. F. atstovų skaičius sumažėjo pasiliko tik 5: A. Milčius — frakcijos pirmininkas, V. Kasakaitis, P. Radzevičius, P. V. Raulinaitis ir K. Ambrozaitis.

L. D. F., būdama seimuose, aktingai dalyvavo ir jų darbuose. Steigiamajam, Pirmajame ir Antrajame seimuose ji veikė pozicijos grupių tarpe, nors neidama tiesiogiai į vy-

riausybę, o palaikydama iš krikščionių demokratų ir ūkininkų Sąjungos narių ar jų pakviestų asmenų sudarytą vyriausybę. L. D. F. rėmė vyriausybės politiką bendruose valstybės valdymo reikaluose, o seimuose aktingai prisidėjo prie įstatymų leidimo. Ji dalyvavo Valstybės Konstitucijos redagavimo ir priėmimo darbe, uoliai rūpinosi švietimo srities įstatymais, prisidėjo prie santykių su Bažnyčia nustatymo, krašto apsaugos reikalų tvarkymo ir tarptautinės politikos vedimo taikos ir bendradarbiavimo dvasioje. Nepriklausomybės kovų dienomis prisidėjo ir prie krašto gynimo, kur jos nariai asmeniškai vedė savanorius į kovą (A. Matulaitis, P. Lumbis ir kit.).

L. D. F. energingai siekė savo atstovaujamos plačios darbininkų visuomenės gerovės, socialinės taikos ir sveikos finansų, švietimo, susisiekmo, tautos ir žemės ūkio politikos.

Didelės reikšmės Lietuvos ekonominiame, socialiniame ir tautiniame gyvenime turėjo žemės ūkio politika, kurios svarbiausias tikslas aprūpinti žeme karius savanorius, bežemius ir mažažemius buvo ir L. D. F. tiesioginis ir labai svarbus tikslas. Ivedamieji žemės reformos įtatymai ir pagrindinis Žemės Reformos Įstatymas buvo priimti L. D. F. aktingai dalyvaujant. Lietuvai tuo buvo duoti nauji socialinio ir ūkinio teisingumo pagrindai. Visi savanoriai, kariai, bežemiai ir mažažemiai buvo aprūpinti žeme. Žemės sklypai buvo duoti ir miestu bei miesteliu gyventojams, pirmoj eilėj darbininkams ir inteligentijai. Žemės reformos iniciatorius ir pasišventes jos vykdytojas buvo krikščioniu demokratų partijos vadas kun. M. Krupavičius, kuris nuoširdžiai ją vykdė, būdamas žemės ūkio ministeriu. Kaimo skirstymas viensėdžiais L. D. F. buvo tvirtai remiamas, nes šiuo būdu buvo sudaromos sąlygos kaimo mažažemiams, grintelninkams ir kitiems gyventojams pereiti į geresnes ūkio gyvenimo sąlygas.

Eilėje kitu įstatymu paminėti L. D. F. rūpinti ir remti dvaru darbininku darbo sąlygas nustatęs įstatymas, pramonės darbininkų apsaugos nuo nelaimingų atsitikimų ir kompensacijos istatymas, ligonių kasų istatymas, pagal kurį visa darbo visuomenė buvo aprūpinta nemokamu gydymu ir vaistais, tam tikra laiką ligoje gaudama socialinio draudimo mokėjimus, darbininkų draudimo nuo nelaimingų atsitikimu ir pensijos įstatymas.

Darbo žmogui svarbu darbo dienos ir darbo savaitės ilgumas, darbovietėj tinkamos sveikatos ir saugumo sąlygos, poilsis, moterų ir vaikų darbas bei šventės. Tie klausimai buvo tiesioginis L. D. F. rūpestis seimuose, ir prie jų tinkamo

išsprendimo ji aktingai dėjosi. Minėtos sritys buvo sureguliuotos visuose darbo reikaluose, o taip pat įvesta vaikų priedai, tarnautojams pensijos ir pašalpos ligoje bei atleidimo iš darbo atveju.

L. D. F. rėmė vyriausybes tvarkant Lietuvos santykius su Šv. Sostu ir atstatant bažnytinę Lietuvos provinciją, kuri įsteigta 1251 m. susitarimais karaliaus Mindaugo su popiežium Inocentu IV. vykdant visuotinį tautos švietimą, plečiant pradžios mokyklų tinklą, steigiant aukštesnąsias, amatų, meno, muzikos mokyklas, aukštojo mokslo įstaigas, teatrus, operas ir tvarkant bendrą ir religinį tautos auklėjimą.

L. D. F. laikė svarbiu reikalu pravedimą naujų geležinkelių — per Amalius-Telšius-Kretingą į Klaipėdą ir per Kazlų Rūdą-Mariampolę į Alytų—kurie lengvino ir atpigino gyventojams susisiekimą bei prekių pervežimą, prisidėdami prie ūkinės ir kultūrinės krašto pažangos.

Sunku trumpai nupasakoti visa, kas nepriklausomoj Lietuvoj buvo pasiekta, prisidedant L. D. F. prie seimų darbų, visuomenėje ir socialiniame gyvenime.

Tačiau apskritai reikia pažymėti, kad L. D. F. skatino ir palaikė viską, kuo buvo siekiama stiprinti ir apginti Lietuvos nepriklausomybę, kelti darbo žmonių ir visos lietuvių tautos kultūrą, įvesti krašte socialinį teisingumą, šviesti ir auklėti tautą patriotinėje ir krikščioniškoje dvasioje, tarptautinėje politikoje palaikyti draugingumą tarp kaimynų, ypač tarp Pabaltijo respublikų.

Trečiajame Lietuvos Seime L. D. F. stropiai sekė vadinamosios "tikrosios demokratijos" vyriausybės darbus, konstruktyviai seime nurodinėjo kiekviena proga, o ypač svarstant biudžetą, tautos ir darbo žmonių reikalus bei tinkamas politikos priemones ir reikiamas gaires kovoje už laisve ir darbo žmonių gerovę, kovojo už laisvę studentams reikšti savo patriotinius jausmus ryšium su tam tikrais antilietuviškais reiškiniais mūsu tautai svetimuose sluogsniuose. Biudžetą svarstant ir studentu manifestaciju trukdymo atveiais seime buvo sakomos pagrindine demokratine valstybės valdymo politika aiškinančios kalbos, prie kurių aktingai prisidėjo ir L. D. F. atstovai.

IŠ ŽELIGOWSKIO PRISIMINIMŲ

M. KRUPAVIČIUS
Vokietija

Juozo Pilsudskio vardo Instituto Londone leidžiamas naujausios lenkų istorijos klausimams tirti žurnalas NIEPODLEGLOSC III tomas yra įsidėjęs ir kai ką iš Želigovskio atsiminimų iš 1920 metų. Viena tų atsiminimų dalis liečia Vilnių. Dalykas mums labai svarbus. Dėl to ir pateikiu tą dalį lietuvių visuomenei.

Minėtas žurnalas rašo, kad Pilsudskio Institute generolo Lucijono Želigovskio raštų yra 18 atskirų fragmentų — 98 puslapių mašinėle rašytų ir 344 — ranka. Žurnalas paduoda tų atsiminimų dalį kaip paties autoriaus parašyta. Taisyta tik skyrybos ženklai.

20 metų spalis

Po mūšio ties Radziminu 10 divizija buvo permesta į Chorzelį ir Ciechanovą, o paskui į Krasnostavą. Po mūšio prie Sokalio ir šiaurėje ir pietuose sovietų armija su didele paskuba traukėsi.

Divizija perėjo į Dubno, Lucko ir Rovno rajoną. Čia gavau iš Vyriausiojo Štabo pranešimą, kad turiu prisistatyti Maršalui prie Baltstogės. Čia turiu pasakyti, kad, važiuodamas į pietus, pasukau į Varšuvą pas tuometinį štabo viršininką gen. Rozvadovskį ir jam pasakiau: Pone Generole, jei kiltų sumanymas kelti mane į aukštesnę vietą, tai prašau žinoti, kad jos nepriimsiu. Karas jau yra baigtas, aš esu perilsęs ir fiziškai ir morališkai. O, be to, noriu vadovauti savo 10 divizijai, su kuria jungia mane daug pergyvenimų, ligi pasitraukimo iš armijos. Tai padaryti jau esu principiškai pasiryžęs.

Su ta divizija atėjau iš Kubanės per Odesą ir Besarabiją į Lenkiją, su ja apgynėme Stanislavovą, laimėjome mūšį prie Jazlovco ir užėmėm Zbručo liniją, kuri tapo Lenkų valstybės siena. Tai buvo vienintėlis kovingas vienetas, kuris iš surevoliucintų rytų perėjo su ginklu rankose į Lenkiją. Jaučiau jai dideliu sentimentu. Manau, kad tuo patim ir man atsimokėta. Tikėjau, kad Maršalas pasiūlys man kokią naują vietą. Į viską turėjau paruoštą atsakymą—ne. Ir turėjau moralinės teisės taip atsakyti: karas buvo baigtas.

Tik viena galėjo pakeisti mano poziciją: Vilnius.

Prisistačiau vagone, kuriame gyveno Maršalas. Kalba buvo lengva — abudu galvojome Vilniaus kategorijomis.

Marsalas įvertino situaciją. Bolševikai atidavė Vilnių Kauno valdžiai. Lenkija čia jau nieko negali padaryti, nes neleis koalicijos valstybės ir antra Spa mieste lenkų valdžia atidavė Vilnių Lietuvai. Jei dabar Vilniaus neišgelbėsime, istorija mums to nedovanos. Turime atstatyti Lietuvą. Tai gali padaryti tik jos gyventojai — jos vaikai iš lietuviškai — gudiškos divizijos. Reikalinga, kad kas nors tą visą reikalą pasiimtų savo žinion.

Maršalas manė, kad tik aš tai galiu padaryt. Tik turime žinoti, kad visus turime prieš mus, net lenkų visuomenę, kuri nesupranta lietuvių klausimo.

— Gali ateiti valanda, — kalbėjo Maršalas, — kada turėsi prieš save ne tik pasaulio opiniją, bet ir Lenkijos. Gali ateit valanda, kad net aš priverstas būsiu stoti prieš Tamstą. Reikia visa tai pasiimti ant savęs. To įsakyti negaliu. Tokie dalykai neįsakoma. Trumpai pagalvojęs pasakiau, visą tą bylą imu ant savęs.

Ilgėliau svarstėme, kas šiuo metu yra Vilnius. Ar po tiekos nusivylimų dar tiks dideliam pasiaukojimui ir pastangoms. Ar sugebės kovot, ar panorės. Aptarėm visas smulkmenas. Lietuviškai gudiškoji divizija stovėjo Voronave. Reikėjo sudaryti laikinąją vyriausybę iš Vilnijai žinomų žmonių. Be to, reikėjo skubint, nes Tautų Sąjungos komisija turėjo greit į čia atvažiuoti ir galėjo visą reikalą labai apsunkinti.

Ryšio karininku man priskyrė kapitoną Pristorą.

Maršalo vagone pažinau garsų rusų revoliucionierių Savinkovą. Tai buvo įdomus slavų teroristo tipas, kuris kovojo "už žemę ir laisvę", kaip Bakūninas ir visa eilė kitų slavų revoliucionierių. Jungė mus su jais bendri idealai ir kova su bolševikais.

Tą pačią dieną nuvykau į Gardiną. Laiko buvo maža. Reikėjo užmegst ryšius su kariuomene ir sudaryti vyriausybę, ar taip vadinamą—valdančiąją komisiją. Anksti rytą nuvykau į Lydą. Pakeliui plente į Voronavą sutikau generolą Rządkovskį bei pulkininkus Rybickį ir Bobiotynskį. Gen. Rządkovskis buvo labai geras karys ir, nors nebuvo kilęs iš Lietuvos ir turėjo daug abejonių, bet greit priėjome vienos nuomonės.

Tolimesnė veiklos eiga ir Vilniaus išlaisvinimo istorija visiems yra gerai žinoma.

Gen. Želigovskio sukilimas (buntas). Nežinau, kas to žodžio buvo autorius. Jis buvo nereikalingas ir žalingas. Užimti Vilniui nereikėjo jokio teatralinio farso, nei jokio sukilimo.

Ir aš ir visa lietuviškai-gudiška divizija buvome Vilnijos piliečiai. Po mūšių prie Varšuvos, kur gynėm ne tik Lenkiją, bet ir visos Europos civilizaciją, turėjome teisę grįžti namo. Ne mūsų kaltė, kad tuose namuose, mūsų priešo padedamas, įsigyveno atėjūnas. Turėjome jį stačiai išvaryti. Tam nereikėjo jokio sukilimo. Jokia Lenkijos valdžia mums negalėjo tai uždrausti.

1920 m. spalių 9 d. su kariuomene, sudaryta Lietuvos ir Gudijos sūnų, užėmė Vilnių ne lenkų generolas Želigovskis, bet lietuvis Želigovskis, tas, kuris būdamas vaikiščiu ateidavo iš Župronių į Vilnių mokyklos egzaminams ir nakvodavo ant miesto parkų suolų.

Ir dar tas pats Želigovskis didžiuojasi tuo, kad "Lietuvos Metrikoj XIV amžyje apie mobilizaciją Ašmenos apskrity parašyta: Jokubas Želigovskis—arklys, ginklas, kirvis ir t.t. Rusijos ulonų pulko istorijoj 63 metais parašyta, kad Rūdninkų apylinkėse po atkaklaus gynimosi buvo paimtas į nelaisvę 15-metis Juozas Želigovskis, prie kurio rasta motinos laiškų, kuriuose ji drąsina sūnų kovoti.

Tad nebuvau atsitiktinis atsiplakėlis Lietuvoje, o mano giminė turi ilgas tradicijas ir tarnavo tėvynės gynyboj. Mano svajonė buvo gyventi su tautiečiais Vilniaus žemėj. Neskirsčiau jų į lenkus, gudus ir žemaičius. Būdamas lietuviu, niekad nebuvau nustojęs būti lenku. Šios dvi sąvokos yra tarpusavy susipynusios. Jos viena kitą papildo. Visa tai kalbu dėl to, kad įrodyčiau, jog visa tai buvo kažkas daugiau, negu lenkų generolo Vilniaus užėmimo akcija.

Vilniaus užėmimas tai buvo Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės gyventoju subrendimo ir Lenkijos viešosios opinijos patikrinimas. Šiandien žinome, kad visa tai apvylė. Anuo metu galvojome lietuviško romantizmo kategorijomis. Šiandien tai, ką kalbu ir jaučiu — jaučia beveik visi Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės gyventojai.

* * *

Neiškenčiu savo dvylekio neprikišęs. Mažas lapelis iš želigovskiados istorijos.

Bene 1935 metais buvau užsieniuose. Atsidūriau Čekoslovakijoj. Užsimaniau Vilniaus žemelę aplankyt ir po Lenkiją pasidairyt. Pragoj lenkų konsulate paprašiau vizos. Maniau neduos. Liepė ateit už valandos. Pagalvojau, kad tada tik pasakys galutinai apie vizos davimą. Nuėjau skirtu laiku ir paduoda man pasą jau su . . . viza. Nustebau. Dar daugiau nustebau, kai pareiškė, kad viza duodama nemokamai ir kad konsulas kviečia mane pas save į kabinetą. Nuėjau. Mane

sveikindamas pareiškė, kad mane žinąs ir jog esą labai malonu, kad aš aplankysiu Lenkiją. Man kilo įtarimų. Bet truks —laikys. Nuvykau. Apsilankiau ir ten ir kitur. Aplankiau lenkų garsųjį vyskupą Kubiną. Susitikau su tuo ir kitu savo senu pažįstamu. Išgirdęs, kad Čenstakavoj šaukiamas didelis visos Lenkijos katalikų kaimo vyrų jaunimo kongresas, pasukau ten. Norėjosi pamatyti, kaip lenkai organizuojasi. Bevaikščiodamas po Čenstakavą, pastebėjau kelias mėsinių iškabas su ta pačia labai lietuviška savininko pavarde. Ilgai nelaukdamas, užeinu į vieną ir prašau pasimatymo su savininku. Atsako jo nėsą, nes jis dabar užimtas amatininkų parodoje, kurią yra surengusi amatininkų profesinė sąjunga. Nuvykstu į parodą. Pristato mane pirmininkui. Pasisakius, kas esu, buvau priimtas labai maloniai, kaip lietuvis, ir čia pat pakviečia į sąjungos vadovybės rengiamus iškilmingus pietus, kuriuose dalyvaus ir ieškomas mano "tautietis". Pietuose jį radau. Išsikalbėjom. Jis kilęs iš Vilniaus krašto visai lietuviškos šeimos ir lietuviškos parapijos. Jaunas išvyko į Lenkiją ir ten įklimpo amžinai. Vedė lenkę. Šeima lenkiška. Pats jau nekalba lietuviškai, tik pasilikusios atminty kelios mokėtų dainelių nuotrupos, kaip "josiu pas mergelį", "gersim po stikliuką" ir t. t. Ant stalų gėrimų ir valgymų daug. Dalyviai tomis Dievo dovanomis naudojasi visa burna. Įkaito ir pasipylė kalbos. Paėmė žodį ir mano "tautietis". Po trumpos įžangos jis pasisako esąs kiaulė, latras, savo tėvynės išdavikas, už degtinės stiklelį pardavęs Lietuvos sostinę lenkams ir t. t. Pagal jo pasakojimą buvo taip: "į Vidurio Lietuvos—Litwa Srodkowa—seimo rinkimus prievarta net su policijos pagalba gabeno iš Lenkijos visus, kas tik buvo kilęs iš istorinės Lietuvos su jų visomis šeimomis. Nemaža tuo vardu pridengtų buvo nuvežta ir tikrų lenkų, kurie niekad Lietuvos nebuvo matę. Visus vežė į Vilnių ir atgal nemokamai. Nemokamai buvo taip pat maitinami ir net girdomi. Visą ten buvimo laiką atvežtuosius laikė apsvaigintomis galvomis. Bijojo, kad ir atvežtieji neapviltų, kaip apvylė Vilnijos gyventojai. Šitoj šviesoj labai suprantami ir Želigovsko pasiguodimas paduoto pirmiau prisiminimų paskutiniopo posmo žodžiais, apie nusivylimą. Baigdamas savo kalbą mano "tautietis" jau pro ašaras pasakė, kad jis esąs judas, nes pardavęs savo tėvynę Lietuvą. Jam už tai Dievas nedovanosiąs, bet ir Lenkiją prakeiks už tokius darbus. Man buvo labai įdomi tokia kalba. Tai buvo nuoširdus pabudusios sąžinės balsas, kuris jam nuo seniau ramybės ir naktimis neduodavo. Bet visi kiti pietų dalyviai sėdėjo kaip perkūno pritrenkti. Kalbėtojas po savo kalbos demonstratyviai išėjo. Aš

ŽEMĖS ŪKIO ATSTATYMAS IŠLAISVINTOJE LIETUVOJE

JONAS MULOKAS*
Box Hill, Vic., Australija

Pagrindinis lietuvių tautos verslas yra žemės ūkis. Nepriklausomoj Lietuvoj 76,9% gyventojų gyveno kaime. Gi visi kaimo gyventojai tiesiogiai ar netiesiogiai yra susiję su žemės ūkiu. Žemės ūkio gaminiai sudarė didžiausią mūsų eksporto dalį. 1938 m. Lietuva eksportavo įvairių gaminių 233,198,000 lt. sumai, ir šio eksporto 74% sudarė žemės ūkio gaminiai. Todėl, Lietuvai išsilaisvinus, pirmoje eilėje teks rūpintis atstatyti dabar sugriautą žemės ūkį, kuris sudaro mūsų tautos pragyvenimo pagrindinį šaltinį.

---

*) *Gimęs 1892 m. Virškupėnų kaime, Papilio valsč., Biržų apskr., ūkininkų šeimoje, Jonas Mulokas yra buvęs ūkininku, savivaldybininku, dvarų administratoriumi ir Biržų apskr. žemės ūkio tvarkytoju. Lietuvos žemės ūkį jis pažįsta įvairiais atžvilgiais. Red.*

---

su savo stalo kaimynais pradėjau kalbą kitais klausimais, lyg nieko nebūtų įvykę. Pietūs pasibaigė linksma nuotaika. Kiekvienas laikė savo pareiga pasakyt ką nors gera apie Lietuvą ir kėlė už ją toastus. Bet labai abejoju, ar mėsininko kalba galėjo palikti ir jų sąžines ramybėj dėl padarytos Lietuvai skriaudos.

Kitą rytą nuėjau pas savo "tautietį" atsisveikinti. Šeima nepasirodė. Jis man pats pasisakė, kad už vakarykštę kalbą jam teks nukentėti, bet nesigailįs ją pasakęs, nes nuo Želigovskio seimo rinkimų jis neturėjęs ramybės. Dabar jis esąs ramus, kaip po išpažinties. Atsisveikinom kaip broliai ir kaip tikri litvinai. Kelonei jis man kuone prievarta įgrūdo į kišenę metrinę dešrą—litevską kielbasą.

Tokiais keliais "lietuvis" Želigovskis stiprinosi savo "tėvynėj" Lietuvoj.

Nuosavybės teisių atstatymas

Lietuvis ūkininkas labai susigyvenęs su savo žeme, kurią jau valdė daugelis jo protėvių kartų. Jis ir sunkiausios krizės metu su ja nesiskirdavo. Todėl okupantu iš lietuvio ūkininko atimta žemė turės būti jam vėl grąžinta. Kiekviena kūryba reikalinga laisvės. O juo labiau reikia laisvės žemės ūkiui, kad galėtų reikštis privati iniciatyva ir ūkinė kūryba. Gi žemės nuosavybė ir yra šios laisvės pagrindas. Nusavintuose paskiruose ar kolektyviniuose ūkiuose įkurdinti kolonistai turės grįžti į savo kilmės kraštus, o amžiais lietuvių dirbta žemė vėl grįžti į jų rankas.

Kaimais ar vienkiemiais kurtis?

Pelningesnis ūkininkavimas įmanomas tik vienkiemyje. Vienkiemio ūkininkas dažniausiai gyvena savo sklypo vidury. Todėl jis neturi ilgų lauko kelių ir tvorų pagal juos, trumpu laiku pasiekia laukus, vykdamas į darbą ar gyvulius varydamas, greičiau atlieka darbus. Taip pat tik vienkiemyje įmanomas pažangesnis ūkininkavimas, todėl vienkiemio ūkininko ūkio gamyba yra žymiai didesnė, kaip kaimo ūkininko.

Kai bus elektrifikuotas kraštas, elektros tinklo praplėtimas neturėtų gąsdinti. Šią kliūtį ūkininkai pajėgs nugalėti, nes retai kur gali tekti vienam ūkininkui ilgesnę laidų liniją vesti — vienas atsišakojimas galės aptarnauti kelis ūkius. Latvijos Kegumo jėgainė neseniai buvo pastatyta, bet daugelis ūkininkų jau buvo spėję prisijungti prie tinklo, ką galėjo pastebėti kiekvienas, kam teko vykti Mažeikių—Mintaujos geležinkelio ruožu.

Kai kas mano, jog kaimo sodybas reikėtų atstatyti suglausta forma, gi pačią žemę suskirstyti sklypais, privedant kiek galima arčiau sodybų. Man yra tekę būti tokiuose kaimuose, kurie dar caro laikais buvo išsiskirstę vienkiemiais, palikdami vietoje sodybas ir suskirstydami žemę į kelis sklypus. Tokiu žemės sutvarkymu paskui patys ūkininkai buvo nepatenkinti ir prašė Lietuvos žemės tvarkymo įstaigas jų žemę iš naujo pertvarkyti taip, kad visas ūkis būtų vienoje vietoje.

Tiesa, kai kur ūkininkai turi rimtų sumetimų reikalauti, jog kai kurie plotai būtų palikti atskirais sklypais — pvz., kokios nors didelės ir derlingos pievos, miškai, durpynai ir t.t. Tačiau kita ūkininko žemė turi būti viename sklype, kuriame yra ir jo sodyba.

Dėl kaimo negalėtų būti nė daug ginčų. Aš pats gyvenau tėviškės kaime, kur žemė buvo rėžiais ir teko pakelti

visus sunkumus, kai kaimas 1911 m. skirstėsi į vienkiemius. Dėl tų sunkumų net apie trečdalis ūkininkų buvo išsiskirstymui priešingi. Tačiau kai išsiskirstę įsikūrė, visi buvo labai patenkinti.

Tad manau, jog Lietuvos ūkininkų didelė dauguma pasisakys už vienkiemius.

Žemės reforma

Išlaisvintoje Lietuvoje teks ne tik atstatyti žemės nuosavybės teisę, bet ir tinkamai ją krašto gyventojams paskirstyti, nustatant ūkių dydžio normas ir sutvarkant likusias be savininkų ir jų įpėdinių žemes.

Kam ir kiek skirti iš valstybinio žemės fondo?

Ši žemė turėtų būti paskirstyta keliems tikslams. Pirmiausia jos turi būti paskirta pakankamas kiekis viešiesiems reikalams, ypač žemės ūkio mokykloms. Lietuvai, kaip žemės ūkio kraštui, reikia ir pakankamai žemės ūkio mokyklų. Žemesniąsias ūkio mokyklas turėtų baigti visi būsimieji Lietuvos ūkininkai. Todėl jų reikėtų mažiausia po vieną vidutinio didumo valsčiuje.

Šioms mokykloms turėtų būti paliekami tokie žemės plotai, kokio dydžio bus projektuojami vietos žemės ūkiai Tai galėtų būti 25—30 ha. Tiesa, toks plotas mokyklai yra nedidelis, bet kadangi jie turi būti ūkininkams pavyzdys, tai ir turi būti maždaug tokie, kokie yra apylinkės vidutiniai ūkiai.

Rajono agronomas galėtų būti tokios mokyklos vedėjas ir tvarkyti jai skirtą ūkį.

Taip pat prie upių turėtų būti palikti tinkamose vietose plotai elektros jėgainėms statyti, nes reikia tikėtis, jog išlaisvintoje Lietuvoje bus imtasi išnaudoti vandens jėgą elektrai gaminti. O esant reikalo, atitinkami žemės plotai turėtų būti palikti ir kitiems panašiems reikalams.

Pačiuose kaimuose turėtų būti tinkamose vietose paskirti sklypai bendriems kaimo reikalams — mokyklai, koplyčiai, sporto aikštei, kapinėms, kalvei ir kitiems panašiems, kurių dabartinės civilizacijos laikais susidaro nemaža.

Likusią žemę reikėtų jau paskirstyti tiems, kurie jos nori gauti ir ją dirbti.

Pirmoj eilėj, žinoma, žeme turėtų būti aprūpinti kovotojai už Lietuvos laisvę, jų šeimos ar įpėdiniai.

Antra, vertėtų pagalvoti apie perkėlimą į tinkamesnes žemes gyventojų iš vietų, kurios dėl savo nederlingumo žemės ūkiui visai netinka. Tokios vietos daugiausia yra

prie spygliuočių miškų, todėl tokius plotus galima būtų prijungti prie miškų ir jais apželdinti. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į reikalą miško eksploatacijai darbininkų. Jei visi gyventojai iš miškingų, bet nederlingų plotų būtų iškeldinti, kai kur gali pritrūkti miško darbininkų, kurių paskui reikėtų gabenti iš kitur, kas surišta su didesnėmis išlaidomis. Todėl dalį tų vietovių gyventojų tektų palikti. Ir nederlinguose rajonuose yra kiek geresnės žemės plotu. Todėl juose gyvenančius reikėtų palikti vietoje ar kitus pasiliekančius perkelti į tokius geresnius plotus. Jų sklypai galėtų būti ir mažesni, nes jie tiems gyventojams būtų tik pagalbinis pragyvenimo šaltinis, o pagrindinis — miško darbai. Šiuo klausimu turėtų pasisakyti mūsų miškų ūkio specialistai. (Nemaža mūsų miškų ūkio specialistų mano, jog ateity ir Lietuvoje miško darbai turėtų būti atliekami ne atsitiktinių, bet pastovių ir nuolatinių miško darbininkų, kaip yra kituose kraštuose, kur miškų ūkis yra pasiekęs tinkamo lygio. Autoriaus minimi pamiškių gyventojai ir galėtų taip pastoviai miško darbais verstis. — Red.).

Aprūpinant žeme kitus gyventojus, manyčiau, jog pirmiausia reikėtų padidinti sklypus buvusių mažažemių, kad susidarytų jiems normalaus dydžio šeimyniniai ūkiai. Mažažemiai nuostolingi ir patys sau, ir kraštui. Savo mažuose ūkeliuose jie neturi pakankamai darbo, o tuo pačiu mažai ir tepagamina, kartais net jų šeimos iš tokio ūkelio negali tinkamai išmisti. Gi eiti nuolatiniais darbininkais pas stambesnius ūkininkus negali, nes sezoniniai darbai tuo pat metu ir jiems savo ūkeliuose reikia atlikti. Nesezoniniai darbai šio klausimo negali išspręsti, nes ne visur ir ne visuomet jų yra.

Kaimo amatininkus reikėtų aprūpinti sodybiniais sklypais, kuriuose jie galėtų pasistatyti namus ir įsikurti savas sodybas.

Jei tinkamo dydžio sklypais aprūpinti žemės visiems nepakaktų, dėl to neturėtų būti einama prie didelio tų sklypų smulkinimo, kad tik visi gautų po sklypelį žemės. Tuo būdu gyventojams pragyvenimo galimybių negalima užtikrinti. Ateities Lietuva, manau, plės savo pramonę, tobulins prekybą, skatins amatus, gerins susisiekimą bei transportą, todėl šios tautos ūkio šakos ir galės suteikti darbo bei pragyvenimą žymiai krašto gyventojų daliai.

Šeimyninių žemės ūkių plotai

Nors be reikiamų statistikos duomenų pavaizduoti įvairaus dydžio ūkių pelningumą neįmanoma, tačiau iš prak-

tikos žinome, jog produktingiausi yra vidutiniai ūkiai, kurie mažiausiai naudojasi samdomu darbu ir apdirbami daugiausia paties savininko šeimos jėgomis. Savininko šeima dirba ne tik su didesniu atsidėjimu, bet ir ne tiek žiūri darbo valandų, kiek paties reikalo atlikti darbą. Pašarų ir javų valymo metu, esant blogo oro pavojui, ji dirba net ir ligi vėlyvos nakties. Tuo tarpu su samdytais darbininkais tokia darbo tvarka sunkiai įmanoma. Todėl ir ateityje vidutinio didumo ūkiai pasiliks geriausi žemės ūkio produktų gamintojai. Tokių ūkių plotai būtų maždaug tarp 10—30 ha, kurių Lietuvoje buvo 46,6% visų krašto ūkių.

Šis dalykas turėtų nulemti ir kuriant ūkius iš valstybinio žemės fondo. Kadangi didelio kiekio išdalintinos žemės, tur būt, ir išlaisvintoje Lietuvoje nebus, pirmiausia turėtų būti nepalikta didesnių žemės ūkių, kaip buvo nustatyta Steigiamojo Seimo — 80 ha. Jei kas didesnį ūkį ir turėjo, nei jis, nei jo įpėdiniai neturėtų didesnės normos gauti. O šiuo ar kitu būdu į valstybinį žemės fondą patekusi žemė turėtų būti dalinama taip pat Žemės Reformos Įstatymo numatytais sklypais — nuo 8 ligi 20 ha. Tačiau mažiausia norma turėtų būti skiriama tik tuo atveju, kai visas sklypas yra pirmos rūšies. Juo žemė žemesnės rūšies, juo sklypai turėtų būti didinami ligi 20 ha. Šiuos sklypus laikau normaliais dėlto, kad juose ūkininkas gali išlaikyti porą arklių ir keletą raguočių. Vienu arkliu tinkamai įdirbti žemę yra neįmanoma. O ir ateities Lietuvoje, nors žemės ūkis turės būti taip pat žymiai sumechanintas, dėl klimatinių sąlygų arklys ir toliau pasiliks pagrindinė traukiamoji jėga.

Ateity vidutinio didumo ūkiai turėtų būti įstatymu uždrausta smulkinti pardavimais ar įpėdinių pasidalinimais, nes tai vėl duotų progos atsirasti neturintiems pakankamo pragyventi šaltinio mažažemiams ir daro kitų nuostolių — sugriauna sodybas, mažina gamybą ir t.t. Į žemę nereikėtų žiūrėti kaip į vertybę, kurios visi turėtų turėti. Tokią vertybę atstoja ir pinigas. Ir pinigais, bet ne žemės pasidalinimu tarp įpėdinių ar kitais atvejais turėtų būti atsiskaitoma. Tik tam turėtų būti įstaiga, kuri šiam reikalui teiktų minimaliniais nuošimčiais ilgametes paskolas. Tačiau toks suvaržymas smulkinti ūkius turėtų paliesti tik ūkius tarp 8 ir 20 ha, atsižvelgiant į žemės rūšį — ta pat tvarka, kaip dalinant žemę iš valstybinio žemės fondo.

Viso ūkio pardavimas ar pirkimas ligi 80 ha turėtų būti nevaržomas, nes tai prieštarautų demokratinei laisvei. Taip pat neturėtų būti varžomas dalinis pardavimas turintiems daugiau žemės, kaip įstatyme numatyta atitinka-

mos žemės rūšies nesmulkinama norma. Tačiau pardavėjui turėtų būti neleidžiama savo ūkį palikti mažesnį, kaip įstatyme numatyta jo žemės rūšies nesmulkinama norma, ir parduoti mažesnį kaip ta norma sklypą. Mažesniais sklypais parduoti žemę turėtų būti leista tik išskirtiniu atveju, kai tie sklypai pirkėjo prijungiami prie greta jo turimos žemės.

Kaimo bendruomenė

Ateities Lietuvos žemės ūkis ir apskritai kaimas negalės pasilikti buvusioje padėtyje. Kad galėtų naudotis visais kultūrinės ir techninės pažangos vaisiais, ateity kaimas turės būti ne tik tam tikras administracinis vienetas, bet ir bendrų reikalų bei uždavinių artimai surišta bendruomenė. Pvz., žemės ūkis turės būti sumechanintas, kad palengvėtų sunkieji ir būtų paspartinti sezoniniai darbai. Reikės traktorių ir jų traukiamų modernių plūgų, kultivatorių, javų kertamųjų ir rišamųjų mašinų, pilnai javus išvalančių kuliamųjų ir t.t. Tačiau visų šių mašinų pavieniui vidutinio dydžio ūkiu savininkai negalės įsigyti. Jas įsigyti ir naudoti teks bendrai. Ir panašiai teks bendromis jėgomis spręsti visą eilę klausimu. Manau, jog ateity Lietuvos kaime galės ar net turės būti šie visai bendruomenei priklausanti dalykai:

1. Bažnyčia ar koplyčia,
2. Salė su seniūno įstaiga,
3. Pradžios mokykla su biblioteka, pirmosios pagalbos punktu ir garažu sanitariniam automobiliui,
4. Vartotojų kooperatyvas su pašto agentūra, telefonu ir užeiga,
5. Pieninė ar pieno nugriebimo punktas su butu pieninin kui,
6. Linaminė,
7. Javų valymo punktas,
8. Kalvė su butu kalviui gyventi,
9. Bendrai naudojamų mašinų ir padargų sandėlis,
10. Malūnas ir lentpiūvė su butu jų vedėjui,
11. Aikštė sportui ir pasilinksminimams.

Bažnyčia būtų statoma, jei toje vietoje būtų parapijos centras ar steigiama nauja parapija. Jos statyba, žinoma, rūpintųsi jau bažnytinė vyriausybė. Tačiau koplyčią turėtų pasistatyti pats kaimas. Reikėtų neužmiršti gražių lietuviškų religinių papročių ir bendrų maldų gegužės ir spalio mėnesiais, Kryžiaus dienomis bei kitomis progomis. Retkarčiais galėtų būti pakviečiamas parapijos kunigas

senelių dvasiniams reikalams aprūpinti. O taip pat turime nepamiršti kilnių aukų už tėvynės laisvę. Kiekvienam toje kovoje paguldžiusiam galvą atskirai paminklą pastatyti nebus įmanoma. Tad koplytėlė turėtų būti visiems tiems kovotojams bendras paminklas su jų vardais ir kitais paminkliniais dalykais.

Salė reikalinga pačių ūkininkų sueigoms, paskaitoms, įvairiems kursams, teatro spektakliams, kilnojamiems kino teatrams vietos gyventojams pademonstruoti filmus, jaunimo pasilinksminimams ir kitiems panašiems reikalams. O pagausėję bendri kaimo reikalai verčia turėti ir seniūno įstaigą.

Mokyklos reikalas aiškus. Tik prie jos turėtu būti daugiau dalykų prijungta. Pirmoj eilėj kaimo biblioteka, kurios vedėju būtų mokytojas. O prie mokyklos būtų tiksliausia laikyti ir pirmosios pagalbos punktą, kuriam vesti taip pat geriausiai tiktų mokytojas. Šiam reikalui seminarijose ar atitinkamuose kursuose mokytojai turėtų būti paruošti. Čia turėtų būti laikomas ir sanitarinis automobilis, kuris sunkiai susirgusius, gimdyves ar nelaimingais atvejais nukentėjusius galėtų nedelsiamai nugabenti į ligonines.

Kooperatyvas turėtų kaimo gyventojus aprūpinti įvairiais reikmenimis. O prie jo turėtų būti prijungta ir pašto punktas bei telefonas, nes naujose sąlygose paštas turės būti greičiau gaunamas ir palengvėti kaimo gyventojų susisiekimas su įvairiomis jiems reikalingomis įstaigomis. Visa tai galėtų aptarnauti kooperatyvo vedėjas.

Modernios linaminės, javų valymo punkto, bendrai naudojamų mašinų sandėlio reikalas savaime aiškus. Tenka plačiau pasisakyti tik dėl kalvės ir malūno bei lentpiūvės.

Ūkininkai su kalve visuomet turėjo daug reikalų. O jų dar daugiau turės, kai daugiau bus naudojama ūky techninių priemonių. Tačiau šios priemonės — įvairios mašinos bei įrankiai — jau bus daug sudėtingesnės. Todėl steigtina ne senovinio tipo kalvė, bet sumoderninta, kuri galėtų atlikti bent didelę dalį ūkio mašinų remonto.

Malūnai kaimuose steigtini todėl, kad ūkininkai vis daugiau grūdų sunaudoja pačiame ūkyje ir nemaža laiko sugaišdavo, važinėdami į toliau esančius malūnus. Tokiam laiko gaišinimui išvengti, manau, apsimokėtų kaimo ūkininkams steigti malūnus vietoje kooperatiniais pagrindais. Prie malūnų galėtų būti prijungtos nedidelės, kad ir zeimerinės lentpiūvėlės, kur ūkininkai, atrinkę geresnius rą-

stelius net iš malkinės medžiagos, galėtų išsipiauti juos į lentas.

Neturėtų būti pamirštas ir sporto, pramogų bei pasilinksminimų atviroje gamtoje reikalas. Todėl šiam reikalui ir turėtų būti palikta aikštė, kuri turėtų būti apsodinta medžiais ir šiaip tinkamai sutvarkyta.

Kaimo centras

Visos šios bendrosios kaimo įstaigos, aišku, neturėtų būti išsklaidytos, bet sutelktos vienoje vietoje. Todėl tam reikalui sudarytinas tinkamai sutvarkytas kaimo centras, kuriame, šalia bendrų kaimo įstaigų, būtų sklypai ir kaimo amatininkams. Kaimų centrai turėtų būti žiburėliai kaimo bendruomenei šviesti, jų bendrus reikalus aptarnauti ir atrodyti dailiais, kultūringais, lyg bažnytkaimėliais.

Kai kas gali pagalvoti, jog tokių centrelių sudarymas ir išlaikymas bus didelis bendruomenės apsunkinimas. Tačiau išlaidas galima sumažinti, darbus atliekant talkomis. Kooperatyvas, pašto agentūra, kalvė, malūnas su lentpiūve išsilaikys savo pajamomis. Už salės naudojimą pramogoms taip pat gali būti imamas kad ir nedidelis mokestis. Koplytėlėje jos išlaikymui gali būti retkarčiais parenkama aukų. Taip susidarys tam tikros sumos, prie kurių dar kiek pridėjus, susidarys to centro išlaikymui reikalingos lėšos.

Norint ekonomiškai ir kultūriškai žengti pirmyn, be tinkamos organizacijos išsiversti neįmanoma. Paminėta organizacija manau būtina. O bankroto nėra reikalo baidytis. Nesubankrotavo kitų tautų kaimo organizacija, nesubankrotuosime ir mes. Visa tai įsikūrę, galėsime tik džiaugtis.

Žemės tvarkymas

Tinkamam kaimo sutvarkymui, turint galvoje jo bendruosius reikalus, reikėtų žemės tvarkymo objektu imti visą jo plotą iš karto.

Pirmoj eilėj turėtų būti peržiūrėtas numatytam tvarkyti plote kelių tinklas ir jei būtų reikalo, pravesti naujus ar ištiesinti esamus kelius, tai turėtų būti atlikta kartu su visu žemės tvarkymo darbu, kad vėliau pravedant kelius nebūtų gadinami ūkių sklypai nevykusiais jų perkirtimais, kliudančiais atskeltų aštriakampių žemės naudojimą.

Toliau reikėtų atskirti reikalingus plotus viešiesiems ar bendriesiems kaimo reikalams. Jei tvarkomasis plotas prieitų prie upių, reikėtų išsiaiškinti, kaip minėjau, ar nė-

ra vietų tinkamų elektros jėgainių statybai. Geresnius molynus, žvyrynus, durpynus taip pat reikėtų išskirti ir palikti bendroje kaimo nuosavybėje, nes visi vietos gyventojai jų reikalingi statybos reikalams ir kurui.

Reikėtų taip pat turėti galvoje, jog ateityje žemės ūkis turės būti sumechanintas, ir į tai atsižvelgti projektuojant sklypus, kiek galint laikantis tų sklypų stačiakampių formos. Lygiai svarbu atkreipti dėmesį ir į privažiavimą prie sklypų. Keliai turėtų būti kiek galima tiesesni ir statesni įvažiavimui į pagrindinį kelią.

Žemės ūkio statyba

Trobesių statyba labai opus klausimas, nes reikalauja daug darbo, lėšų ir medžiagų. O iš paliktų trobesių nedaug ką beatrasime. Todėl reikia galvoti apie naują žemės ūkio trobesių statybą.

Projektuojant šią statybą, reikia žiūrėti, kad trobesiai būtų patvarūs, higieniški ir neperbrangūs. Tam pasiekti reikia statybą standartizuoti.

Taip pat reikėtų organizuoti žemės ūkio statybos priežiūrą. Nepriklausomybės laikais nors ir buvo gražių sodybų su tinkamais trobesiais, tačiau buvo ir pastatų, kurie buvo niekam tikę, nors jiems buvo sunaudota daug geros medžiagos.

Dėl miško medžiagos riboto kiekio reikėtų ją taupyti ir, kur tik įmanoma, pakeisti ją kita statybai tinkamai medžiaga, pvz., moliu.

Kadangi žemės ūkio statyba atsistatymo laikotarpy bus masinė, turėtų būti suorganizuotas statybinių medžiagų paruošimas ir, kur galima, pačios statybos vykdymas. Galėtų įsisteigti bendrovė, kuri vykdytų statybas, panašiai kaip buvo Klaipėdos krašte, ir steigti įvairiuose krašto rajonuose savo dirbtuves įvairioms statybinėms medžiagoms ruošti. Bet kad ūkininkai, nenorėdami labai įsiskolinti, statybą stengsis daugiau patys vykdyti, bene praktiškiausia būtų, kad šiame reikale jiems talkinti pasiimtų vietos savivaldybės. Kai kurių apskričių savivaldybės nepriklausomoj Lietuvoj jau turėjo savo modernias plytines. Jos galėtų įsisteigti ir kitas standartinių medžiagų dirbtuves — gelžbetonio gaminių, medžio apdirbimo ir kit. Savivaldybės galėtų pasiimti ir kaimo statybininkų instruktavimą, o taip pat joms būtų patogiausia pavesti ir pačią statybos priežiūrą, nes tai daugiausia pačių ūkininkų demokratiniu būdu sudaryta organizacija ir plačiausiai tarp tų pačių ūkininkų išsišakojusi.

Galvojant apie standartinę statybą, reikėtų paruošti po kelis projektus smulkiems, vidutiniams ir didesniems ūkiams. Tačiau pats trobesių išdėstymas sodyboje tektų projektuoti kiekvienam ūkiui apskirai, nes nevienodi sodybinių žemių pakrypimai, į sodybą privažiavimai ir t.t.

Žemės ūkiams naudingumo vienetų nustatymas

Žemės ūkis dažnai būna apdedamas įvairiomis natūralinėmis prievolėmis. Be to, kaimo organizacijos atžvilgiu bus taip pat tam tikrų įpareigojimų. Tad vienodesniam tų prievolių ir įpareigojimų tarp ūkininkų paskirstymui reikėtų ūkius suskirstyti naudingumo vienetais. Pvz., jei 1 ha pirmos rūšies žemės būtų laikomas naudingumo vienetu, tai antros rūšies žemės reikėtų tokiu vienetu laikyti jau $1^1/_2$ ha, trečios — 2 ha ir t.t. Naudingumo vienetų nustatymą reikėtų vykdyti kartu su žemės rūšiavimu žemės mokesčiams nustatyti.

Tokių naudingumo vienetų nustatymas ne tik atitiktų teisingumo reikalavimus, bet ir padėtų išvengti įvairių ginčų bei nesusipratimų. Nepriklausomybės pradžioje, kai ūkininkai buvo apdedami rekvizicijomis kariuomenės reikalams, apskričių tarybose būdavo daug ginčų, kai reikėdavo rekvizicijų normas paskirstyti valsčiams. Panašių ginčų galima laukti ir ateityje.

Žemės ūkio kreditavimas

Žemės ūkis okupanto bus visiškai nugyventas, o kokių santaupų niekas neturės. Todėl be kredito jį atstatyti bus sunku. Teks rūpintis ilgalaikiu ir nebrangiu kreditu.

Tačiau kreditas turėtų būti teikiamas tokia tvarka, kad jis tikrai būtų naudingas ir jį imančiam ir visam kraštui. Anksčiau buvo stambesnėmis sumomis įsiskolinusių ūkininkų, bet dažnai būdavo nematyti, kad tos sumos būtų į jų ūkius investuotos. Kartais paklaustas, net pats ūkininkas ne visuomet galėjo pasakyti, kur gautą paskolą išleido. Šitai neturėtų ateity kartotis. Norėdamas iš žemės ūkį kredituojančios įstaigos gauti paskolą, ūkininkas turėtų konkrečiai nurodyti kokiam reikalui ir kiek paskolos jam reikia. Antra, kredito įstaiga, skirdama paskolą, neturėtų ją išmokėti pačiam ūkininkui, bet apmokėti jo nurodytas sąskaitas. Šiam reikale galėtų patarpininkauti tarp žemės ūkį kredituojančios įstaigos ir ūkininkų vietos kredito įstaigos.

BENDRUOMENĖS KELIAS J. A. VALSTYBĖSE

ST. DZIKAS,
Elizabeth, N. J., J.A.V.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėja, gimusi pirmaisiais pokario metais Vokietijoj prisiglaudusių tremtinių sąmonėj, formaliai buvo Vliko paskelbta 1949 m. birželio 14 d. Lietuvių Chartos forma. Nuo to laiko praėjo daugiau kaip šešeri metai, dauguma tremtinių rado pastovesnį prieglobstį įvairiuose kraštuose, o Bendruomenės mintis ir šiandien dar nėra visuotinai įgyvendinta. Tai ypatingai skaudi tiesa, kiek tai liečia J. A. Valstybėse įsikūrusią išeiviją. Bendruomenės kelias Amerikoje iki šiol buvo ir ateityje liks sunkus dėl kaikurių aplinkybių, kurios pirmu žvilgsniu galėjo atrodyti, kaip teikiančios gerą dirvą jai kurtis ir veikti.

Naujoji išeivija, kurią tremtiniais esame pratę vadinti, buvo išgyvenusi daugiau kaip 25 metus savoje valstybėje. Žymi jų dalis buvo patys sąmoningiausi ir aktyviausi valstybinio organizmo dalyviai. Jie sąmoningai išgyveno kultūringo žmogaus pilnatvę — būti aktyviu savo valstybės piliečiu. Išblokšti iš savo krašto ir netekę savos valstybės, susispietę V. Vokietijos stovyklose 1946 m. jie sukūrė tremtinių bendruomenės organizaciją. Jau ji turėjo užpildyti tą spragą tremtinių gyvenime, kurią padarė savos valstybės netekimas. Atsidūrus svetimųjų jūroje bandyta susikurti prarastos valstybės pakaitalas, kuris prasmingai pavadinta Bendruomenės vardu. Tremčiai užsitęsus, Bendruomenės mintis išplėsta visai tautos daliai, kuri tuo metu buvo už pavergtos tėvynės ribų. Taip oficialiai su Lietuvių Chartos paskelbimu gimė Pasaulio Lietuvių Bendruomenė,

---

Laikantis tokios tvarkos, kreditas žemės ūkiui tikrai pasiektų savo tikslą ir padėtų jam atsigauti.

Čia suglaustai išdėstyta mano pažiūros — kaip turėtų būti atstatomas žemės ūkis Nepriklausomoje Lietuvoje. Kviesdamas ir kitus šiuo klausimu pasisakyti tikiu, kad nuo žemės ūkio gerbūvio Lietuvoje daug priklausys ir visos Lietuvos žmonių gerovė.

didingas laisvosios lietuvių tautos dalies organizacinis rūmas, netektos valstybės, kad ir netobulas, pakaitalas. Bendruomenė turėjo sujungti visus laisvame pasaulyje išsiblaškiusius lietuvius į vieningą organizaciją, kuri būtų daugiau nei vienos profesijos, partijos, ar šiaip vienodų pažiūrų tautiečių sambūris.

Senojoj išeivijoj Amerikoje nekilo mintis kurti tokio pobūdžio ir mąsto organizaciją. Tam buvo keletas priežasčių. Stebėdami senosios išeivijos organizacijų gausybę, prieiname išvados, kad jos turėjo tenkinti būtiniausius ano meto imigrantų socialinius interesus. Religinių interesų dėlei ateiviai steigė su didžiausiu užsidegimu savas parapijas, statė daug pasiaukojimo iš jų pareikalavusias bažnyčias. Ne vien kalbos nemokėjimas nulėmė savų parapijų steigimo reikalą. Sava bažnyčia su lietuvišku pamokslu ir giedojimu jiems buvo sąmonėj įaugęs, bet dabar netektas, būtinumas. Todėl šiam tikslui pasiekti jokia auka nebuvo perdidelė. Šią aplinkybę lengvino dar ir tai, kad imigrantų bangos neretai būrėsi vienoj vietoj iš tos pat apylinkės, ar net tos pat parapijos Lietuvoje. Vadinamosios pašalpinės draugystės irgi buvo gyvenimo aplinkybių iššauktos. Ir kūrėsi tos draugystės viena po kitos dažniausiai šventųjų vardais pasivadinusios. Dalis jų jau išnyko, pakitus aplinkybėms, kurios jas į gyvenimą pašaukė, kitos tęsia savo veiklą sunkiai begaudamos prieauglio. O kiek entuziazmo parodyta tada rengiant vaidinimus, koncertus, išvažiavimus. Kurta daugumoj lietuviškos šeimos, iš kurių vaikai į mokyklą ateidavo nemokėdami anglų kalbos. Nepriklausomybės kovų metu vėl su nepaprastu užsidegimu mitinguota, aukota ir dirbta šiam tikslui.

Ši apžvalga nedviprasmiškai įrodo, kad esant aiškiam interesui nestinga energijos ir pasiaukojimo žymiai išeivių daugumai. Antra vertus, lietuvybės išlaikymo klausimas tokia permanentine forma senajai imigrantų bangai nekilo. Gal būt, ir nutautimo pavojaus tada taip aiškiai nenujausta. Todėl visuotinio pobūdžio organizacijos tam tikslui kurti nematyta reikalo. Tik dabar, praėjus pusšimčiui metų, padėtis visai pasikeitė. — Senoji ateivių karta natūraliai traukiasi iš lietuviškosios veiklos horizontų. Jų palikuonys iš viso, ką paveldėjo, tik parapijas toliau palaiko ir jose jaučiasi savi. Deja, lietuviškumas parapijose jau tik tradicinė formalybė liko. Dauguma draugysčių ir susivienijimų jiems liko svetimi. Išimtį sudaro tik Vyčių organizacija. Pasikeitusios socialinės ir kultūrinės šio krašto sąlygos taip pat neigiamai paveikė organizacinį išeivijos gyvenimą. Naujųjų ateivių banga esamos padėties nepakeitė

Šitokią dirvą rado Bendruomenės mintis šio krašto išeivijoje, kai ši 1951 metais New Yorko suvažiavimu pademonstravo savo impozantišką bendruomenės idėjos įvertinimą. Tačiau po šios puikios demonstracijos sekė sunkūs organizavimosi metai, kurių kukliu apvainikavimu galima laikyti šiais metais įvykusius Tarybos rinkimus. Kodėl Bendruomenės idėja šio krašto išeivijoj taip sunkiai prigyja? Ankstesnioji apžvalga iš dalies į šį klausimą atsako. Bendruomenės idėja siekia plačiau, nei sava parapija, artimųjų draugystė ar atsitiktinis scenos mėgėjų būrelis. Ji siekia visų sąmoningų lietuvių bendrų pastangų, kad laikas ir aplinka jų neatplėštų nuo lietuviškosios visumos. Skersai kelio šio tikslo įgyvendinimui stoja visa eilė faktorių. Dauguma senosios kartos imigrantų laiko savo pareigą lietuvybei atlikę, sukurdami aukščiau minėtas organizacijas, parapijas ir nešę visą visuomeninio darbo naštą ant savo pečių. Antra vertus, Bendruomenės tikrasis tikslas — lietuvybės išlaikymas — jų daugumai atrodo perdaug abstraktus ir negyvenimiškas. Jaunoji gi karta perdaug yra suaugusi su savo gimtojo krašto kultūra, papročiais, institucijomis ir kalba, kad lietuviškumo aktyvus palaikymas ir gaivinimas žymiai jų daliai atrodo nereikalingas anachronizmas. Jų sentimentai jų tėvų ar senolių gimtajam kraštui, nežiūrint to, dažnai yra labai žymūs. Tik prisiminkim vyčių laiškų rašymo akciją ir jų Lietuvybės Reikalų Komisijos veiklą.

Iš Tarybos rinkimų patyrėme, kad ir tremtinių gal tik trečdalis parodė susidomėjimą Bendruomenės darbu. Šiaip gi jos veikloje ir tų tik dalis tesireiškia. Kodėl gi net tie, kurie laisvoj tėvynėj brendo ir jos mokyklose sėmėsi mokslo žinių, šiandien, tik po keletos tremties metų, jau visai nutolo nuo lietuviškųjų reikalų ir paskendo kasdienybėje? Pagrindinė to priežastis yra gilesnė, nei paprastas nerangumas ar apsileidimas. Tai liečia pažiūrą į asmens pareigų savo tautai supratimą, tautybės ir tautinės kultūros, kaip vertybių, reikšmės suvokimą. Tris grupes tuo atžvilgiu galima įžiūrėti naujųjų ateivių tarpe. Dalis, tikėkime — negausi, laikosi pažiūros, kad nėra reikalo lietuvybės reikalais sirgti. Gyvenimas esąs realus: jei likimas čia atbloškė, tai nieko kito ir nelieka, kaip kibti tvirtai į šią žemę ir kuo greičiau tapti pačiam ir savo jaunąją kartą padaryti tokiais, kaip ir visi šio krašto gyventojai. Žinoma, Bendruomenė jiems nereikalinga. Kita dalis taip toli neina. Šios atstovai sielojasi savo palikto krašto likimu, nucina kartais į lietuvišką parengimą. Ir lietuvišką laikraštį gal prenumeruoja. Jei šeštad. mokykla yra arti, savo vai-

kus ten išleidžia. Tarybos rinkti jų tik dalis atėjo. Šie yra galima dirva Bendruomenės pastangoms. Trečioji gi tremtinių dalis (jų mažuma) yra tie, kuriuos matome ten, kur lietuviškieji reikalai šaukia. Juos sutiksi kiekviename susirinkime, minėjime, parengime, jie gaudo lietuvišką knygą, jiems jų vaikų nelietuviškas žodis skauduliu pereina per širdį. Jais remiasi ir Bendruomenės veikla kiekvienoje apylinkėje. Tačiau Bendruomenė savo misijos neatliks, jei ji nepasieks bent anų svyruojančių, žymios dalies čia gimusių ir, svarbiausia, priaugančios kartos. Tarybos rinkimai įrodė, kad Bendruomenės idėja turi, palyginti, dar maža sekėjų.

Reikia pabrėžti neginčijamą tiesą, kad bet koks ateivių tautinis darbas reikalauja pasiaukojimo. Šiame gi biznio, pinigo ir "good time" siekimo krašte po kasdieninio darbo savo laisvalaikio ir poilsio laiko skyrimas lietuviškajam veikimui, nuolatinis budėjimas dėl jaunosios kartos išsaugojimo ir piniginė auka tiems ir panašiems tikslams reikalauja išsižadėjimo bei pasiaukojimo, ir tai sunkiai aptariamam ir dar sunkiau įvykdomam tikslui — lietuvybės išlaikymui šiame mažumų tirpinimo katile.

Tad kokia Bendruomenės ateitis J. A. Valstybėse? Visos senųjų ateivių įkurtos tautinės organizacijos ir institucijos šiuo metu lietuviškumo išlaikymui lemiamos įtakos negali turėti, nes vienos jų, aplinkybėms pasikeitus, baigia savo dienas, kitose gi lietuvybės pozicijos tapo gerokai susilpnintos. Tuo tarpu Bendruomenė ateina su bekompromisiniu šūkiu: lietuviais esame mes gimę, lietuviais norime ir būti. Taigi tikslas aiškus, tiesus ir didingas. Jam siekti reikia gyvos, visuotinės organizacijos su sisteminga ir nepaliaujama veikla. Todėl ir mintis Bendruomenės organizaciją remti esamais sambūriais ne be reikalo buvo atmesta.

Šiuo metu jau turime Bendruomenės organizacinius griaučius: tarybą, valdybą, keletą apygardų ir apie 60 apylinkių. Tad laikas pradėti pozityvų darbą, kuris vienu ar kitu atžvilgiu tarnautų vienam aiškiam tikslui — lietuvybės išlaikymui. Bendruomenės veikla pirmoj eilėj turėtų būti nukreipta į du veiksnius, kurie labiausiai tirpdo mūsų eiles ir negailestingai veikia prieš mus. Mūsų mokyklinį jaunimą nejučiomis, bet pastoviai tolina nuo lietuvybės jų susidūrimas su amerikietiškąja kultūrine aplinka. Reikia skaitytis su ta milžiniška įtaka, kuri per mokyklas diena iš dienos veikia mūsų jaunąją kartą. Prie to reikia pridėti televiziją, skaitybą, filmus. Kuo mes galime atsverti šią svetimos kultūros įtaką, formuojančią jos tautinę sąmonę? Su pasigėrėjimu sekame jaunimo organizacijų veiklą. Sie-

lojamės vis dar nepatenkinama lituanistinių dalykų dėstymo padėtimi parapijinėse mokyklose. To tačiau permaža. Jau kelinti metai kalbama apie tinkamų vadovėlių paruošimą ir išleidimą, o ir šiandien nedaug kas toje srityje padaryta. Tas pat galima pasakyti ir apie jaunimui patalpas apylinkėse, stovyklavietes ir kita. Bendruomenė nedelsdama turi imtis tų darbų vykdymo. Ji turi sukurti tokią lietuvišką kultūrinę aplinką, kurioje mūsų jaunimas pajėgtų atsispirti triuškinančiai amerikonizmo įtakai.

Antrasis veiksnys, teisingiau — vėžys, dirbąs prieš mūsų pastangas lietuvybės išlaikymo srityje yra mūsų visų medžiaginis sukasdienėjimas, kurį galėtume, kaip priešingybę aukos dvasiai, pavadinti menkystės dvasia. Toji dvasia traukia mus prie pilkos žemės ir nukreipia mūsų dėmesį nuo dalykų, kurie netelpa pilkos kasdienybės ribose. Namai, automobiliai, doleriai ir kiti esmėje geri dalykai tampa dievaičiais, kurie daugelį padaro nejautriais lietuviškiems reikalams. Kokiu būdu Bendruomenė galėtų sulaikyti šį nelemtą procesą? Deja, nuostabaus vaisto čia nėra. O atsakymas paprastas: reikia įskiepyti visai išeivijai minėtą aukos dvasią. Tada galėsime tikėtis stebuklo — išsigelbėjimo nuo tautinės mirties. Tačiau toji aukos dvasia indiferentiškoje išeivijos masėje mūsų sąlygomis gali būti sužadinta tik konkrečiais darbais ir bendrom pastangom tų, kurie šiuo metu sudaro Bendruomenės apylinkių, apygardų ir kitų organų branduolius. Pompastiškos kalbos apie mūsų tautinės kultūros vertybes, įkyrūs kai kurių kultūrininkų priekaištai, kad politika trukdanti kultūrinių vertybių kūrimą, lietuvybės reikalui nieko nepasitarnaus. Bendruomenės centrinių organų gyvenimiški užsimojimai, kurių realizavimą pajustų kiekviena apylinkė, kiekviena kolonija, net kiekviena lietuviška šeima, tėra vienintėlis realus Bendruomenės sėkmingos veiklos kelias. Čia nėra galimybių šios veiklos konkretizuoti, tačiau pakaks pabrėžti, kad pagrindinis jos taikinys turėtų būti sisteminga liet. kultūros vertybių populiarizacija išeivijoj, o ypatingai jos jaunojoj kartoj.

Bendruomenės tarybos, valdybos ir kitų jos organų konkretūs darbai nulems, kiek ateivių pasirodys prie urnų sekančiai tarybai išrinkti. Siekiant Bendruomenės visuotinumo, be kita ko, naujoji jos vadovybė galėtų paskelbti narių verbavimo vajų, gal sąryšy su kuria tautine šventė. Įkinkius spaudą, įtakingas radio programas, parapijų vadovybes rezultatai būtų geri. Ta pačia proga reikėtų išspręsti ir kaikurių organizacijų in corpore įstojimo į Bendruomenę problemą. Juk prieš pora metų Vyčiai vieno sa-

vo suvažiavimo proga paskelbė pareiškimą, kad jie savė laiko Bendruomenės dalimi. Koks to pareiškimo likimas ir praktinės pasekmės? Kas padaryta jam tapti veiksminga realybe? Vyčiai yra gal vienintėlė organizacija, kurios formalus įsiliejimas į Bendruomenės schemą turėtų toli siekiančių pasekmių, nes individualiai bent žymesnės vyčių dalies Bendruomenei niekad nepavyks įtraukti į savo veiklą.

Milžiniškų Bendruomenės ir jos institucijų uždavinių įgyvendinimui reikalinga lėšų. Tačiau jei jai pavyks ilgainiui tapti tikrai masine organizacija, šis klausimas neturėtų sudaryti ypatingų sunkumų. Turėdami gi tokią pajėgią ir vientisą tautinės saviauklos organizaciją, ją galėtume sėkmingai panaudoti ir kovoje už valstybės išlaisvinimą, remdamies tiek moraliniu, tiek medžiaginiu jos potencialu. Gi visokia socialinė globa ir šalpa turėtų likti Balfo kompetencijoj, panaudojant tik Bendruomenės organizaciją, kaip atramą visam karitatyviniam darbui.

Pirmieji Bendruomenės žingsniai Amerikoje buvo sunkūs. Tačiau padaryta pradžia teikia vilčių, kad ateityje jos eilės gausės, jos veikla plėsis ir netrukus bus sukurta bendruomenės atmosfera, kuri kaip cementas laikys išeivijoj esančias tautos nuotrupas ir neleis joms sutirpti svetimybių bangose.

Po Lietuvos laisvinimo darbo pirmą vietą mūsų veikloj tremtyje turi užimti mūsų tautinio išsilaikymo klausimas — lietuvybės ir lietuviškosios kultūros ne tik išlaikymas, bet ir tolimesnis jų ugdymas ir plėtojimas, nes jei nežengsime į priekį, o tik stengsimės išlaikyti, kas iš tėvynės atsivežta, tą kraitį konservuosime, tai trauksimės atgal, merdėsim, kol visai nemirsime.

PREL. MYKOLAS KRUPAVIČIUS

RYŠKIEJI VEIDAI

KAZIMIERAS KRUŠINSKAS — SUKAKTUVININKAS

DR. VL. VILIAMAS

Kaip Lietuvos, taip ir lietuvių išeivijos gyvenime iškyla asmenybių, kurios besąlygine meile, nepaprastu pasiaukojimu ir savęs atsižadėjimu, uolia ir neatlaidžia veikla savo tautai ir jos žmonėms, — natūraliai išauga į visuomenės vadus. Toks žymus JAV lietuvių veikėjas yra **Kazimieras Krušinskas**, kuris šiais metais susilaukė 75 metų amžiaus. Prel. J. Balkūnas, vertindamas K. Krušinsko darbus, yra pasakęs: "Jei reikia atžymėti labai daug nusipelniusį lietuvį, jei reikia vyro, kuriam derėtų suteikti aukščiausias atžymėjimas, tai aš pirmoje vietoje ir visai nesvyruodamas siūlyčiau Kazimierą Krušinską, kuris nuo savo atvykimo į JAV ėjo pirmas visur, kur šaukė tautiečio ir kataliko pareigos, ir buvo daugeliui kelrodžiu." Ir kitas bendrų žygių dalyvis, veiklus ir nusipelnęs lietuvis, P. Montvila, K. Krušinską iškėlė kaip pasigėrėtiną pavyzdį, kurio parama būdavo brangiausia ir kurio patarimas reikšmingiausias. Jis su džiaugsmo ašaromis akyse sveikina jubiliatą.

Kazimieras Krušinskas, Juozo ir Teresės (Kudirkaitės) Krušinskų sūnus, gimė Krušinskų kaime, Zapyškio parapijoje 1880 m. balandžio 20 d. Tėvai neturtingi, kaimo žmogus pažemintas ir apleistas, inteligentija nulietuvėjusi, savas raštas uždraustas. Tokia skurdi Kaziuko aplinka. Jaunas Kazimieras atsikelia į Kauną pas K. Milaševičių mokytis amato, tačiau ir amato išmokęs savo krašte darbo neranda Kaune besimokydamas, susipažįsta su jaunu Volgos pulko leitenantu S. Žukovskiu, vėliau šauniu atgimusios Lietuvos vyriausiu kariuomenės vadu Silvestru Žukausku. Pažintis paskatina ir į lietuvišką veiklą. Suranda pirmą lietuvį inteligentą.

Kasdieninė duona ir tautinė veikla buvo anuo metu sunki Lietuvoje, ir Krušinskas, nenorėdamas svetimiesiems tarnauti, 1899 m. rugsėjo 22 d. atvyksta į Ameriką, ano

KAZIMIERAS KRUŠINSKAS

meto lietuvių svajotą laimės kraštą. Nuo pat atvykimo uoliai įsijungia į lietuvišką veiklą ir nuo 1900 m. jis veiklus, jei ne pirmaujantis, visos eilės lietuviškų organizacijų narys. Greit K. Krušinskas penkerius metus pirmininkauja Šv. Kazimiero draugijai, aktingai veikia Angelų Karalienės parapijos darbuose. 1904 m. gegužės 29 d. susituokia su Antanina Jamantaite, kilusia iš Kėdainių, kuri uoliai lydi savo vyrą gyvenimo keliu.

1905 m. įstoja į Lietuvių R. K. Susivienijimą, o jau nuo 1906 m. šešerius metus yra to susivienijimo centro sekretorius, pagrindinis organizatorius, skyrių kūrėjas ir lankytojas, susivienijimo spaudos organo platintojas. 1912 m. pasitraukia iš sekretoriaus pareigų, bet pasilieka valdyboje, eidamas tai pirmininko, tai vicepirmininko pareigas. Susivienijimas už didelius darbus savo seime K. Krušinską pakėlė į garbės narius.

K. Krušinskas yra vienas iš L.R.K. Federacijos steigėjų ir aktyvus jos narys nuo šios Federacijos įsisteigimo 1906 m. Wilkes-Barre.

1916 m. JAV prezidentui Wilsonui paskyrus Lietuvių Dieną, lapkričio 1, rinkliavai nuo karo nukentėjusiems lietuviams tam reikalui sušauktame seimelyje Wilkes-Barre Krušinskas išrenkamas komiteto nariu tai rinkliavai organizuoti ir pravesti.

1919 m. Tautos Fondo seime New Haven Krušinskas išrenkamas Tautos Fondo sekretoriumi, daug aplanko lietuvių kolonijų, ragindamas aukoti Lietuvos nepriklausomybės reikalams. 1921 m. kovo mėn. A.L.R.K. Federacijos nutarimu sujungiamos Tautos Fondo, Liet. Raudonojo Kryžiaus, Šv. Vincento ir Povilo Rėmėjų draugijos ir A.L.R.K. Federacijos valdybos. Krušinskas išrenkamas suvienyto komiteto ir Federacijos sekretoriumi.

Savo įsitikinimais K. Krušinskas yra krikščionis demokratas. Tik gyvendamas JAV negalėjo į Lietuvos krikščionių demokratų darbą įsijungti. Tačiau labai daug jų darbą parėmė, organizuodamas jiem medžiaginę paramą. Už ją 1923 m. gruodžio 16 d., Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos Centro Komitetas K. Krušinskui suteikė Garbės Rėmėjo titulą ir išdavė atitinkamą diplomą.

1923 m. Lietuvai steigiant Lietuvos konsulatą New Yorke, Krušinskas pereina dirbti konsulatan ir ten iki 1925 m. gegužės 15 d. eina sekretoriaus pareigas. Nuo 1925 m. iki 1932 m. Jubiliatas grįžta į A.L.R.K. Federacijos centro valdybą ir ten yra valdybos sekretorius. Vėliau išrenkamas Federacijos garbės nariu.

Jo malonybei

Kazimierui Krušinskui

Brooklyn N. Y.

DIPLOMAS.

Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos Centro Komitetas, turėdamas omeny Tamstos uolų rėmimą ir platinimą Lietuvių Krikščionių Demokratų ideologijos Amerikos lietuvių katalikų tarpe ir gausingas aukas, teikiamas minėtajai partijai, kurių dėka Centro Komitetas sekmingiau gali grįsti Lietuvos Respublikos gyvenimą krikščionybės ir demokratybės pagrindais,

nusprendė:

Suteikti Tamstai Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos garbės remėjo titulą ir įduoti šį garbės remėjo diplomą.

Pirmininkas [signature]

K. Ambrozaitis [signature]

Nariai
M. Drangelytė Galdikienė
[signature]
[signature]
Prof. Paleosoch
Dr. K. Jokantas

Sekretorius [signature]

Kaunas
Gruodžio 16 d. 1922 m.

Kazimieras Krušinskas buvo visur, kur šaukė lietuviškieji ir katalikiškieji reikalai. Visur jis dirbo su dideliu atsidėjimu ir taktu, o ir dabar, nežiūrint amžiaus naštos, jis visur esantis ir pirmas įvairiuose susirinkimuose. Ir tai ne tik savo dalyvavimu, bet ir patarimais, sumanymais, iš kurių trykšta gilus patyrimas ir teisinga nuovoka.

A. K. Krušinskai išaugino dvi dukteris, kurioms lietuviškieji reikalai labai arti širdies ir kurios savo garbingų tėvų nuveiktais darbais didžiuojasi ir jiems padeda.

New Yorke krikščionys demokratai 1955 m. spalio 16 d. suruošė šiam garbingam veikėjui jaukų paminėjimą — akademiją, kurios metu buvo plačiau prisimintas Jubiliato turtingas gyvenimas ir atlikti darbai katalikiškai Lietuvai ir lietuviams. Jubiliatas susirinkusiems savo gražia kalba pademonstravo, kad metų našta jo neslegia. Lai Aukščiausiasis laimina tolesnius jo gyvenimo metus ir težiba Jubiliatas gražiu pavyzdžiu ir seniems ir jauniems.

Pageidaučiau, kad kiekvienas Amerikos lietuvis pajustų lietuvių tragedijos uždėtą (kiekvienam paskirai ir visiems bendrai) uždavinį už tolimesnį lietuvybės likimą; kad kiekvienas Amerikos lietuvis ir kiekviena čia esanti šeima išliktų tikri lietuvybės išlaikymo židiniai; kad kiekvienas susipratęs lietuvis eitų į bendrą su kitais lietuviais darbą lietuvių tautos kovoje už lietuvių tautos ateitį; kad kiekvienas mūsų būtų veiklus JAV Lietuvių Bendruomenės narys, o kur reikia ir iniciatorius, jog tuoj pat Amerikos Lietuva sušvytėtų visų Bendruomenės 500 apylinkių gražiu lietuvių tautos žiedu. Todėl tegul mūsų bendras darbas būna mūsų tautos laimei!

PREL. JONAS BALKŪNAS

HILAIRE BELLOC

M. KRUPAVIČIUS

Su Belloku Ispanijoj.

1929 ar 30 metais, tikrai neprisimenu, ateitininkai mane delegavo atstovauti juos PAX ROMANA kongrese, kuris buvo šaukiamas Ispanijoj. Tuo metu gyvenau savanoriškai tremty. Reikėjo pasirinkti ar Voldemaro Varnių stovyklą, ar užsienius. Pasirinkau pastaruosius. Tremtį galėjau naudingiau sunaudoti, kiek daugiau pagilinti man rūpimuosius mokslus. Grįžau vėl po ministeriavimo į universiteto suolą. Iš ministerio kėdės išėjau plikas kaip tilvikas. Išvykau tik Jono Vailokaičio dėka, kuris man tuo tikslu skyrė stipendiją. Gyvenau tuo metu netoli Ispanijos, Tulūzos mieste. Pirmas kongresininkų sąskrydis buvo San Sebastiano mieste, Ispanijos žemėje ant Atlanto kranto. Ten ir suregistravo visus kongreso dalyvius. Pradėjo nuo Lietuvos ir ėjo iš eilės—Lenkija, Vokietija ir tt. Buvau vienintėlis lietuvis. Lietuvai tad nebuvo reikalo skirti atskiro kambario. Mane prijungė prie artimiausių geografiniai kaimynų—lenkų. Jų buvo atvykę per 30 atstovų. Net valdiškoji spaudos agentūra atsiuntė savo atstovą. Pirmosios dienos buvo ramios. Gyvenom vienoj pastogėj, persimesdami vienu kitu žodžiu su tuo ar kitu lenku. Mano pavardę užrašė klaidingai—Krapavicins. Jos ir netaisiau. Paskui kongresas persikėlė į Seviliją. Sevilijoj jau pradėjo mane lenkai gnaibyti į pašones. Daugiausia pasižymėjo dr. Grochovskis ir Aldona X. (pavardės neprisimenu). jau ne pirmos jaunystės mergina, rimta ir inteligentiška, daranti bene trečią daktaratą. Jos senelis iš Lietuvos ir pati esanti lietuviško kraujo. Juodu mane ir puolė, kaltindami, kad aš esąs tas lenkaėdis ir lenkystės Lietuvoje naikintojas Krupavičius su visokiomis ilgiausiomis išvadomis ir sprendimais. Dažniausia atsikirsdavau juokais. Tokios rūšies pasišnekėjimai jau tapo viso didelio kambario gyventojų nuolatinė tema. Jie tęsėsi ne tik kiekvienu laisvalaikiu dienos metu, bet įsibraudavo ir toli į nakties glūdumas. Iš tokios nejaukios padėties buvo viena išeitis—paprašyti kitą kambarį. Tvarkdarys buvo italas. Jis, žinodamas lietuvių lenkų santykius, mano prašymą be ginčų patenkino ir paskyrė lovą anglų pastogėj. Ten radau ir Hilarijų Belloką. Buvom kaimynai, nes mudviejų lovos stovėjo greta viena kitos. Su juo susipažinau dar San Sebastiano. Tai buvo vyras aukščiau vidutinio ūgio, trumpais ūseliais, tiesios laikysenos, kukliai,

bet švariai apsirengęs, visada rimtai nusiteikęs, tik retkarčiais nukrėsdamas taiklų juoką, lėtų ir grakščių judėsių—žodžiu darė pusiausvyros angliško džentelmeno teigiamo įspūdžio. Be to, krito į akis, kad tas džentelmenas kasdien klausydavo šv. Mišių ir kasdien eidavo prie šv. Komunijos. Bellokas gerai žinojo Lietuvos gyvenimą ir tautininkų įvestąjį diktaturinį režimą. Bet apie visa, net apie mūsų gyvenimo neigiamybes, taip kalbėjo, kad nė kiek neįžeistų tautinio jausmo. Lietuvos katalikus pagyrė už du dalykus—pirma, kad nepalaikė diktatūros, ir antra, kad pravedė žemės reformą. Tai taip pat žinojo iš kitų šaltinių. Jo teigimu, Lietuvos katalikai parodė visą savo politinį subrendimą ir katalikų sociologijos išmanymą.

Su juo išsiskyrėm draugais. Retkarčiais pasikeisdavom laiškais. Mūsų korespondenciją nutraukė kilęs karas. Štai, dėl ko, išgirdęs apie man to mielo ir katalikams ne tik anglų, bet ir viso pasaulio brangaus žmogaus mirtį, panūdau ją ir lietuviškaja plunksna pagerbti, pateikiant mūsų platesnei visuomenei apie jį bent trumpų žinių.

Belloko asmuo

Belloko draugas menininkas James Gunn tokį Belloką paliko pasauliui jo pagamintam portrete: Bellokas pačioj amžiaus stiprybėj. Jis augalotas ir stambus vyras, iš kurio veržiasi pajėgumas ir stiprybė bei energija. Kiek kampuotas atsikišęs smakras liudija kietumą, ryžtingumą ir drąsą. Veidas lygus, be želmens. Akys spinduliuojančios ir linksmos, neramios. Apsisiautęs anais laikais buvusia madoj palerina, kokią jo draugas Chestertonas dėvėjo visada. Tas išviršines žymes Bellokas išlaikė ligi savo gyvenimo pabaigos. Jų neįstengė pakeisti nei ilgas amžius, nei išgyventos kūno ir sielos kančios.

Draugijose, kurias Bellokas mėgo ir jų ieškodavo, buvo visada linksmas, dainuodavo savo sukurtas dainas, pasakojo įvairias istorijas ir nuotykius bei anekdotus ir savo epigramas, deklamavo savo poemas ir satyras. Visa tai buvo pilna žavumo, gyvos dvasios, linksmumo ir ugnies. Kur atsirasdavo Bellokas, ten nuoboduliui vietos nebuvo—visa ūžė, kaip avily.

Savo pirmąjį susitikimą su Belloku Chestertonas taip aprašo: "Belloko kišenės visada buvo prigrūstos ir rankos pilnos nacionalistinių ir ateistinių prancūzų žurnalų ir laikraščių. Šiaudinė skrybėlė užtraukta ant akių. Jo jūrininko akys ypatingai ryškino jo napoleonišką smakrą. Mažas restoranėlis buvo mūsų keturių nuolatinė susitikimo vieta, kur dėstėme savo asmenines, bet gerai formuluotas pažiūras į

HILAIRE BELLOC

Pietų Afrikos karą... Bellokas mums kalbėjo ligi vėlyvos nakties. Jis skelbė gražių idėjų ir įdomių bei naudingų dalykų pasakojo. Iš tų laikų aš daug ką prisimenu. Tai buvo ne tik gražūs žodžiai, bet ir kilnios idėjos, kurios nuteikdavo klausytoją šviesiai ir teigiamai bei stiprinančiai. Todėl turiu visai rimto pagrindo sakyti, kad šis žmogus daugiau negu bet kas kitas iš viso krašto kovojo už gėrį. Mūsų miglotoms svajoms ir dažnai neaiškiems siekimams bei troškimams jis atnešė pareigą veikti pozityviai ir išmintingai. Kai jis praverdavo duris, su juo kartu veržėsi ir kokia nauja išganinga mintis ar idėja".

Savo autobiografijoj tas pats Chestertonas taip rašo apie Belloką: "Vieną šaltą žiemos dieną jaunas Bellokas su keliais draugais atvyko prie Arūno. Šaltis buvo toks, kad sukaustė visus sąnarius ir atėmė norą džiaugtis apylinkių grožiu. Kitoks buvo Bellokas. Jis nepasidavė ir šalčio galybei. Jis lakstė po kambari trypdamas ir rankomis kaip malūno sparnais mosikuodamas. Tai išbėgdavo į lauką prie sode pastatyto teleskopo, tai vėl į trobesį atbėgdavo ir kvietė savo draugus eiti pažiūrėti, kaip Dievas energiją kuria".

Bellokas visą savo gyvenimą buvo gyva neišsekanti energija ir gyvybingumas. Tačiau paskutiniaisiais gyvenimo metais jis palūžo ir nebepakėlė savo gyvenimo naštos. Gal daugiausia jį paveikė praradimas karuose savo brangiausių artimųjų. Jis pasitraukė į savo kaimo sodybą ir leido savo paskutines dienas tarp dovanų, suvenyrų, mėgiamų knygų ir ištikimų bei brangių draugų.

Intymusis Belloko gyvenimas buvo liūdnas. Jis prarado po vieną savo sūnų kiekviename didžiajame kare. Mylimąją žmoną—Amerikos airę—mirtis išplėšė Didžiojo karo pradžioj. Bellokas buvo žmogus labai jautrios sielos. Nelaimės jį sukrėsdavo ligi gilumos. Jo žmonai mirus, jis nieko nekeitė savo King's Lando nameliuose, kad visa jam ryškiau žmoną primintų. Net elektros šviesos ir telefono neįsivedė.

Bellokas buvo pavyzdingas vyras ir tėvas. Žmonai ir vaikams buvo atsidavęs ir pasiaukojęs. Šeima jam buvo gyvenimo centras ir buvo perdėm katalikiška. Nors Bellokas buvo labai produktyvus autorius, dėl savo gyvo charakterio ir gaivalingo intelekto, bet turtų nesusikrovė. Po mirties paliko tik mažą kaimo nuosavybę ir grynais pinigais 7090 svarų. Jo palikimas, palyginus su kitų net mažesnio masto rašytojų, yra labai kuklus. Todėl jam reikėjo savo gyvenime gerokai spaustis. Jis negalėjo net padoriai savo kaimo sodybos įsirengti. Pirktieji nameliai pirmiau buvo kaimo krautuvės ir sandėlio patalpos. Išviršinės žymės pasiliko iš krautuvės laikų. Ta jo įsigytoji sodyba buvo Sussex grafijoj Chipley

kaime. Ją jis pavadino King's Land—Karaliaus Žemė. Suprantama—iš to seka, kad jos gyventojas buvo King's Man—Karaliaus Vyras arba Dievo vyras. Šie terminai, jo išvadžiojimu, turėjo savo seną krikščionišką prasmę ir turinį, būtent —lojalumą savo tėvų žemei ir meilę savo Karaliui—Valdovui—Dievui. Tą sodybą Bellokas labai mėgo ir brangino. Jos neapleido per paskutiniuosius dvylika savo gyvenimo metų. Čia jis ir mirė dėl kilusio namuose gaistro. Joje jis gyveno neišeinamai. Jo kambary kunigas net šv. Mišias atlaikydavo.

Bellokas — Chestertonas

Bellokas su Chestertonu ilgus metus buvo sudarę ypatingai didelės reikšmės lyg dviejų sąjungą. Tos "sąjungos" reikšmę gerai žinojo net Pijus XII ir už jų nuopelnus Bažnyčiai abudu kartu 1934 metais atžymėjo šv. Grigaliaus ordinu. Juos rišo ne tik religija, pasaulėžiūra, bet net kūrybos panašumas. Abiejų kūryboje atspindi tas pats poezijos ir prozos tonas, toji pati susiinteresavimo skalė ir pagrindinės pasaulėžiūros linijos. Abu sugebėjo dekadentizmo, Weltschmerzo ir intelektualinio nihilizmo bei skepticizmo laikotarpy surasti žemiškojoj tikrovėj gėrybių, vertų išgyvenimo, affirmacijos, pergalvojimo ir estetinio pasigėrėjimo—delektacijos.

Juodu susitiko pirmą kartą 1900 metais mažajame Soho restorane. Chestertonas tuomet turėjo 26 metus amžiaus, o Bellokas ketveriais metais už ji vyresnis. Bellokas buvo kietų principų praktikuojantis katalikas, o Chestertonas—kovojantis socialistas. Viena karčiamėlėj išgerta "Vėjo Malūno" bonka juos surišo neatmezgamu mazgu visam amžiui. Piktu žodžių mėgėjas Bernardas Shaw jų draugystę užantspaudavo karikatūra "Chesterbelloc". Tai buvo dviveidis monstras, kuris drįso pakelti galvą prieš to amžiaus pradžios pseudofilosofus.

Bellokas, kuris tuo metu buvo jau brandaus amžiaus ir vedęs, jaunesniam Chestertonui davė kai ką realaus, gyvenimiško, istorijos pažinimo bei politikos nuostatų ir jų vertinimo. Bellokas jam davė taip pat krikščioniškosios socializmo kritikos bei įvertinimo. Chestertonas buvo tuo metu kovojantis socialistas, bet socialistas tik dėl anų laiku įsivyravusios mados jaunųjų tarpe. Jam nerūpėjo materializmas, nei turtų dalinimas ar nusavinimas, nei kova su kapitalizmu. Jam rūpėjo tik laisvė, žmonių gerovė ir žmogaus asmens vertė. Bellokas jam įrodė, kad visa tai jau yra žmonijai atnešusi ir paskelbusi krikščionybė, kad tik reikia žmonėms ta mokslą įgyvendinti. Jis pateikė jam Rerum Novarum ir visa eilę kitų encikliku, knygų ir brožiūrų, iš kurių tasai pamatė

moderniosios demokratijos skelbimą ir realizavimą bei visą liberalizmo su socializmu santarvės žalą.

Šias idėjas Bellokas sėmė iš istorijos ir jas istoriniais faktais grindė Chestertonui. Jis kalbėjo apie vidurinių amžių darbininkų ir amatininkų korporacijas, kurios turėjo plačią autonomiją ir buvo pavestos dieviškajai globai, apie naujų laikų monarchiją, kurios uždaviniuose buvo ir žemesnių luomų teisių saugojimas bei jų nuo galingesnių išnaudojimo gynimas. Istoriniais faktais jis įrodė, kaip po anglų reformacijos bažnyčių ir vienuolynų turtai pakliuvo į kai kurių turtuolių rankas ir kurie dėl to tą reformaciją paskelbė "garbinga 1688 metų revoliucija". O tai įvyko dėl to, kad anuo metu angluose buvo įsigalėjusi oligarchija, kurios pagrindinis tikslas buvo—turtai bei lengvas ir linksmas gyvenimas. Padarytoji pramonėj revoliucija atidarė jai plačius kelius į darbininkijos išnaudojimą ir galutinį pavergimą. Belloko teigimu šis nežmoniškas ir stačiai demoniškas darbo žmogaus išnaudojimas kilo dėl klaidingos ir ypatingos visuomenės struktūros ir dėl pasitraukimo nuo senų krikščioniškų tradicijų bei gyvu tikėjimo šaltinių.

Tas ju pasivaikščiojimas po plačius tikrosios, neiškraipytos istorijos kelius atvedė Chestertoną į Katalikų Bažnvčią ir surišo tuodu didžiuosius anglų vyrus neatmezgamai bičiulystės ryšiais. Ta prasme Chestertonas yra vadinamas Belloko mokiniu.

Belloko kūryba

Bellokas buvo reto produktingumo rašytojas. Jo kaip kūrėjo negalima pritaikyti prie dabartinio amžiaus susiskirstymo siauromis specialybėmis. Jis buvo poetas, esseistas, istorikas, politikas, žurnalistas, kalbėtojas, kritikas, romanistas, filosofas, jumoristas, jūrininkas ir keliautojas, žodžiu—jo kūrybiniai užsimojimai buvo labai plačios skalės. Rašė taip pat kontempliaciniais, politiniais, ekonominiais ir religiniais klausimais. Parašė net du vadovu—po Pirenėjus ir po Paryžių. Rašė apie Napoleono karus. Parašė trumpą Anglijos istoriją ir visą eile didžiųjų žmonių biografijų, jų tarpe Joanos Arkietės. Tai daug pasako apie autoriaus individualybę, tikrai renesansinį darbštumą ir užsimojimų platumą. Jo kūriniu suregistruota daugiau kaip 150 tomų, vadinasi—skaičius pakankamas bibliotekėlei sudaryti.

Tai davė pagrinto Chestertonui pasakyti: "Charles Dickens —ne žmogus, bet minia. Bellokas gi—ne rašytojas, bet tauta, ar dar teisingiau pasakius—dvi tautos", nes Bellokas yra gimęs Prancūzijoj, netoli Paryžiaus, Celle-Saint-Cloud'e. Jo

tėvas buvo prancūzas, motina gi anglė. Jo protėviai iš tėvo puses buvo senos keltų kilmės ir pagarsėję Napoleono karuose kaip jo karšti šalininkai bei drąsus ir garbingi karininkai. Jo motina atvirkščiai—yra kilusi iš liberalų sferų. Jos senolis Juozas Priesteley buvo pasišventęs unitarinio liberalizmo idėjos stiprinimui ir jos įgyvendinimui. Douglas Woodruff pabrėžia kaip parodoksą, kad tas didysis katalikas poetas ir rašytojas yra vaikaitis liberalo, kuris buvo didelis vyno ir gyvenimo malonumų garbintojas.

Į savo kūrinius įdėjo daug lakumo, išradingumo, minties ir savojo optimizmo. Ką jis parašė, parašė gerai. Net jo knygos, parašytos gyvenamo meto aktualiais klausimais, neišėjo iš apyvartos. Jos ir šiandien skaitomos ar dėl jų formos, ar satyros, ar juoko, ar idėjų, kurios ir šiandien yra aktualios. Belloko laidotuvėse visų pakraipų kalbėtojai pabrėžė, kad vėlionis vien dėl savo poezijos tapo nemirtingas. Tokio masto kritikas kaip Desmond MacCarty jį vadina labai geru poetu. Jo poemos ir jo sonetai jo laikų poetinėj kūryboj yra gražiausi ir vertingiausi. Jis čia konkurentų neturi. Jo eileraštis "Vyno garbei" pasidarė plačių masių nuosavybė.

Bellokas visada didžiavosi savo realizmu, bet savo poezijoj, kaip ir savo širdies gilumoje buvo tikras romantikas. Jis sugebėjo panaudoti ir švelnumų ir šiurkštumų, pagal reikalą, kur kas tiko. Keliais skoningais sakiniais duodavo plataus turinio vaizdą.

Bellokas buvo tipingas europietis savo kūryboje. Sunku būtų pasakyti, ar tai buvo nuopelnas prancūzų kraujo ar katalikų tikėjimo. Gana to, kad jo minties kryptis ir būdas, jutimas ir reagavimas yra europinis, kontinentinis. Jo katalikybė—ne pigus davatkiškumas ir ne banalus moralizavimas. Katalikybė jam buvo gyvenimas su visa jo praktika ir principais. Katalikybės nuo veiksmų ir veiksmų nuo katalikybės jis nesugebėjo skirti. Prieš keturiasdešimt metų savo atvirame laiške Karoliui Mastermanui jis išpranašavo katalikybės renesanso atėjimą į Europą ir "senos religijos" atsiėmimą prideramos jai gyvenimo vadovės vietos. Kitu kartu savo knygoje Europe and the Fait rašė: "Arba Europa grįš į savo tikėjimą, arba žus". Bellokui "Europa yra tikėjimas, o tikėjimas Europa". Jam buvo aišku, kad tuščias ir beprasmis dalykas ieškoti mūsų kontinento civilizacijos ir kultūros krizės dvasinių ir psichinių priežasčių. Jam tos priežastys buvo grynai religinės.

Bellokas turėjo proporcijos nuovoką ir pažino Europą. Jaunesnioji anglų karta suprato jo kūrybos vertę. Suprato, kad jo universalizmas nėra tik literatinė poza, bet siekimas

senų Moruso ir Alfredo tradicijų. Jo raštai sužadino bendrumos sąmonę ir išmokė, kad patriotizmas yra religinės sistemos dalis, o ne religijos surogatas.

Bellokas, turėdamas apie trisdešimt metų amžiaus, atsitarnavęs prancūzų kariuomenėj, priėmė anglų pilietybę. Politikos reikalais jis parašė keletą studijų. Jomis jis atkreipė į save politikų dėmesį ir buvo išrinktas liberalų sąrašu nuo Manchesterio apygardos atstovu į parlamentą Eduardo VII laikais. Manchester Guardian jį vertindamas tais laikais taip apie ji rašė: "Tos Bažnyčios, kuriai jis priklausė, gyvenimas, pažanga ir viltis, kad religija atgaus savo vadovaujamąjį vaidmeni Europos širdvje, buvo galingiausias Belloko gyvenimo inspiratorius. Visos jo milžiniškos pastangos, kokias dėjo tam tikslui pasiekti, buvo ne veltui. Jei katalikų Bažnyčia Anglijoj šiandien yra žymiai stipresnė ir gyvesnė negu buvo prieš 50 metu, tai turi būti dėkinga Bellokui ir jo žymiausiam mokiniui Chestertonui".

Bellokas istorikas

Bellokas buvo istorijos specialistas, nes baigė aukštuosius istorijos mokslus Balliol Koledže. Bet jis išskirtinai istorijai nepasišventė. Gal dar mažiau iš tos srities parašė, negu iš kitų sričių. Jo istorinės studijos buvo rašomos tik tarp kita ko. Istorija jam nebuvo pagrindinis darbas. Dėl to akademikai jo nelaikė istoriku. O tačiau jis yra autoritetas ir tai nemažos vertės istorijos srityje, ypač devynioliktojo amžiaus įvertinimais, pažiūra į reformacijos pasekmes, kurias gerokai nuvertino. Lygiai panašiai nuvertino ir didžiosios prancūzų revoliucijos rezultatus. Tuomet tokia drąsa buvo naujiena ir daugelio buvo vertinama neigiamai. Juk kiti istorikai vieną ir kitą laikė epochinės reikšmės reiškiniais ir pasaulio išganymu savo vaisiais. Dėl to Shaw Belloko ypatingai nemėgo. Jis supažindino Angliją su prancūzų istorija, o Prancūziją —su anglų.

Pats Bellokas niekad nepretendavo į istorikus. Jis buvo kitoks istorikas negu paprastai istorikas suprantamas ir ko iš istoriko laukiama. Savo istorinėse studijose jis nekabino savo idėjinių priešų liberalu ir protestantų ir nelietė jų daromu išvadu šališkumo, netikslumo bei faktų iškraipymo. Bellokas nueidavo pro juos lyg ir nepastebėjęs. Bet jis buvo drąsaus ir tikslaus žvilgsnio istorikas. Jis visa jėga prasiveržė pro amžiu sukrautus dulkiu ir klaidų klodus į praeities gyvenimą, peržvelgė giliai, skersai ir išilgai ir davė to gyvenimo tokius vaizdus ir tokius apibūdinimus, kokiu joks istorikas nėra davęs. Jam nerūpėjo asmenys istorijos būvyje. Jam rū-

pėjo tik pats gyvenimas ir tame praeities gyvenime jis ieškojo vaistų dabartinio gyvenimo negalioms šalinti.

Už jo istorinius kūrinius Bellokas buvo dažnai puolamas. Kritikai jo apibendrinimus laikė perdaug beatodairiniais. Jie kibo ir prie kai kurių paliestų detalių. Bet jam detalės nerūpėjo. Jis kreipė dėmesio tik į charakteristiką. Aistringi kritikai jo aureolės neaptemdė. Pats Bellokas turėjo galimybės pamatyti, kaip jo įtakai pasidavė ir anglų universitetai. Jo suformuluoti bendrieji principai apie Europos praeitį buvo laipsniškai priimti paskutiniųjų laikų geriausių istorijos žinovų ir specialistų, kurie Belloką laiko savo didžiausiu autoritetu.

Nedaug buvo žmonių, kurie būtų sugebėję paskelbti tiek gyventų ir naujų idėjų, kiek paskelbė Bellokas. Jo esseja The Serville State, kurią Bellokas parašė 1912 metais, atrodė labai perdėta ir perdaug pesimistinė, bet dabartinė žmonijos karta pamatė, kaip tiksliai ir teisingai visa tai, kas jo buvo nusakyta, modernioioj mūsu laikų valstybėj vyksta. Jo knyga Europe and the Faith stačiai pranašiško charakterio. Kas jo buvo parašyta, šiandien visi mato, nes Vakarų Europa organizuojasi ir rengiasi gintis nuo mirties pavojaus, slenkančio iš Rytu pusės.

Belloko mirtis ir palikimas

Bellokas mirė dėl gaisro kilusio jo pamiltame King's Lande. Nukentėjęs buvo nuvežtas į pranciškonų kliniką Guildforde, keli kilometrai nuo Londono. Gydytojai jau nieko jam padėti negalėjo. 1953 m. liepos 16 d. tas didysis vyras šią varganą žemelę apleido.

Su Belloko mirtimi nutrūko paskutinis gyvasis ryšys, kuris jungė anglus katalikus su kardinolu Newmanu, nes Bellokas mokėsi vienoj mokykloj Birmingame, kuriai vadovavo minėtas kardinolas.

Su Belloku yra prarasta toji universalioji mintis, kuri viešpatavo anglų katalikų tikėjime nuo Newmano laikų. Vienas Bellokas savo prozos talentingumu ir minties ryškumu prilygo kardinolui Newmanui.

Dvidešimtame amžiuje ne tik anglams katalikams, bet ir visų angliškai kalbančių kraštų katalikams Bellokas darė labai didelės įtakos. Savo itakingumu su juo galėjo konkuruoti tik vienas jo mokinys, bendradarbis ir draugas G. K. Chestertonas.

Bellokas kaip istorikas turėjo didžiausios įtakos į savo bendratikius tautiečius anglų katalikus Jis atgaivino juos, nušlavęs ilgų ir sunkių persekiojimų paliktus katalikuose

šešėlius ir randus, pasitikėjimą savimi ir sustiprino Bažnyčios milžiniškos pasiuntinybės supratimą ir įvertinimą. Antra, įkvėpė jiems dvasinės ir moralinės viso krikščioniškojo pasaulio vienybės reikalą ir būtinumą. Kai kas visai teisingai pabrėžia, kad jei visa anglų tauta yra labai menkai pasirengusi laimėjimams ir vieningos Europos reikalą menkai įvertina, tai tik dėl to, kad neklausė atydžiai Belloko balso, kurio jis nesigailėjo savo tautiečiams apšviesti ir iš susitelkusių pavojų išvesti.

Belloko vardas yra amžiams surištas su Anglijos katalikų literatūros renesansu. Su Chestertonu ir Morisu Baringu jis įspaudė į anglų katalikų sielą laisvo ir lygiateisio piliečio vaizdą, be kruvinų persekiojimų uždėtos jam klastingumo, užsidarymo savyje ir nepasitikėjimo kitais kaukės... Savo raštuose, savo poemose ir savo essejose jis skelbė, kad būti kataliku—tai mokėti džiaugtis pasauliu, nes jis yra pašvęstas Dievo auka.

Bellokas labai ilgai laukė savo visuomenės pripažinimo, supratimo ir įvertinimo. O visuomenė nesiskubino. Ji lyg sekė, lyg studijavo jį. Ir tik dviem metais prieš jo mirtį, švenčiant jo 80 metų amžiaus sukaktį, pratrūko kalbos ir raštai Belloko nuopelnams konstatucti ir girti. Anglai patys nustebo, pamatę, ką savo tarpe turi. Pasirodė, kad visiems anglams be pažiūrų skirtumo Bellokas yra stambi ir reikšminga figūra.

Pirmame amžiaus ketvirty Bellokas mokė anglus dalykų, kurie turi ateiti ir kurie iš tikrųjų atėjo, būtent—apie Europos susivienijimo reikalą, apie tai, kad bendrieji visos žmonijos reikalai yra aukštesni ir vertingesni už smulkius savo reikaliukus ir tautinį egoizmą. Kitas dalykas, kad Belloko tautiečiai nesugebėjo pasinaudoti jo aistringomis, iškalbingomis ir įtikinančiomis pamokomis. Gal pradės dabar, jam mirus. Taip dažnai būna. Visuotinis be pažiūrų skirtumo rašytojo pagerbimas yra daug žadantis reiškinys.

Ta pačia Belloko 80 metų amžiaus sukakties proga laikraštis Catholic Herald palygino jį su kitais katalikų rašytojais, pabrėždamas jų individualumų įvairumą.

"Kai kurie žmonės, rašė tuomet tas laikraštis, nuolatos kartojo, kadangi katalikai esą to paties tikėjimo, tad visi esą pagal tą patį kurpalį sukirpti. Teisingai yra kažkas pasakęs, kad jėzuitai yra ne tik to paties tikėjimo, bet ir vienaip išauklėti, o tačiau jų narių tarpe yra labai skirtingų vyrų. Yra neginčijamas faktas, kad tarp laicistų ir netikinčiųjų, kurie didžiuojasi savo minties nustatymo didžiausia laisve, jei tik norėsime stebėti ir dairytis, rasime daug stereotipų. Kraštutinė minties laisvė gimdo paviršutinumą ir gal nesąmoningą

ĮVYKIAI IR MINTYS

Lietuvos laisvinimo bare

VYRIAUSIAM LIETUVOS IŠLAISVINIMO KOMITETE

Kai kraštas tebėra okupuotas ir kai lietuvių tauta žiauraus okupanto visaip naikinama, laisvajame pasaulyje laikinę pastogę susiradusių lietuvių akys nukreiptos į sunkų jungą velkančius brolius tėvynėje, o jų pastangos skiriamos greitesniam krašto išlaisvinimui. Šio tikslo siekdama, didelė lietuvių dauguma yra susibūrusi aplink Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą — jo laisvinimo darbus moraliai ir materialiai remia bei kitais būdais jam talkininkauja. Tačiau tebesitęsianti tremtis ir su tuo susijusios emigrantinės negerovės ėmė brautis ir į šį lietuvių veiklos lauką. Pačiame VLIKe dviejų grupių atstovai pradėjo VLIKo ardymo darbą iš vidaus. Tų grupių spauda, rašydama apie VLIKą ir jo narius, ėmėsi ne konstruktyvios kritikos, bet dažnai platino prasimanymus institucijai ir jos veikėjams žeminti. Tai savo akcijai planingai bei vieningai vesti jos net paskyrė koordinantus ir, prisidengdamos Lietuvos laisvinimo reikalais, įsteigė "Lietuvos Nepriklausomybės Fondą", iš tikro įkurtą savo grupės reikalams.

---

pasidavimą epokos srovėms. Tuo gi tarpu tikrojo tikėjimo žmogus, auklėjimo sudrausmintas, turi žymiai daugiau galimybių išvystyti savo asmenybę ir charakterį, stipriai tuo būdu pabrėždamas—vienos bendros pažiūros į pasaulį ribose —savo ypatingą ir vienatinį skirtingumą begaliniai turtingosios Dievo kūrybos nesuskaičiuojamame įvairume. Dangus šalia vienos visaapimančios laimės vizijos pasirodys ir tikru savo rūmų įvairumu". Laikraštis pravedė paralelę tarp žymių Anglijos rašytojų, nurodydamas ir jų skirtingumą. Jis sustatė Belloką, Chestertoną, G. U. Waugh, Knox, Graham, Greene ir Bruce Marshallį.

Bellokas buvo visą savo gyvenimą didelės jėgos, neišsemiamos energijos ir stebėtinos ištvermės ir darbštumo vyras. Mirdamas šiuos paskutinius žodžius ištarė: "Aš esu taip pailsęs. Aš negaliu nieko skaityti".

Jo neišsekama energija pagaliau išseko. Pasibaigė, kaip visa baigiasi pasaulyje. Bet ji išseko ne veltui. Jo nebėr, bet pasiliko pasauliui jo energijos brangūs padariniai.

Nuosekliai siekdamos savo tikslų, tos dvi grupės — L. Tautinis Sąjūdis ir L. Laisvės Kovotojų Sąjunga — pagaliau pasitraukė iš VLIKo (1955 m. spalio 27—30 d.).

Visa tai nesudarė palankių sąlygų sunkiam Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto darbui. Iš kitos pusės, emigracija į užjūrio kraštus išretino lietuvių eiles Europoje, ir kai kurios grupės ėmė jausti sunkumų, žmones parenkant aukštoms Lietuvos laisvinimo pareigoms. Nors šis dalykas dar nebuvo ir nėra tokioje padėtyje, kad trukdytų laisvinimo darbą, tačiau kai kurios VLIKą sudarančios grupės dėl to pradėjo žygius VLIKui perkelti į Jungtines Amerikos Valstybes.

Jau 1954 m. vasario 27 d. įvykusiame VLIKą sudarančių grupių atstovų pasitarime laicistinių grupių atstovai siūlė VLIKą perkelti į Jungtines Amerikos Valstybes. Savo siūlymą jos motyvavo tuo, kad, VLIKui Europoje esant, neįmanoma jo asmeninį sąstatą pagerinti, kad JAV yra gausesnis lietuviškasai užnugaris, kad čia esąs lietuvių intelektualinis potencialas, kad JAV vyriausybė ir tauta vadovauja laisvojo pasaulio kovai su komunizmu, kad kitų pavergtųjų tautų panašūs komitetai esą Jungtinėse Amerikos Valstybėse, tad JAV būsiančios ir VLIKui veikti geriausios sąlygos.

Krikščionių Demokratų Sąjungos ir kitų krikščioniškųjų grupių atstovai pasisakė už VLIKo palikimą Europoje, motyvuodami tuo, kad Jungtinėse Amerikos Valstybėse yra pakankamai lietuviškų veiksnių, vykdančių Lietuvos laisvinimo darbą, kad sunku būtų suderinti jų veiklą ir išskirti darbo sritis lojaliam bendradarbiavimui, kad VLIKo užnugarį sudaro visame laisvajame pasaulyje gyvenantieji lietuviai, kad Europa yra ir bus pats svarbiausias faktorius pavergtųjų tautų išlaisvinimo kovoje, kad, VLIKui išsikėlus iš Europos, susidarytų nepalankios ir žalingos psichologinės nuotaikos Tėvynėje likusių ir sunkią kovą kovojančių lietuvių tarpe ir, kad laisvinimo kovoje VLIKas sėkmingai gali pasireikšti būdamas ir Europoje, reikia tik sudaryti patenkinamas sąlygas — sąstato, būstinės, finansines — jam Europoje veikti.

Tame pačiame grupių atstovų pasitarime Vienybės Sąjūdžio atstovas pasiūlė, kad esamomis sąlygomis VLIKas būtų paliktas Europoje, bet išsikeltų iš Pfullingeno į didesnį politikos centrą. Rezidavimo vietą pasirenka pats VLIKas, atsižvelgdamas į politinį tikslingumą. Vykdomoji Taryba taip pat turinti likti Europoje. VLIKo pirmininkas reziduoja ten, kur yra Vykdomoji Taryba. VLIKas posėdžiauja sesijomis, kurias šaukia VLIKo pirmininkas. Kai VLIKo sesijos šaukiamos užjūrio kraštuose — VLIKo narių skaičius gali būti padidintas iki trijų atstovų iš kiekvienos VLIKą sudarančios grupės. Tą Vienybės Sąjūdžio pasiūlymą parėmė KDS, ŪS ir DF atstovai, tačiau jis nebuvo diskutuojamas ir šiame pasitarime VLIKo būstinės klausmas nebuvo išspręstas.

1954 m. gruodžio 3 d. prof. J. Kaminskas išsiuntinėjo visų VLIKą sudarančiųjų grupių centrams laišką, siūlydamas VLIKą pertvarkyti ir jį galimai greičiau į Jungtines Amerikos Valstybes perkelti, kartu prašydamas grupių centrų tokiam jo pasiūlymui pritarti. Savo laiške prof. J. Kaminskas siūlė VLIKą

taip perorganizuoti: 1. Amerikon atkeltas VLIKas padidinamas skaičiumi, deleguojant po tris atstovus iš kiekvienos grupės, 2. Sudaromas prezidiumas, 3. VLIKas disponuoja į JAV perkelto Tautos Fondo lėšomis, 4. Europoje paliekama tik VLIKo delegatūra europiniams reikalams, kuri priklauso VLIKo prezidiumo. Siūlė principe nutarti VLIKą perkelti į JAV, o jau vėliau aiškinti jo perkėlimo sąlygas.

Tame pačiame laiške prof. J. Kaminskas pastebėjo, kad Lietuvos Socialdemokratų partijos Užsienių Delegatūra, Lietuvos Valstiečių Laudininkų Sąjunga, Lietuvos Ūkininkų partija ir Mažosios Lietuvos Rezistencinis Sąjūdis šiam pasiūlymui esą jau pritarę. (L. Tautinis Sąjūdis ir L. Laisvės Kovotojų Sąjunga atitinkamais raštais pasisakė už VLIKo perkėlimą į JAV).

Krikščionių Demokratų Sąjungos, Darbo Federacijos ir Vienybės Sąjūdžio atstovai reiškė nusistatymą, kad bet koks VLIKo perorganizavimas ar jo būstinės keitimas turi būti svarstomas su didžiausiu apdairumu ir atsargumu, atsižvelgiant į darbo, politines, tikslingumo, santykių, finansines ir kitas sąlygas, siekiant VLIKo sustprinimo ir jo veiklos pagerinimo. Kad tas sąlygas reikia ištirti Europos kraštuose ir Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Kad šiame krašte sąlygas aiškinant, reikia patirti pažiūras čia esančių lietuviškųjų veiksnių ir Valstybės Departamento. Kol sąlygos įvairiuose kraštuose neišaiškintos, VLIKo būstinės ir jo reorganizavimo klausimas nesprendžiamas ir kad VLIKo būstinės pakeitimo klausimą sprendžia pats VLIKas, grupių atstovų pasitarimo šiuo klausimu pasisakymas tegali būti tik kaip rekomendacija VLIKui. Toks šių keturių grupių nusistatymas buvo pareikštas grupių atstovų pasitarime 1955 m. vasario 5 d.

Jonas Matulionis,
Naujai išrinktas VLIKo pirm.

Tame pasitarime pasiektas toks daugumos nusistatymas: 1. Vliko naujos būstinės klausimo tuoj nespręsti, 2. sudaryti komisiją VLIKo naujos būstinės sąlygoms aiškinti, į kurią visos VLIKą sudarančios grupės deleguoja po vieną atstovą.

L. Tautinis Sąjūdis ir L. Laisvės Kovotojų Sąjunga raštu pareiškė, kad jos komisijos darbuose nedalyvaus ir savo atstovų neskirs. Socialdemokratai ir Ūkininkų partija, nors raštu ir buvo pranešę, kad komisijos darbuose nedalyvaus, nes jiems esą aišku, jog VLIKas turi būti perkeltas į JAV, ir kad jos dalyvausiančios, kai konkretus planas bus svarstomas, — tačiau komisijos darbuose beveik visą laiką jų atstovai dalyvavo.

Komisija išsirinko trijų asmenų delegaciją, kuri 1955 m. kovo 9 d. lankėsi Vašingtone pas Lietuvos įgaliotą ministerį p. P. Žadeikį ir išdėstė grupių skirtingus nusistatymus VLIKo būstinės keitimo klausimu. Ministeris pareiškė, kad jo nuomonė esanti, jog VLIKą į JAV kelti nereikia, nes čia lietuviškųjų veiksnių yra pakankamai. Delegacija sužinojo ir Valstybės Departamento atitinkamo pareigūno nuomonę, kad su VLIKo būstinės keitimu nereikia skubėti, kad visas reikalas vispusiškai pergalvotinas.

1955 m. balandžio 2—3 dienomis komisija posėdžiavo su Amerikos Lietuvių Tarybos Vykdomuoju Komitetu, kuris tam reikalui specialiai buvo atvykęs į New Yorką. Po išsamių informacijų bei pasisakymų prieita vieningos nuomonės, kad VLIKą reikia išlaikyti, remti ir stiprinti, kad VLIKo stiprinimo klausimas yra pats svarbiausias.

Pasitarimo metu Amerikos Lietuvių Tarybos Vykdomasis Komitetas yra pareiškęs:

"Reikėtų aiškiau skirti vykdomąjį VLIKo organą nuo paties VLIKo, kad VLIKas būtų pakeltas.

VLIKas turi pasilikti vyriausias kovojančios lietuvių tautos politinis organas. Jisai nustato bendrąją laisvinimo darbo kryptį ir prižiūri, kad tas darbas neiškryptų iš nustatytos linijos.

VLIKo nariai gali gyventi ten, kur jiems yra patogiau. Jie suvažiuoja kartą ar du kartus per metus ir posėdžiauja jų pasirinktoje vietoje Europoje ar JAV.

VLIKas suteikia Vykdomajai Tarybai pilną iniciatyvos laisvę jo nustatytos bendrosios darbo krypties ribose.

Šitaip susitvarkius, VLIKo kėlimo ar nekėlimo į Ameriką klausimas netenka savo aštrumo, nes pats VLIKas galėtų rinktis dažniau JAV-se negu Europoje, tuo tarpu kai jo vykdomasis organas būtų paliktas ne pertoli nuo Lietuvos".

Pats VLIKas didele balsų dauguma yra pasisakęs už VLIKo palikimą Europoje. Ta pačia prasme yra pasisakiusi ir Mažosios Lietuvos Taryba. Taigi bendriniai lietuviškieji veiksniai pasisakė už VLIKo būstinę Europoje.

Visus aiškinimo duomenis komisija pateikė VLIKą sudarančių grupių atstovų pasitarimui š. m. gegužės 14 d. Klausimą išdiskutavus, priimtas toks nutarimas:

1. VLIKo sesijos šaukiamos posėdžių ir užjūrio kraštuose.

2. Kai VLIKo sesija posėdžių šaukiama užjūrio kraštuose, kiekviena VLIKą sudaranti grupė į tos sesijos posėdžius deleguoja po tris atstovus.

3. VLIKo sesijas užjūrio kraštuose šaukia VLIKo pirmininkas Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto ir Vykdomosios Tarybos nuostatų nustatyta tvarka.

4. Galimai artimiausiu laiku pirmoji užjūrio sesija šaukiama posėdžių Jungtinėse Amerikos Valstybėse.

Čia nurodyti klausimai diskutuoti ištisoje eilėje VLIKą sudarančiųjų grupių atstovų pasitarimų. Laicistinės grupės užsispyrę įtaigojo VLIKą su vykdomosiomis funkcijomis perkelti į Jungtines Amerikos Valstybes, Europoje paliekant VLIKo prezidiumui atsakingą delegatūrą vien europiniams reikalams. Vadinasi, JAV įsikuręs prezidiumas, pagal laicistinį grupių nusistatymą, turi eiti ir vykdomąsias funkcijas.

Krikščioniškojo bloko grupės, siekdamos VLIKą išlaikyti ir jį sustiprinti, tvirtai laikėsi nusistatymo, kad esamomis sąlygomis VLIKo Vykdomoji Taryba reziduoja Europoje ir jos veikla yra visuotinė vykdomųjų funkcijų ir vietos prasme. VLIKas renkasi sesijomis ir jis neturi pastovios vietos, o posėdžiauja ten, kur tuo metu yra tikslingiau ir laisvinimo reikalui naudingiau. Kiekvienos sesijos gale VLIKas taria, kada ir kur rinksis sekančių sesijos posėdžių.

VLIKo prezidiumas vykdomųjų funkcijų neina. Jis prižiūri VLIKo nutarimų vykdymą ir kontroliuoja VLIKo laisvinimo organų veiklą.

Nors grupių ir buvo surastos bendros formulės VLIKo reorganizavimo klausimu, tačiau tie pažiūrų skirtumai nebuvo išlyginti, ir su tokiomis nuotaikomis grupių atstovai susirinko pirmosios VLIKo sesijos JAV posėdžių lapkričio 24—27 d.d. New Yorke.

VLIKo sesiją posėdžių Jungtinėse Amerikos Valstybėse sušaukė, ją atidarė ir, kitų atstovų talkinamas, jai pirmininkavo ilgametis VLIKo pirmininkas prel. M. Krupavičius. Per 4 darbo dienas intensyviai posėdžiauta. Plati darbotvarkė įvairiais Lietuvos laisvinimą liečiančiais klausimais iki galo išsvarstyta. Referentai buvo gerai pasiruošę ir jų referuotais klausimais pateiktos rezoliucijos. Pirmąją VLIKo sesiją Jungtinėse Amerikos Valstybėse reikia laikyti praėjusią darbingoje ir visiško susipratimo nuotaikoje.

VLIKo reorganizacijos klausimu sesijos buvo priimtas toks nutarimas:

1. Esamomis sąlygomis VLIKas renkasi posėdžių Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Sesijos gale VLIKas taria, kada ir kur rinksis sekančių sesijos posėdžių.

2. VLIKas sudaro prezidiumą iš 3 asmenų.

3. VLIKo prezidiumas, veikdamas VLIKo nutarimų ribose, atstovauja VLIKui, vadovauja jo laisvinimo politikai, instruktuoja, koordinuoja, ir kontroliuoja VLIKo laisvinimo organų veiklą.

4. VLIKo sudaroma 3 narių Vykdomoji Taryba.

5. Vykdomoji Taryba yra centrinis Vliko vykdomasis organas.

6. Vykdomosios Tarybos veikla yra visuotinė vykdomųjų funkcijų ir vietos prasme.

7. Vykdomoji Taryba gali, pagal reikalą, pavesti savo paskirus uždavinius atlikti kitoms organizacijoms ar institucijoms.

8. Vykdomoji Taryba esamose sąlygose reziduoja Europoje.

Dešimtį metų Vyriausiajam Lietuvos Išlaisvinimo Komitetui pirmininkavusiam prelatui M. Krupavičiui atsistatydinus, VLIKo pirmininku išrinktas Jonas Matulionis, o prezidiumo nariais prof. J. Kaminskas ir H. Blazas.

Vykdomosios Tarybos pirmininkui K. Žalkauskui su visa Taryba atsistatydinus, VT pirmininku išrinkta Alena Devenienė ir nariais Dr. P. Karvelis ir M. Geležinis.

Sudarytos taip pat Lietuvos Rytų — Vakarų, statuto ir pasikalbėjimams su lenkais komisijos.

Tautos Fondo Valdybos pirmininku išrinktas prel. M. Krupavičius.

Pirmoji VLIKo sesija Jungtinėse Amerikos Valstybėse visiškai pateisino į ją sudėtas viltis. Jos dalyviai parodė didelį pareigos ir atsakomybės supratimą ir nuoširdų susiklausymą, spren-

džiant Tėvynės laisvinimo klausimus. Visą laiką dalyvavo 24 VLIKo nariai, po 3 narius iš kiekvienos VLIKą sudarančios grupės, su balsavimo teise.

Grįžtant prie VLIKo būstinės klausimo, reikia sutikti su Amerikos Lietuvių Tarybos Vykdomojo Komiteto pareikštu nusistatymu, kad, kai VLIKo vykdomasis organas — Vykdomoji Taryba — veikia Europoje, ir kai VLIKas pastovios vietos neturi, o renkasi sesijoms jo paties nutariamoje vietoje — krašte, tai VLIKo būstinės klausimas nustoja savo aštrumo.

Ne vienas VLIKo į JAV perkėlimo šalininkas, pavieniui kalbant, pripažįsta, jog VLIKui Jungtinėse Amerikos Valstybėse nebūsią kas veikti šalia Lietuvos Įgalioto Ministerio, ALTo, Lietuvos Laisvės Komiteto ir lietuvių delegacijos Pavergtųjų Europos Tautų Seime. JAV pakankamai veiksnių, vykdančių Lietuvos laisvinimo darbą. JAV yra kraštas, kurio vyriausybė mūsų tautos kovą supranta ir ją remia.

Kitas reikalas Europoje. Ten dar stiprios tebėra koegzistencinės nuotaikos. Ten siekiama taikos ir savojo saugumo, bet pamirštamas pavergtųjų tautų išlaisvinimo būtinumas. Ten reikia mūsų balsą kelti ir apeliuoti į jų sąžinę. Neturime daryti nieko, kas vestų į nusiminimą ir vilties netekimą Lietuvoje kovojančius lietuvius. O VLIKo išsikėlimas iš Europos kaip tik tai blogybei pasitarnautų.

Jungtinių Amerikos Valstybių vyriausybė didelį dėmesį kreipia į Europos reikalus. Tai akivaizdžiai pastebima ir egzilų veiklos bei interesų sferoje: Pavergtųjų Europos Tautų Seimo sesija Strasbourge; pavergtųjų tautų atstovai iš Europos to Seimo sesijos posėdžiuose New Yorke; steigimas pastovaus sekretoriato Paryžiuje ir atstovybių kitose Europos valstybių sostinėse, pagaliau, kai kurių tarptautinių egzilinių junginių ištisos eilės žmonių nukėlimas ilgesniam laikui į Europą tenykščiai veiklai suaktyvinti. Tai rodo, kad Europos kovos laukas yra labai svarbus ir jo apleisti kovojantiems už Europoje esančios Tėvynės išlaisvinimą nedera.

P. Vainauskas

Bažnyčia ir religija

BAŽNYČIA IR POLITIKA

Bažnyčia ir politika daug kam šiandien atrodo savaime du priešingi dalykai. Ne vienam čia ateina į galvą "viduramžių popiežių užsimojimas viešpatauti pasauliui", čia vėl — moderni partijų politika su savo blogomis pasekmėmis, tuo tarpu kai Bažnyčia "turi būti neutrali ir aukščiau visų partijų." Pasaulietiškos, nuo visų religinių ryšių laisvos, savarankiškos valstybės gynėjai būkštauja. Jie nori, kad būtų griežtai visiems laikams Bažnyčia atskirta nuo valstybės, kur religinė veikla pagal kiekvieno sąžinę būtų, tiesa, leista, bet būtų užkirstas kelias Bažnyčios vadovybei kištis į valstybės reikalus. Konfesinis ribotumas, kuris anaiptol nenori pašalinti Bažnyčios įtakos viešajam gyve-

nimui, radęs žodžius "Bažnyčia ir politika" pabūgsta ir, pavyzdžiui, sudarant konkordatą, stengiasi apsidrausti, kad Bažnyčios įtaka valstybei negalėtų peržengti "nustatytų" ribų. Pagaliau, nėra ko slėpti, kad net lig šių dienų neretai girdimas nusiskundimas, jog Bažnyčia neteisėtai kišasi į politikos dalykus, tėra blogai pridengtas kulturkampfo nusistatymas be mažiausio supratimo apie tikybos reikalus ir Bažnyčios paskirtį.

Pačiai Bažnyčiai mūsų klausimas nėra tik noras valdyti oportunizmo ar taktinio prisitaikymo sumetimais. "Bažnyčia ir politika" priklauso tiems klausimams, kurie liečia Bažnyčios esmę. Šiuo atveju kas nori suprasti Bažnyčią, tas turi pasistengti pergalvoti tuos principus, kurie yra jai lemiami. Bažnyčios supratimu, tikybos ir politikos santykis nėra kokio slapto mokslo, prieinamo tik pašvęstiesiems, dalykas. Tatai nebuvo nei pačiuose viduramžiuose Inocento III laikais, nei 19 ir 20 šimtmečiuose, būtent nuo Leono XIII ir Pijaus XI enciklikų, kur visiems atvirai ir aiškiai išdėstyta, kokia dalis priklauso Bažnyčiai pavidalinti pasaulio ir visuomenės gyvenimą. Suprantama, tie principai galiausiai glūdi tikėjimo tikrovėje, ir tik tas gali apie Bažnyčią, apie jos būtį ir paskirtį drauge su ja liudyti ir žinoti, kuris pats tą Bažnyčios tikėjimą pripažįsta. Tačiau ir geros valios pašalietis gali bent suprasti, kaip iš to tikėjimo tikrovės neišvengiamai ir nenuginčijamai seka popiežių enciklikų pagrindai.

Esame pasiryžę iškelti aikštėn kaip tik tas giliąsias katalikiškų pagrindų prielaidas apie Bažnyčią ir politiką ir tada nušviesti valstybės ir Bažnyčios, Bažnyčios ir politikos santykius. Tas prielaidas reiškiame trimis pagrindinėmis tiesomis. Visų pirma, reikia pripažinti, kad Dievo Sūnus tapo žmogumi ir kad Bažnyčia yra įsteigta paties Dievo. Toliau, kad Bažnyčios paskirtis yra pasaulį šventinti. Ir pagaliau, kad Bažnyčia, teologiškai ir socialfilosofiškai imant, yra tobulesnė bendruomenė negu valstybė.

Bažnyčia laikosi Dievo Sūnaus įsikūnijimo paslaptimi. Dievo Sūnus pats nužengė iš dangaus į žemę, kad Jis, kaip mirtingasis žmogus, visą žmonių giminę iš nutolimo nuo Dievo ir Jo praradimo, iš nuodėmės mirties ir amžinos pražūties parvestų, kaip namo, į Dievo karalystę. Dievo tapimo žmogumi paslaptyje apsireiškia žmogaus nenupelnyta Dievo malonė ir nepaneigiama Jo teisė viešpatauti. Kiekvieno žmogaus siela yra Kristaus nuosavybė ir yra skirta Jo karalystei. Ta karalystė įgyja lytį jo įsteigtoje Bažnyčioje. Ji yra savo giliausia esme mistinis Kristaus kūnas, ir dėl to ne tik išviršiniai ji yra Jo darbo tęsėja, bet ir "laike ir erdvėje begyvenąs pats Kristus". Visa žmonių giminė yra skirta patekti į Dievo tautą Dievo valdžioje. Kaip tik tokia ir yra Dievo karalystė. Tik iš visuotinės dieviškosios Kristaus teisės suprantama Bažnyčios teisė ir pareiga mokyti ir vesti į tikėjimą.

Antroji pagrindinė tiesa kalba apie Bažnyčios uždavinį pasaulį pašventinti ir perkeisti, taigi šį

pasaulį paveikti. Bažnyčia nėra tik maldos draugija ir grynai kulto sąjunga be ypatingų reikalavimų doriniam gyvenimui. Jau nuo Apaštalų laikų Bažnyčia save laiko atsakinga už savo narių dorinio gyvenimo ugdymą. Nuo pat pradžios ji reiškėsi tikinčiųjų teisėju ir vadovu doriniuose ir visuomeniniuose dalykuose. Bažnyčia eina budėtojo ir teisėjo pareigas ne tik asmens taurumo dalykuose — kaip tai susilaikymas, skaistybė, nugalėjimas godšumo, — bet ypatingai ir socialiniuose artimo meilės, teisingumo, tiesumo, taip pat paklusnumo visokiai Dievo leistai vyresnybei dalykuose. Jei Pijus XI socialinėje 1931 m. enciklikoje "Quadragesimo anno" iškilmingai pareiškia, kad jis, laikydamasis Dievo jam pavestos pareigos skelbti visą dorovės įstatymą, jį aiškinti ir skatinti jį vykdyti, besąlygiškai ima į savo, kaipo aukščiausio teisėjo, kompetenciją ir visas visuomenės ir ūkio sritis, tai jis daro tik tai, ką šv. Povilas skelbė korintiečiams ir ką Inocentas III pabrėžė to laiko valstybės valdovams.

Krikščionių bendruomenė turi artimo meile ir kitomis dorybėmis įrodyti naująjį gyvenimą Kristuje esant tinkamą. Pasaulyje gyvenančių krikštytųjų šventinimas yra, savaime suprantama, Bažnyčios uždavinys ir jos tikroji teisė. Taigi nusako ne kokį utopinį tikslą, ne svajonę apie "žemiškąjį rojų", bet rimtą užsimojimą visomis jėgomis vykdyti Dievo valią ugdyti šventumą ne vien paslėptoje širdies kertelėje, bet ir bendruomenės gyvenime. Tas pirmoj eilėj taikoma moterystei. Bendrai paėmus, buvo didelis socialinis perversmas, kurį Kristus padarė pasaulyje, paskelbdamas moterystės venybę, skaistybę ir neišardomumą; moterystė, kaipo sakramentas ir pašvęsta vedusiųjų bendruomenę, nuo savo pradžios priklauso Bažnyčios priežiūrai ir įstatimdavystei.

Krikščioniškasis auklėjimas, teisė ir pareiga auklėti taip pat nuosekliai priklauso Bažnyčios vadovybei. Labdara ir vargšų globa nuo pirmykštės Bažnyčios dienų yra Viešpaties pavyzdžiu vienas pirmųjų Bažnyčios uždavinių — einąs iš savos dieviškosios teisės. Tuo būdu savo reikalavimų Bažnyčia negali nestatyti taip pat ūkiui ir valstybei, valstybės tikslams ir jo vadovybei.

Trečioji pagrindine tiesa įgalina suprasti Bažnyčios kaip tobulos, palyginus su valstybe, bendruomenės esmę. Bažnyčia įžengia į pasaulį, būdama savotiškos socialinės sudėties, su jai Kristaus duota galia ir santvarka savo uždaviniams vykdyti. Ji savo dvasinių tikslų srityje ir eidama savo antgamtines šventinimo pareigas turi būti nepriklausoma ir nuo aukščiausios žemiškos valdžios, t. y. nuo valstybės. Priešingai, kaip moterystė, taip ir valstybinė bendruomenė, t. y. valstybė bei tauta ir valstybės vadovai, yra Dievo karalystės nariai. Todėl Bažnyčios pareiga ir teisė yra praplėsti savo veiklą taip pat ir į valstybę ir į valstybinį gyvenimą. Juk ir valstybė yra natūraliniu dorovės įstatymu įpareigota viešai Dievą garbinti, o nuo Kristaus apsireiškimo tai turi daryti krikščioniškam kultui

— Bažnyčiai vadovaujant. Tezė apie valstybės religinį neutralumą, kuria valstybė turinti tarnauti vien žemiškiesiems tikslams, griežtai prieštarauja Katalikų Bažnyčios mokslui. Suprantama čia mes pirmiausia kalbame tik apie katalikišką valstybę, kurią sudaro katalikų tikėjimą išpažįstą asmens ir kuriai vadovauja katalikiškai galvoją valdovai.

Antra vertus tenka pripažinti, kad, nežiūrint visų religinių varžtų, valstybė vistiek lieka aukščiausia žemiška tvarkomoji galybė, nes ji pagrįsta natūraliniu dorovės įstatymu. Valstybė ir Bažnyčia yra pagal Leoną XIII abi savo srity, t. y. laikiniuose natūraliniuose tiksluose, aukščiausios ir nepriklausomos bendruomenės (societates perfectae). Iš to seka, kad žemės gerovei skirta valstybė ir Kristui apsireiškus savo uždavinių, savo įgaliojimų ir dorove pagrįsto kilnumo nėra praradusi. Katalikų mokslu, vien religinius tikslus Kristus pavedė Bažnyčiai.

Ką Leonas XIII savo 1885 m. lapkričio 1 d. enciklikoje "Immortale Dei" paskelbė, nėra nauja. Iš esmės lygiai to pat mokė ir Inocentas III. Yra paplitusi nuomonė, kad viduramžiuos Bažnyčia buvo valstybę ir jos funkcijas absorbavusi bei visai pavergusi. Minėtas popiežius parodo, kad jis aiškiai skiria pasaulinę valdžią nuo dvasinės. Kilus ginčui tarp Jono Bežemio ir Prancūzijos karaliaus Pilypo Augusto, Inocentas III abiem parašė vienodo turinio laiškus, kaip pats sakosi, tam, kad įvykdytų savo ganytojišką pareigą. Pilypas Augustas, ilgai delsęs, atsakė nesąs įpareigotas aiškintis popiežiui dėl savo žemės ir vasalų; karalių ginčai neturį rūpėti popiežiui. Į tai popiežius rašė Pilypui, kad niekas labiau jam, kaip ganytojui, nerūpį, kaip krikščionis kunigaikščius kviesti į taiką, sulaikyti plėšikavimus, šventenybių niekinimus ir kitas karo blogybes; Anglijos karalius skundęsis Apaštalų sostui, kad Pilypas jam padaręs didelę skriaudą, todėl jis turėjęs kreiptis į Bažnyčią; jos turėtų karalius paklausyti, nes padaryta didelė nuodėmė. Toliau pastebi popiežius, kad jis nemanąs brautis į karaliaus jurisdikciją. Jis pats tevykdąs dvasinę jurisdikciją, kuri pagal Mato 18, 15—17, priklauso Bažnyčiai. Teisė sudrausti krikščionis kunigaikščius jau nuo seniausių laikų priklausanti Bažnyčiai. Jis nemanąs spręsti apie žemės valdymo teises (t. y. pasaulinius dalykus), tik apie nuodėmę, kurią tikrinti be abejo priklauso popiežiui.

Tas pats Inocentas III pripažįsta kunigaikščio suverenumą pasauliniuose dalykuose. Taip jis atsako į grafo iš Montpellier prašymą jo vaikus įteisinti: "Karalius nepripažįsta pasauliniuose dalykuose sau jokio valdovo, bet tu, kaip žinoma, priklausai nuo kitų. Todėl tu negali šiame reikale pasiduoti mums, nepadarydamas aniems neteisės, nebent jie su tuo sutiktų."

Tais žodžiais įsakmiai dėstomas mokslas apie vadinamą netiesioginę Bažnyčios galią pasauliniams dalykams, kuris sudaro betarpišką pagrindą Bažnyčios ir politikos klausimui. Toji galia

vadinasi netiesioginė, nes ji pagrindžiama ne pavedimu tiesiog ir betarpiškai rūpintis žemiškąja gerove — ji yra ir lieka valstybės tikslas. Tačiau, kadangi tie patys žmonės yra ir valstybės nariai ir Bažnyčios ir kadangi įvairios gyvenimo sritys, kaip moterystė, auklėjimas ir kt. kaipo mišrūs dalykai (res mixtae) priklauso ir valstybės ir Bažnyčios sričiai, tai Bažnyčia reikalauja ten sau teisės spręsti, kur bus paliesta tikinčiųjų sąžinė. Tokia yra viduramžiuos vartoto posakio mintis, kad Bažnyčia čia sprendžia pasaulinius dalykus tik, "ratione peccati", tariant—kiek sąžinė yra pavojuje susitepti nuodėme. Taigi tie savaime pasauliniai dalykai netiesioginiai—dėl jų sąryšio su dvasiniais reikalais—įeina ir į Bažnyčios kompetenciją.

Tokiais bendrais Bažnyčios ir valstybės klausimais pirmiausia reikia stengtis susitarti geruoju. Juk Dievas yra tvarkos ir taikos Dievas. Žinoma, jei dėl valstybės užsispyrimo nebūtų susitarta, tada Bažnyčia stoja kaipo aukštesnė už valstybę, nes ji atstovauja aukštesnėms vertybėms pagal savo dieviškąją paskirtį ir atsakomybę už sielų išganymą.

Tad jau išdėstėme, nors ir bendrais bruožais, pagrindus, kurie "Bažnyčios ir politikos" temai yra esminiai. Čia nėra nei išsisukinėjimo, nei dangstymo svetimų tikslų ar utopinių reikalavimų, kurie gal viduramžiuos buvo suprantami ar pakenčiami, bet tėra pareikšti visiems laikams galioją ir nesąlyginiai principai. Jie yra giliausiai susiję su Bažnyčios paskirtimi ir jos, kaip Kristaus steiginio, pobūdžiu. Tiesa, tų principų taikymas pareina nuo laiko, ir dėl laiko įvairių aplinkybių yra įvairus. Mes šiandien neturime grynai katalikiškos valstybės, ir Bažnyčia turi galvoje taip pat paritetinę ir religiškai neutralią valstybę. Mes čia nesiekiame visų šiandien įmanomų Bažnyčios įtakos politikai formų, pav. pavienės krikščioniškosios partijos problemą, aptarti. Tačiau ir šiandien Bažnyčia negali atsisakyti nuo teisėjo pareigų spręsti apie politines teorijas, politinių tikslų nusistatymą, partijų programas, pvz. dėl tėvų teisių auklėti savo vaikus. Ji taip pat netylės, kilus tarptautinėms painiavoms ir karo pavojui, ji protestuos prieš sutarčių sulaužymą ir mažųjų tautų pavergmą. Ir šiais laikais ji visomis jėgomis sieks laiduoti konkordatais savo religinę įtaką.

Ar galima laukti tokiai Bažnyčios politikai religiškai nesuinteresuotų žmonių, nekatalikų krikščionių ir pagaliau katalikiškų tautų palankumo? Aišku, Bažnyčios kaip budėtojo ar teisėjo pareigos nėra malonios. Tą patyrė ne vien Inocentas III, kilus ginčui tarp Anglijos ir Prancūzijos, bet taip pat Benediktas XV pirmojo pasaulinio karo metu ir po jo. Abi kovojančios pusės skundėsi neteisėtu kišimusi į jų reikalus.

Tačiau popiežiai manė tylėdami nusikalsią savo pareigoms. Tiesa, šiandien nereliginė valstybė dažnai nėra linkusi ir gal nesugeba suprasti Bažnyčios antgamtinės paskirties. Tačiau popiežius turi, kaip šio rašinio pra-

džioje pastebėta, rasti bent supratimo ir pripažinimo, kad jis kelia balsą ne kokiais netauriais sumetimais, net vedamas savo sąžinės.

Suprantama, nekatalikiškos tikybos nereikalauja sau to pat, kaip Katalikų Bažnyčia. Joms trūksta aiškaus visu orumu pagrįsto tiesų mokslo, joms trūksta ir katalikiškos sintezės tarp gamtos ir antgamtės, tarp Apreiškimo ir natūraliosios teisės, kaipo valstybės teisių pagrindo, nors tos krikščioniškosios tikybos galėtų be ypatingo vargo pasistengti krikščioniškosios minties įtaką, pvz. religiniame auklėjime, laiduoti. Abejojantiems dėl Bažnyčios politikos katalikams tenka paaiškinti, kad reikalavimas atitinkamo laido konkordate nereiškia, lyg stigtų pasitikėjimo Dievu. Laikytis charisminės Bažnyčios, kuri apsiriboja vien tikybos sritimi, būtų labai apsirikta. Tokių iškrypimų esant, reikia visu griežtumu statyti klausimus: Ar turi Bažnyčia atsisakyti nuo budėtojo bei ganytojo pareigų? Ar ji gali jai patikėtas sielas palikti be vadovybės laiko paklydimams? Tie klausimai ir bus principiniai Bažnyčios ir politikos klausimai. Visai klaidingas pagaliau būtų priekaištas, jog politinė Bažnyčia pati kalta, kad apsilpo tikėjimas ir Bažnyčios įtaka. Iš esmės, ypač mūsų laikais, atsisakyti nuo bet kokios įtakos pasauliui ir valstybei reikštų visai nekatalikišką laikyseną be jokio gilesnio supratimo apie Bažnyčią ir paties Kristaus jai uždėtos atsakomybės. Leono XIII ir Pijaus XI raštai yra virš laiko ribų ir dar šiandien įpareigoją katalikų sąžinę.

Jei mūsų laikams reikia dorovinių ir dvasinių atkūrimo jėgų, tai ir Bažnyčios pašaukimas nėra pasenęs. Ji turi net labiau negu bet kada kelti savo balsą už teisę ir teisingumą, už laisvę ir taiką, už Dievo reikalavimus ir įsakymus, kuriais tegali būti visos žmogaus teisės pagrįstos ir apsaugotos.

J. B. Schuster, S. J.
(vertė T.)

KRIKŠČIONIES LAIKYSENA POLITINIUOSE RINKIMUOSE

Klausimas, ar demokratijoje visiems piliečiams yra moralinė pareiga dalyvauti politiniuose rinkimuose, sukelia vis didesnio susidomėjimo krikščionių, ypač moralistų sluogsniuose. Visai neseniai JAV yra pasirodžiusi kun. Titus Cranny tuo reikalu disertacija: "The Moral Obligations of Voting".

Anglijos katalikų primas kardinolas Griffin jau 1948 metais savo ganytojiniam laiške yra deklaravęs: "Mano pareiga yra pasakyti jums, kad katalikų piliečių yra pareiga pasinaudoti balsavimo teise". Neseniai ir popiežius Pijus XII yra pareiškęs: "Kada rimti reikalai yra pavojuje, nepasinaudoti balsavimo teise gali būti sunki apsileidimo nuodėmė."

Svarbiausias šitos moralinės prievolės pagrindas, kad krikš-

čionims privalu rūpintis visuomenine gerove ir stengtis, jog religijos ir moralės principai būtų taikomi viešajame gyvenime. Ši prievolė yra ypač neatlaidi tuo atvėju, kai susidaro rimto pavojaus, jog dėl krikščionių apsileidimo ir nebalsavimo krašto valdymas gali atitekti, pavyzdžiui, komunistams arba kitoms prieš krikščionybę ir jos principus nusistačiusioms grupėms.

Taigi tais atvėjais aukščiausi bažnyčių atstovai ir krikščionių pasauliečių organizacijų centrai labai įsakmiai šią prievolę primena ir apskritai nurodo, kaip iš viso krikščionys tuose klausimuose turi susiorientuoti. Pavyzdžiui, Vokietijoje 1953 metais prieš Bundestago rinkimus evangelikų bažnyčios aukštas atstovas D. Asmussen ir Vokietijos Katalikų Centrinis Komitetas, apeliuodami į krikščionis rinkimų reikalu, yra pareiškę ir tokias įsidėmėtinas mintis:

1. Krikščionims rinkimuose dalyvauti būtina, nes nedalyvavimu atsakomybės neišvengiama. Krikščionims reikia balsuoti vieningai ir nesiskaldyti. Reikia pamiršti tuos dalykus, kurie gali skirti, ir atsiminti krikščionių vienybės reikalą.

2. Reikia rinkti tik krikščioniškų bažnyčių narius ir rinkti ne tik krikščionis politikus, bet ir krikščionišką politiką. Juk prie urnų bus išspręsta ar krikščionybė laisvai ir viešai galės vykdyti savo misiją.

3. Nekrikščioniška politika yra ta, kuri skaldo krikščionis; krikščioniška politika yra toji, kur įvairių konfesijų krikščionys politikai nori sutartinai veikti bendrai tautos ir krikščionybės gerovei.

4. Nekrikščioniška politika yra ta, kuri siekia bažnyčias suprivatinti ir susiaurinti, krikščioniška politika yra ta, kuri bažnyčioms, jų mokslui ir jų darbui palieka tokią laisvę, kokios bažnyčios tik pageidauja tiek privatiniame, tiek viešame gyvenime.

5. Nekrikščioniška politika yra ta, kuri valstybinės reglamentacijos keliu varžo žmonių privatinę laisvę ir paneigia asmens vertę, krikščioniška politika yra ta, kuri leidžia žmogui laisvai gyventi pagal Dievo įsakymus ir pilnai išplėtoti žmogaus galias asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime.

Krikščionių demokratų eilėse

POLITINĖ VIENYBĖ — KRIKŠČIONIŲ LAIMĖJIMO KELIAS

Bažnyčia tiesiogiai katalikų neįpareigoja politiniame darbe burtis į vieną partiją; krikščionių politinę vienybę diktuoja praktiškasis gyvenimas. Katalikų ir apskritai krikščionių politinis nevieningumas dažnai įgalina nekrikščioniškas ar antikrikščioniškas partijas atsistoti prie valstybės vairo ir tvarkyti gyvenimą, neatsižvelgiant nei į žmonių prigimtąsias teises, nei į dievišką tvarką. Dar daugiau — krikščionių politinį susiskal-

dymą išnaudoja jų priešai tiek savoms užmačioms, tiek pačių krikščionių nesutarimui gilinti.

Iš kitos pusės, kad ir susiskaldę, krikščionys, bendrai paėmus, apima tą patį veiklos barą ir tą pačią visuomenę. Kovodami toje visuomenėje dėl savo partinės įtakos, ir patys krikščionys neatsilaiko pagundoms nusikalsti krikščioniškam solidarumui bei meilei, kuri yra esminė krikščionio žymė.

Krikščionių vienybė ir politinėje veikloje yra tinkamiausias ir sėkmingiausias kelias. Tai iškalbingai liudija ir žemiau suminimi kai kurie pavyzdžiai.

Paskutiniuoju laiku Olandijoje prie Katalikų Liaudies Partijos — KVP, turinčios I-se parlamento rūmuose iš 50 atstovų 17 ir II-se rūmuose iš 100 atstovų 30, prisijungė Katalikų Nacionalų Partija — KNP, turinti tik II-se rūmuose 2 atstovu. KNP, kitaip vadinama Welterio grupė, buvo atskilusi nuo KVP 1948 m., svarbiausia dėl skirtingos politikos Indonezijos klausimais, ir vėliau dėjosi į koaliciją su Darbo, seniau buvusia socialdemokratų, partija. Vienybės atstatymas visų katalikų sudžiaugsmu sveikinamas.

Taip pat neseniai krikščioniškos partijos susijungė Chilėje. Čia Nacionalinė Falanga susijungė su Krikščionių Nacionaliniu Sąjūdžiu, o be to naujoji Nacionalinė Falanga turi sudariusi glaudžius ryšius su Krikščionių Socialų Konservatorių Partija. Sujungtomis jėgomis krikščionių — katalikų politikos vaidmuo ima įgauti vis didesnį svorį.

Kiek seniau Venezueloje krikščioniškos partijos susijungė į vieną Krikščionių Socialų Partiją "COPEI". Sutrumpinimas "COPEI" reiškia — koordinacinį krikščioniškų partijų ir sąjūdžių komitetą. Sujungtoji partija dabar yra antroji savo didumu Venezueloje.

Mus yra pasiekusios žinios iš Argentinos, kad ir ten, Perono diktatūros atsikračius, pusiau pogrindyje veikusios trys krikščioniškos partijos labai rimtai ieško vienybės kelio ir jau yra nemaža ta kryptimi pažengusios.

Mūsų visuomenėje ir spaudoje kai kieno reiškiamos mintys, jog katalikams politinis susiskaldymas yra nekenksmingas, pateisinamas ar net tam tikrais sumetimais skatintinas, tenka laikyti aiškiu, su gyvenimo tikrove prasilenkiančiu iš tikro kelio sukimu. Toks politinis susiskaldymas gali būti pateisinamas tik kaip neišvengiama blogybė.

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ INTERNACIONALO KONGRESAS

Krikščionių demokratų tarptautinis bendradarbiavimas yra prasidėjęs jau po I-jo Pasaulinio karo. Jų tarptautinis sekretariatas jau veikė nuo 1925 iki 1939 m. Tačiau žymiai veiksmingesnis bendradarbiavimas prasidėjo tik po antrojo Pasaulinio karo. 1947 m. Luzernoje buvo sušauktas pirmasis krikščionių demokratinių partijų atstovų suvažiavimas ir įkurtas Krikščionių Demokratų Internacionalas — Nouvelles Equipes Internationales — NEI. Nuo to laiko NEI kongresai šaukiami

kasmet ir antrasis yra įvykęs Luksemburge, tretysis — Haagoje, ketvirtasis — Sorrente, Italijoje, penktasis — Bad Emse, Vokietijoje, šeštasis — Friburge, Šveicarijoje, septintasis — Tours, Prancūzijoje, aštuntasis — Bruges, Belgijoje ir šiais metais rugsėjo 16—17 dienomis devintasis — Salzburge, Austrijoje.

Kiekvienam tokiam kongresui būdavo skiriama viena pagrindinė tema ir taip per eilę metų NEI jau yra aptaręs ir išryškinęs visą eilę jam rūpimų pagrindinių klausimų.

Šių metų kongreso pagrindinė tema buvo Europos integracija. Vieningai visų buvo konstatuota, jog dabartinei suskaldytai Europai pilnai atsistatyti ir atgauti deramą reikšmę įmanoma tik Europos politinio apsijungimo keliu. Toks apsijungimas pirmiausia yra būtinas ir neatidėliotinas svarbiausia todėl, jog nūdieniai pasaulio galiūnai, kaip pažymėjo prof. J. Zijlstra (Olandijos ūkio ministeris), dažnai sprendžia europinius klausimus tarp mūsų ir apie mus, bet be mūsų pačių, ir, antra, atominės energijos nešamoj revoliucijoj tik dideli regioniniai vienetai gali turėti sprendžiamos reikšmės. Kongreso vienbalsiai priimtoje europinės integracijos reikalu rezoliucijoje įsakmiai pabrėžiama, jog dabar pavergtų europinių tautų įjungimas į suvienytą Europą yra neatšaukiamas postulatas. Kad Europos apsijungimas neliktų tik gražus ryžtas, NEI Vykdomasis Komitetas yra įpareigotas sudaryti komisiją, kuri išdirbtų konkretų planą, kuriuo Europos integracija būtų vykdoma ir kokius įsipareigojimus turi imtis pats NEI ir jo paskiri nariai.

Devintame NEI kongrese itin gausiai ir stipriai buvo atstovaujami pavergtieji kraštai (Lietuva, Lenkija, Čekoslovakija ,Vengrija, Jugoslavija). Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjunga, pavadinta šiame kongrese egzilų NEI, turėjo dar savo atskirą delegaciją, kurią sudarė CDUCE Tarybos pirmininkas prel. Kozi Horvath ir gen. sekretorius K. Sieniewicz. Egzilų krikščionių demokratų grupės yra pilnateisiai NEI nariai ir šiame kongrese itin nuoširdžiai buvo traktuojami. Austrijos kancleris J. Raab ir užsienio reikalų ministeris L. Figl pabrėžė, jog, Austrijai atgavus laisvę, turi sekti ir kitų pavergtųjų tautų išsilaisvinimas. NEI vicepirmininkas M. E. Sassen pažymėjo, kad NEI susijungusios tautos turi galvoti ir veikti už visas Europos tautas ir neprileisti, kad Rytų Europos pavergtos tautos būtų nurašytos iš europinių tautų šeimos. Kai mes kalbame apie Europos integraciją, pabrėžė jis, būtų skaudus išdavimas šios didelės idėjos, jei mes nepažymėtume, jog Europos integracija be tų tautų, kurios dabar yra po komunistų priespaudos letena, yra neįmanoma. R. Lecourt, Prancūzijos krikščionių demokratų parlamentinės grupės pirmininkas, išryškino mintį, jog europinė taika ir vienybė negali būti grindžiama dabartiniu status quo. Ir Vokietijos CDU atstovai kongrese Dr. Jaeger ir min. Strauss parodė didelio palankumo pavergtiems kraštams. Italijos Democrazia Christiana partijos gen. sekretorius ir vadas Amintore Fanfani savo baigia-

moje kalboje, kreipdamasis į visus NEI kongreso delegatus, apeliavo — "mes niekada neužmirškime mūsų brolių, atskirtų nuo mūsų geležine uždanga". Pagaliau NEI pirmininkas A. E. de Schryver keliais atvėjais pabrėžė, jog Europos krikščionių demokratų vedama kova prieš komunizmą ir už tautų laisvę turi apimti visas Europos tautas ir kad ši kova yra krikščionių demokratų pagrindinė misija.

Kongrese buvo su visu susirūpinimu pabrėžta Genevos šypsnių ir rankų paspaudimo politikos pavojingumas ir jos iš esmės prieštaravimas Europos integracijai.

Šiame kongrese iš visų kraštų buvo gausios ir svarios delegacijos, kas akivaizdžiai parodo Europos krikščionių demokratų svorį. Lietuvius krikščionis demokratus atstovavo E. Turauskas ir Dr. L. Gronis.

VIDURIO EUROPOS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGOS VEIKLA

Lietuvos, Latvijos, Lenkijos, Čekoslovakijos ir Jugoslavijos krikščionių demokratų tremtyje veikiančios partijos, prieš penkerius metus susiorganizavusios į Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungą (Christian Democratic Union of Central Europe — CDUCE), labai aktingai reiškiasi tarptautiniame gyvenime ir varo platų darbo barą jų atstovaujamų komunistų pavergtų tautų laisvinimo srity.

Sąjungos centras yra New Yorke ir iš čia vyksta pagrindinė veikla, tačiau Sąjunga turi dar penkis nuolatinius ir apmokamus savo atstovus Europoje: Paryžiuje — S. Eustachiewicz, Bonnoje — kun. Dr. L. Gronį, Briusely, Benelukso kraštams, — J. Kovacs, Austrijoje — K. Kašparek ir Romoje — M. Kranjc. Jų veikla tuose kraštuose yra nuolatinė ir vis intensyvėjanti. Ir lietuvių atstovas Dr. L. Gronis, atstovaudamas visą CDUCE, turi jau gana gerus ryšius su Vokietijos CDU, jos spauda ir atstovais. Tik šią vasarą jis yra buvęs CDUCE reikalais Genevoje ir Salzburge (NEI kongrese), Muenchene suorganizavęs CDUCE vietinį komitetą, patalpinęs laikraščiuose eilę žinių apie CDUCE veiklą ir Sąjungoje atstovaujamus pavergtuosius kraštus. Panašiai veikia CDUCE atstovai ir kituose kraštuose.

Sąjunga paskutiniuoju laiku leidžia net keturis periodinius leidinius: anglų kalba mėnesinį **Christian Democratic Review**, kuris prašoka jau 2000 egz., ispanų kalba **Informacion Democratica Christiana**, skiriamą Pietų Amerikos kraštams, apie 1000 egz., CDUCE Jaunimo Sekcija Paryžiuje, ligi šiol leidusi mimeografuotą biuletenį, neseniai pradėjo leisti prancūzų kalba spausdintą biuletenį **Nouvel Horizon**, kuris eis kas mėnuo ir kurio jau pasirodė keturi numeriai, ir neseniai pradėtas leisti mimeografuotas žinių biuletenis anglų kalba **Information Service**, kuris skiriamas radio, spaudai ir tarpusavio informacijai. Apie jį atsiliepimai puikūs, o ir kiti leidiniai laikomi

vieni iš geriausių egzilų spaudoje.

Trumpos apžvalgos rėmuose net negalima duoti kiek išsamesnės CDUCE veiklos apžvalgos. Čia norima iškelti tik kai kurie žymesni darbai ir kontaktai, kurie šio žurnalo puslapiuose dar nebuvo atžymėti.

Antrasis CDUCE kongresas

Apžvelgiamajam laikotarpy vienas ypatingai atžymėtinų įvykių CDUCE veikloje yra antrasis jos kongresas.

Pirmasis ir labai sėkmingas CDUCE kongresas buvo suruoštas 1953 m. pavasarį. Antrasis, irgi labai pasisekęs, buvo suorganizuotas 1955 m. balandžio 15—17 dienomis New Yorke.

Visų pirma šia proga Vidurio Europos krikščionims demokratams pritarimą ir solidarumą jų kovoje už tautų laisvę pareiškė JAV aukšti pareigūnai, kaip JAV valstybės sekretorius J. F. Dulles, viceprezidentas R. Nixon, Adlai E. Stevenson, New Yorko valstybės gubernatorius W. A. Harriman, kardinolas F. Spellman, New Yorko miesto burmistras R. F. Wagner, specialiai atvykęs pasveikinti kongreso, darbo sekretorius J. P. Mitchell ir senatoriai bei kongresmanai, kaip J. Sparkman, St. Symington, R. E. Flanders, H. F. Caphart, J. W. Martin, A. M. Bentley, J. W. Mc Cormack ir eilė kitų. Senatoriai W. Langer ir J. O'Mahoney bei kongresmanas D. J. Flood specialiai atvyko į kongresą ir pasakė labai reikšmingas, egzilus padrąsinančias kalbas. Laisvosios Europos Komiteto pirm. Whitney H. Shepardson, kuris ypač remia CDUCE veiklą, iškėlė krikščioniškosios demokratijos pasaulinį solidarumą, reikšmę kovoje už laisvę ir dedamas pastangas Europos apsivienijimui bei pastoviai taikai. JAV spauda ir organizacijos taip pat gražiai atžymėjo CDUCE veiklą.

Labai graži ir reikšminga buvo Europos ir kitų kraštų įžymių valstybininkų bei krikščionių demokratų solidarumo ir pritarimo demonstracija. Iš Vokietijos buvo gauta sveikinimai kanclerio Dr. K. Adenauerio, CDU lyderio Dr. H. v. Brentano, E. Majonicos, prof. Puederio ir kitų. Iš Italijos ministerio pirmininko M. Scelbos, kun. L. Sturzo, krikščionių demokratų partijos politinio sekretoriaus, A. Fanfani ir kitų reikšmingų vyrų. Iš Prancūzijos sveikino G. Bidault, R. ir M. Schumanai, MRP pirm. P. H. Teitgen, MRP gen. sekr. A. Colin. Iš Belgijos buv. ministeris pirm. Paul van Zeeland, krikščionių socialų partijos pirm. T. Lefevre, eilė senatorių ir kitų politikų. Austrijos, Šveicarijos, Olandijos krikščionių demokratų vadai taip pat atsiuntė sveikinimus ir solidarumo pareiškimus.

Sveikinimų gauta ir iš Azijos: Japonijos, Korėjos, Philipinų, Viet-Namo, o taip pat ir iš Pietų Amerikos: Brazilijos, Chilės, Costa Ricos, Venezuelos, Peru, Uragvajaus ir kitų kraštų.

Kongresas sudarė CDUCE Garbės Komitetą, į kurį sutiko įeiti prof. Alceu Amoroso Lima, žymus P. Amerikos mokslininkas — filosofas ir Brazilijos krikšč. demokratų ideologas, Robert Bichet, buv. NEI gen. sekretorius ir buv. Prancūzijos ministeris, George Bidault, buv. Prancūzijos premjeras ir vienas iš svarbiausių Prancūzijos krikščionių demokratų lyderių, Dr. Rafael Caldera, Venezuelos krikščionių

demokratų lyderis ir gen. sekretorius, Amintore Fanfani, Italijos krikščionių demokratų dabartinis vadas ir gen. sekretorius. Dr. E. Gerstenmaier, V. Vokietijos parlamento pirmininkas, A. E. de Schryver, žymus Belgijos politikas ir Tarptautinės Krikščionių Demokratų Sąjungos — NEI pirmininkas, kun. Luigi Sturzo, Italijos krikščionių demokratų kūrėjas ir senatorius, Kotaro Tanaka, Japonijos Vyriausiojo Teismo teisėjas ir žymiausias Japonijos katalikų vadas, Paul van Zeeland, Belgijos buvęs premjeras ir žymus valstybininkas. Šis Garbės Komitetas sudaro CDUEC didelę garbę ir padidina sąjungos prestyžą.

Kongresas vyko pagrindiniu šūkiu — **laisvė — pastovios taikos sąlyga.** Šia tema įvyko ir studijų vakaras, kuriam vadovavo Hunter kolegijos prezidentas Dr. G. N. Shuster, o kalbėtojais buvo: Ogden Reid, New York Herald Tribune leidėjas, prof. Ch. Fenwick, Amerikos valstybių juridinio departamento direktorius, J. Cogley, Fordo Fondo atstovas ir buv. "Commonweal" redaktorius, H. Flannery, žymus žurnalistas ir radijo komentatorius ir American Federation of Labor atstovas, ir profesoriai Dr. I. Duchaček ir Dr. P. Remec. Kongrese labai gražią ir reikšmingą kalbą pasakė žymus JAV rašytojas J. T. Farrell.

Kongresas priėmė rezoliucijas moterų, darbininkų ir ūkininkų klausimais, atsišaukimus į pavergtas tautas ir laisvąjį pasaulį, platformą ir ateities veiklos planą bei išrinko naujus organus.

Lietuvių delegaciją šiame kongrese sudarė prof. K. Pakštas, prof. A. Ramūnas-Paplauskas, Pr. Vainauskas, Dr. D. Jasaitis, kun. V. Bagdanavičius, H. Idzelevičius, Dr. A. Užupienė, Dr. A. Trimakas, A. Bendorius, St. Lušys, A. Vedeckas, A. Gražiūnas, Dr. J. Petronis, Dr. A. Starkus, Dr. Vl. Viliamas.

Tarptautinė veikla ir kontaktai

CDUCE yra išplėtusi aktingą tarptautinę veiklą. Ji reiškiasi per jos nuolatinius kontaktus Jungtinėse Tautose, gyvus ryšius su viso pasaulio krikščionių demokratų partijomis, aktyviu dalyvavimu Tarptautinėje Krikščionių Demokratų Sąjungoje — NEI ir kitose giminingose organizacijose.

Dar 1954 m. Jungtinių Tautų Socialiniame ir Ekonominiame Komitete buvo svarstoma prievartos darbų klausimas. CDUCE šiam komitetui ne tik paruošė išsamios medžiagos, bet ir suruošė platesnį priėmimą, neskaitant paskirų kontaktų. Priėmime dalyvavo JAV, Australijos, Belgijos, Costa Ricos, Kubos, Prancūzijos, Olandijos ir Pakistano atstovai. Draugingas Kubos ambasadorius Emilio Nunez-Portuando ir Prancūzijos delegacijos pirmininkas Piere Abelin pasakė gražias kalbas ir tikrai palankiai traktavo pavergtuosius kraštus bei smerkė juose vartojamus prievartos darbus.

CDUCE sąjungos nariams yra pavestas Tarptautinės Krikščionių Demokratų Sąjungos — NEI atstovavimas Jungtinėse Tautose. NEI, pripažinta kaip JT nevalstybinė organizacija — NGO, turi teisę daryti Jungtinėms Tautoms įvairius siūlymus ir net tarti žodį JT komitetuose ir ko-

misijose. Tuo titulu jau ne kartą pasinaudota ir patiekta įvairios medžiagos, kuri yra spausdinama JT leidiniuose.

Kitomis progomis CDUCE svečiais, paskaitininkais ar kalbėtojais yra buvę Prancūzijos buv. premjeras ir užsienio reikalų min. Robert Schuman, Prancūzijos ūkio viceministeris ir buv. darbo min. Paul Bacon, Belgijos Krikščionių Socialų partijos pirm. Theo Lefevre, Belgijos senatorius Etiene de la Vallee Puosin, Norvegijos Krikščionių Demokratų partijos pirm. Erling Wikborg, Egipto katalikų — koptų akcijos vadas tėvas Ayrout, Belgijos katalikų darbininkijos žinovas ir teoretikas prof. J. Cleymans, Belgijos krikšč. profesinių sąjungų veikėjas L. J. P. De Weerd, Indijos, Goa provincijos, katalikų veikėjas kun. Portasio Soares ir kt.

Šių metų vasarą apie ketvertai mėnesių buvo išvykę keletas CDUCE vadovybės narių ir jie iš anksto kruopščiai pasiruošę, lankėsi Londone, Austrijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, Italijoje, Belgijoje, Olandijoje ir čia turėjo plačius kontaktus su krikščioniškų partijų lyderiais, spauda, vyriausybių atstovais ir kitais įtakingais asmenimis. Raportai rodo, kad tų kontaktų reikšmė nemaža. Jie iškalbingai liudija didelį krikščionių demokratų solidarumą ir pavergtiesiems kraštams simpatijas bei pritarimą. Sprendžiamuoju momentu tai gali daug mūsų kraštams patarnauti.

Jau 1955 metų antroje pusėje buvo aktingai dalyvauta Nancy Katalikų Studijų Savaitėje, Pavergtųjų Tautų europinėje sesijoje, NGO konferencijoje Genevoje, NEI jaunimo kongrese Tutzinge ir NEI pilnaties kongrese Salzburge. Be to, suruoštos dvi CDUCE atstovų Europoje konferencijos ir sutarti planai ateities darbams.

Šiais metais buvo susidarę kai kuriuose kraštuose sunkumų ten gyvenantiems pabėgėliams. Pavyzdžiui, Italijoje ir Austrijoje. Tie klausimai buvo išdėstyti CDUCE specialiniame memorandume, kuris buvo plačiai išsiuntinėtas. Teigiamos reakcijos buvo gauta iš JAV Valstybės Sekretariato, Vyriausio Pabėgėlių Komisariato Genevoje, Dr. v. Brentano, Vokietijos užsienių reikalų ministerio, Theo Lefevre, Belgijos Krikščionių Socialų partijos pirmininko, Dr. A. Maletos, Austrijos Liaudies partijos gen. sekretoriaus, W. v. der Poel, Olandijos Katalikų Liaudies partijos pirmininko ir kt. Ne vieno buvo atsakymuose pažymėta, kad iškeltas klausimas labai svarbus ir jautrus, kad šiuo reikalu CDUCE akcija buvo laiku ir vietoj ir kad iš tikrųjų turi būti padaryta visa pabėgėlių teisėms apginti ir jiems nuo prievartinės repatriacijos apsaugoti.

CDUCE nepraleido nė vienos keturių didžiųjų konferencijos ir kitų konferencijų, neatkreipusi įtakingų valstybės vyrų dėmesio, jog pavergtųjų kraštų likimas negali būti pamirštas. Valdžios atstovams ir kitiems valstybės vyrams buvo siunčiama memorandumai, promemorijos, telegramos, laiškai.

New Yorke veikia visa eilė tarptautinių organizacijų, ruošiama įvairių konferencijų ir kitų parengimų. Buvo dėta pastangų visur, kur tik galima, dalyvauti ir kelti vienu ar kitu būdu pavergtųjų tautų klausimą. Iš tokių organizacijų, su

kuriomis palaikomi nuolatiniai ryšiai, tenka suminėti International League for the Rights of Man, Catholic Association for International Peace, Pan American Women Association, NCWC, Inter-American Association for Democracy and Freedom ir eilė kt.

Visai neseniai New Yorke suruošta diskusijų vakaras apie protestantų krikščionių demokratų politinius sąjūdžius. Pagrindiniais kalbėtojais šiame vakare buvo Amsterdamo Kalvinistų universiteto prof. W. F. de Gaay Fortman ir Knut Isachsen, Norvegijos protestantų kr. demokratų partijos veikėjas ir parlamento atstovas. Diskusijose dalyvavo ir kitų užsienio svečių. Visų buvo pasidžiaugta stiprėjančia krikščionių politine vienybe ir bandyta ieškoti kelių, kaip tą vienybę toliau plėsti. Vokietijoje, kaip visiems žinoma, protestantai ir katalikai yra jau suėję į vieną politinę partiją, tuo tarpu Olandijoje ir Šveicarijoje galimas tik tarppartinis bendradarbiavimas, o susiliejimas į vieną partiją, dėl tų kraštų specifinių sąlygų, artimoje ateityje nenumatomas. Norvegijoje katalikų yra labai maža, ir šios problemos iš viso nėra. Tiek katalikų, tiek protestantų politinės partijos dalyvauja bendrai Krikščionių Demokratų Internacionale ir šioje plotmėje bendradarbiavimas sėkmingai vyksta.

1955 m. spalio 27 d. New Yorke CDUCE buvo suruoštas priėmimas Jungtinių Tautų delegatams. Vien delegatų atsilankė apie 40 iš šių kraštų: Belgijos, Bolivijos, Kanados, JAV, Danijos, Graikijos, Indijos, Olandijos, Luksemburgo, Norvegijos, Egipto, Indonezijos, Vokietijos, Austrijos. Belgijos senatorius ir buv. ministeris Ed. Ronse pasakė kalbą. Iš lietuvių dalyvavo Dr. P. Karvelis, E. Turauskas, V. Sidzikauskas, P. Vainauskas, J. Audėnas, M. Kižytė, S. Narkėliūnaitė, H. Blazas, Dr. Vl. Viliamas.

Lapkričio 12 d. Paryžiuje buvo suorganizuotas platus priėmimas NEI Vykdomojo Komiteto ir CDUCE Garbės Komiteto nariams bei MRP partijos lyderiams, kuris praėjo irgi labai sėkmingai.

REIKŠMINGAS PIETŲ AMERIKOS KONGRESAS

Gruodžio 8—11 dienomis Santiago, Chilėje, įvyko pirmasis ir istorinis Pietų Amerikos krikščionių demokratų kongresas. Kongrese dalyvavo atstovai iš 18 kraštų. Ypač buvo gausios delegacijos iš Argentinos, Brazilijos, Bolivijos, Kolumbijos, Peru, Uragvajaus ir Chilės. Labai didelio pasisekimo turėjo Vidurio Europos Krikščionių Demokratų S-gos delegacija, vadovaujama jos pirmininko prof. A. Prochazkos. Lietuvius krikščionis demokratus atstovavo prof. Dr. Julius Kakarieka, kun. J. Kardauskas ir kun. P. Ragažinskas. Ypač aktingai reiškėsi J. Kakarieka, kuris ir vadovavo lietuvių grupei. Jo buvo referuojamas Sovietų pavergtuose kraštuose vykdomas genocidas ir religijos persekiojimai. Tuo reikalu pasiūlytos rezoliucijos buvo kongrese vienbalsiai priimtos.

Kongresas vyko Chilės parlamento rūmuose. Kongreso atidarymo metu jie buvo sausakimšai pilni. Pavergtųjų kraštų

atstovai, kurie buvo kongreso didžiausio susidomėjimo centre, pirmą kartą Chilės istorijoje turėjo progos kalbėti iš šio tolimo krašto parlamento tribūnos. Kongresą sveikino ir šiltai priėmė pats parlamento pirmininkas, visos Chilės partijos ir Chilės spauda.

Iškilmingame bankete dalyvavo apie 400 svečių, o baigiamasis kongreso plenumo posėdis buvo pravestas didžiausiame Santiago teatre ir jame dalyvavo per 2000 dalyvių. Tai buvo triumfiška krikščionių demokratų solidarumo ir ryžto kovoti prieš komunizmą demonstracija. Baigiamajame posėdy buvo priimta visa eilė rezoliucijų, kurių eilėje tiesiogiai liečiami ir pavergtųjų kraštų reikalai, kaip tautų apsisprendimo laisvė, komunistų vykdomų prievartos darbų, genocido ir religijos persekiojimų pasmerkimai.

Kongreso ruošimo pirmininkas, Chilės senatorius Frei, audringų ovacijų lydimas baigiamoje kalboje pareiškė, jog taikos ir socialinio teisingumo įgyvendinimui geriausiai tinka krikščioniškosios demokratijos kelias ir jog su šiuo kongresu krikščioniškoji demokratija tampa itin reikšmingu ir tikrai pasauliniu sąjūdžiu.

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ VEIKLA

Tremties sąlygose politinių partijų darbas yra sunkus. Jų nariai yra išsisklaidę įvairiuose kontinentuose, ir ne vienu atvėju sunku sudaryti didesnes grupes, kurios būtų pajėgios platesniu mastu vykdyti organizuoto darbo uždavinius. Pagaliau ir patys nariai dažnai negali šiam darbui skirti pakankamai laiko. Tačiau ir šiose sąlygose Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija gana plačiu mastu vykdo savo pasiimtus uždavinius.

Tremtis ir emigracija buvo labai skaudžiai palietusi pačią partinę organizaciją. Įvairiose vietovėse atsidūrę partijos nariai daugeliu atsitikimų neturėjo savo tarpe ne tik partinių ryšių, bet net ir asmeninių, vienas kito nė nepažino, nes buvo iš labai įvairių Lietuvos dalių kilę. Reikėjo ilgesnio laiko, kol tie ryšiai vėl buvo atstatyti. Bet paskutiniaisiais metais organizacinėj srity pasisekė padaryti žymų žingsnį pirmyn. Ne tik JAV visose vietovėse, kur yra didesnės lietuvių kolonijos, vietos krikščionys demokratai jau susitelkė į partinius sambūrius, bet ir kitur — Kanadoje, Pietų Amerikoje, Australijoje — susidarė partiniai vienetai, kai kurie net pažymėtinai gausūs ir gyvi, kaip, pvz., Kanadoje Toronto Lietuvių Krikščionių Demokratų Klubas.

Ypač žymi pažanga pastaraisiais metais padaryta krikščionių demokratų jaunimo srity. Krikščioniškai demokratinių pažiūrų jaunimas savo tarpe ir su partija mezga vis glaudesnius santykius ir vis platesniu mastu imasi ruoštis politiškai visuomeniniam darbui. Jų židinį sudaro jų pačių rūpesčiu išleisti "Jaunimo Žygiai", apie kuriuos telkiasi vis daugiau jaunų idealistų, kurie pasiryžę ne tik patys ruoštis krikščioniškai demokratinės santvarkos kūrybai ateities Lietuvoje, bet ir skleisti krikščioniškosios demokratijos idėjas viso krikščioniškojo lietuvių jaunimo tarpe.

Ne mažesnės reikšmės turi ir

lietuvių krikščionių demokratų darbas tarptautiniame krikščionių demokratų sąjūdyje. Ši veikla reiškiasi dviem būdais — dalyvaujant bendroje tarptautinių krikščionių demokratų sambūrių veikloje ir betarpiškai palaikant ryšius su paskirų kraštų krikščionimis demokratais.

Iš tarptautinių krikščionių demokratų sambūrių čia paminėtina Krikščionių Demokratų Internacionalas (NEI) ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjunga. Abiejuose šiuose sambūriuose liet. krikšč. demokratai aktingai reiškiasi ir turi juose atsakingose pareigose savo atstovus. Vidurio Europos Krikšč. Demokratų Sąjungoj, šalia liet. krikščionių demokratų atstovų jos Taryboj ir Vykdomajam Komitete, Sąjungos biure New Yorke liet. krikščionis demokratus atstovauja Dr. V. Viliamas, moterų sekcijoj Dr. N. Bražėnaitė ir jaunimo sekcijoj New Yorke A. Vedeckas, o pačios sekcijos centre Paryžiuje darbuojasi inž. A. Venckus, kuris praėjusiais metais ėjo pirmininko pareigas, o šiais metais vicepirmininko, ir B. Venskuvienė, ypač daug dirbanti sekcijos leidžiamo biuletenio redakcijoj. Vokietijoj Sąjungai atstovauti pavesta liet. kr. dem. atstovui Dr. L. Groniui. NEI svarbiausias lietuvių krikšč. demokratų atstovas yra min. E. Turauskas, kuris vadovauja lietuvių ekipai prie NEI, o NEI jaunimo sekcijoje inž. A. Venckus.

Per šiuos du sambūrius lietuviai krikščionys demokratai įsijungia į bendrą pasaulio krikščionių demokratų veiklą, išvystant bei gilinant krikščionių demokratų doktriną, kuriant europinės politinės bei socialinės santvarkos projektus ir atliekant įvairius politinius žygius Europos ir pasaulio politikai kreipti krikščionių demokratų siūloma kryptimi.

Tačiau lietuviai krikščionys demokratai su įvairių kraštų krikščionių demokratų sambūriais turi ir betarpiškų ryšių. Taip, pvz., Italijoje su italų krikščionių demokratų vadovybe ir įstaigomis labai artimus ryšius palaiko Liet. Krikščionių Demokratų Partijos įgaliotinis kun. V. Mincevičius. Brazilijos krikščionims demokratams pareiškus pageidavimą užmegsti betarpius ryšius su Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija, paskirtas ryšininku ir tuos santykius palaiko kun. P. Ragažinskas. Vokietijoj tokius ryšius su CDU palaiko Dr. L. Gronis, o su Vokietijos krikščionių demokratų jaunimu stud. A. Žemaitis ir t.t.

Šie ryšiai mums visokeriopai naudingi. Jie ne tik leidžia mums betarpiškai susipažinti su kitų kraštų krikščionių demokratų darbu, metodais ir pažiūromis įvairiais reikšmingais politikos bei krikščionių demokratų sąjūdžio klausimais, bet ir rasti draugų ne tik savo partijai, o ir bendram lietuvių reikalui.

Trečioji sritis, kurioj plačiai Lietuvių Krikščionių Demokratų Partija reiškiasi, yra Lietuvos laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo darbas. Šis darbas taip pat reiškiasi dviem būdais — per Lietuvai laisvinti veiksnius ir lietuvybei išlaikyti organizaciją bei savo iniciatyva vykdomą akciją.

Į politinį Lietuvos laisvinimo darbą Liet. Krikščionių Demokratų Partija įsijungia per VLIKą, ALTą ir LLK. Visose šiose institucijose ji turi savo

atstovus ir nemaža dalim jai tenka šioje srityje ir vadovaujamas vaidmuo. VLIKui ištisą dešimtį metų vadovavo lietuvių kr. demokratų lyderis prel. M. Krupavičius, o šiam iš šių pareigų pasitraukus, VLIKą sudarančių grupių jos buvo vėl patikėtos kr. demokratų atstovui J. Matulioniui. ALTo prieky stovi, nors ir ne partijos mandatu, ne kas kitas, kaip senas krikščionis demokratas, buvęs seime jų frakcijos narys L. Šimutis, šalia kurio ALTe darbuojasi ir eilė kitų krikščionių demokratų. LLK dalyvauja centro komiteto pirmininkas P. Vainauskas.

Lietuvybės išlaikymas laisvajame pasaulyje esančių lietuvių tarpe yra taip pat vienas pagrindinių Liet. Krikščionių Demokratų Partijos rūpesčių. Šios srities uždavinius praėjusių metų konferencijoj partija pakartotinai iš pagrindų svarstė ir taip konkretizavo: 1. jungtis į Lietuvių Bendruomenę ir aktyviai dalyvauti jos veikloje, 2. vesti stiprią akciją prieš tautiniu atžvilgiu mišrių šeimų kūrimą ir visais galimais būdais skatinti lietuvybės palaikymą šeimose, 3. remti lietuviškas mokyklas ir skatinti, kad lietuviai tėvai savo vaikus leistų į savas mokyklas, 4. dalyvauti lietuviškose Katalikų Akcijos organizacijose ir lietuvių parapijų veikloje.

Laikydamiesi partijos nusistatymo, krikščionys demokratai visur uoliai dalyvauja lietuvybei išlaikyti darbe, ypač Lietuvių Bendruomenės veikloje. Daugelis partijos narių ne tik dirba organizacinį šios srities darbą, bet yra įsijungę į specialesnius, artimesnius jų pasiruošimui darbus — mokyklos, spaudos ir kultūrinių bei profesinių organizacijų.

Labai žymią lietuvių krikščionių demokratų Lietuvai laisvinti darbo dalį sudaro jų akcija, vedama greta darbo lietuviškuose politiniuose organuose.

Kaip jau anksčiau nurodyta, lietuviai krikščionys demokratai yra įsijungę į stiprius tarptautinius sambūrius ir turi betarpiškų ryšių su įvairių kraštų krikščionių demokratų partijomis bei įtakingais jų veikėjais. O visų tų organizacijų nusistatymas komunizmo ir pavergtųjų kraštų atžvilgiu yra labai aiškus ir tvirtas. Pasaulio krikščioniškoji demokratija šiandien yra pati stambiausioji politinė pajėga, kuri atmeta bet kokią koegzistencijos tarp laisvojo pasaulio ir komunizmo galimybę ir nesvyruodama stoja už pavergtų tautų iš komunistinės vergijos išlaisvinimą. Ši aplinkybė sudaro liet. krikščionims demokratams galimybę per pasaulio krikščionių demokratų organizacijas ir jų bei jiems artimą spaudą perduoti įvairių kraštų visuomenei informacijų apie Lietuvos šiandieninę padėtį bei lietuvių tautos kovą už savo laisvę ir iš krikščionių demokratų atstovų įvairiose tarptautinėse institucijose susilaukti paramos, jei jose iškyla Lietuvos ar apskritai pavergtų tautų klausimas.

Čia reikia pastebėti, jog pagal partijos nusistatymą ir jos konferencijos nutarimą lietuviai krikščionys demokratai deda pastangas, kad Lietuvos išlaisvinimo klausimas būtų ne atsietai nuo viso pavergtųjų tautų klausimo keliamas ir svarstomas, bet sudarytų tarptautinės kovos už pavergtųjų tautų išlaisvinimą integralinę dalį. Todėl dauguma atvėjų daromi žygiai ne paskirai ir savo vienų vardu, bet bendromis jėgomis su kitų pa-

vergtų tautų atstovais, ypač su tų kraštų krikščionių demokratų sambūriais. Tačiau nepraleidžiama progos tokius žygius atlikti ir paskirai, kur tik susidaro tam palankių galimybių. O tokios galimybės neretai pasitaiko ypač ten, kur turimi betarpiniai ryšiai.

Antra palengvinanti šioj srityj darbą aplinkybė — kad krikščionių demokratų sąjūdis yra globalinio masto. Jis ne tik labai daug kur turi atstovų, bet ir gerai žinomas visiems — vyriausybėms, bažnytinėms institucijoms, visuomenės veikėjams, įvairioms organizacijoms. Tad santykiuose su jomis nekyla joms jokių neaiškumų ir nereikia jokių rekomendacijų, kas neišvengiama grupėms, kurios daugiau ar mažiau žinomos tik savosios visuomenės tarpe. Tai labai palengvina užmegzti santykius, perteikti informacijas ir rasti Lietuvos reikalui draugų bei rėmėjų. Ši aplinkybė taip pat išnaudojama.

Pasinaudodami visomis šiomis galimybėmis, lietuviai krikščionys demokratai ir varo gana plačią akciją Lietuvos laisvinimo srity. Ji žymiai ir naudingai papildo tą darbą, kurį jie dirba, dalyvaudami lietuviškuosiuose Lietuvos laisvinimo veiksniuose.

PREL M. KRUPAVIČIAUS SUKAKTIS

Šių metų spalio 1 d. prel. M. Krupavičiui sukakus 70 metų amžiaus, ne tik Jubiliatas susilaukė gausių sveikinimų, bet ta proga mūsų visuomenės buvo plačiai prisiminti ir jo atlikti darbai.

Sveikinimų Jubiliatas susilaukė net ir iš kitų tautų žmonių bei organizacijų, kaip Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos pirmininko Dr. A. Prochazka, Krikščionių Demokratų Internacionalo garbės pirmininko kun. L. Sturzo, Italijos krikščionių demokratų partijos politinio sekretoriaus A. Fanfani, Front International Contre le Communisme vadovybės Montpellier, Prancūzijoj, J. E. Harrison iš Londono ir kt. Tačiau ypatingai gausiai Jubiliatą ta proga sveikino patys lietuviai — tiek organizacijos, tiek ir paskiri asmenys .

Kaip kunigą ir jos reprezentantą politinėj bei kitoj viešojoj veikloj, suprantama, ypač gausiai sveikino šia proga katalikiškoji lietuvių visuomenė. Šalia vyskupų V. Brizgio ir V. Podolskio nuoširdžius sveikinimus atsiuntė JAV Lietuvių Kunigų Vienybės metinis suvažiavimas, Vargdienių, Nukryžiuotojo Jėzaus ir Šv. Kazimiero Seserys, Ateitininkų Federacijos Vyr. Valdyba, paskiros ateitininkų Sąjungos ir įvairių vietovių ateitininkų vienetai bei daugelis kunigų ir pasauliečių, sveikinusių tiek jų atstovaujamų katalikiškų organizacijų vardu, tiek asmeniškai.

Ne mažiau gausių ir nuoširdžių sveikinimų Jubiliatas susilaukė iš savo politinių idėjos draugų krikščionių demokratų — iš centro komiteto, Clevelando, Detroito, Chicagos, New Yorko, Waterburio ir kitų vietovių sambūrių JAV, o taip pat iš Kanados, Australijos, Kolumbijos ir kitur.

Tačiau M. Krupavičius nėra tik krikščioniškosios lietuvių visuomenės ar savo politinės grupės reprezentantas. Kaip val-

stybininkas ir kovotojas už savo tautos laisvę bei jos teises jis kartu yra ir tautos politinių, kultūrinių bei socialinių idealų reiškėjas. Todėl sukakties proga jį sveikino ne tik krikščioniškoji lietuvių visuomenė ir politiniai idėjos draugai, bet ir lietuvių politinės institucijos bei jų atstovai, politinės grupės, tautinės bendruomenės, įvairios patriotinės organizacijos, kultūriniai sambūriai ir daugelis įvairių pasaulėžiūrinių bei politinių įsitikinimų paskirų asmenų. Tarp tokių sveikinimų paminėtina VLIKo, Vykdomosios Tarybos pirmininko K. Žalkauskio ir jos darbuotojų, Lietuvos atstovų min. B. K. Balučio Londone, Dr. St. Bačkio Paryžiuje ir min. Dr. K. Graužinio Montevideo, Lietuvos konsulo Sao Paulo A. Polišaičio, Lietuvos konsulo Kanadoje V. Gylio, ALT pirmininko L. Šimučio, sekretoriaus Dr. P. Grigaičio ir įvairių ALT skyrių, Lietuvos Laisvės Komiteto pirmininko V. Sidzikausko, Mažosios Lietuvos Tarybos pirmininko E. Simonaičio, Tautos Fondo skyrių, Lietuvių Bendruomenių JAV, Kanadoje, Italijoje, Vokietijoje ir kitur, Ūkininkų Sąjungos pirmininko Dr. J. Petronio, Valstiečių Liaudininkų Sąjungos pirmininko J. Audėno, Vienybės Sąjūdžio pirmininko J. Andriaus, Lietuvių Rašytojų Draugijos pirmininko B. Babrausko, Pasaulio Lietuvių Dailininkų ir Architektų Sąjungos pirmininko prof. A. Varno, lietuviškų radijo programų vedėjų — Vatikano lietuviškos programos vedėjo kun. V. Kazlausko, Romos — J. Gailiaus ir Madrido — kun. K. Patalavičiaus, Lietuvos Šaulių Sąjungos Tremtyje, skautų, įvairių laikraščių redaktorių ir daugelio kitų.

Sukakties proga primindami prel. Krupavičiaus veiklą, net po kelis straipsnius įsidėjo "Draugas", "Darbininkas", "Tėviškės Žiburiai", o taip pat gana plačiai apie Jubiliatą rašė ar padarė su juo pasikalbėjimus "Lietuvių Dienos", "Ateitis", "Garsas", "Naujienos", "Nepriklausoma Lietuva" ir kiti lietuviškieji periodiniai leidiniai. Ir net ideologiškai bei politiškai tolimi Jubiliatui pažymėjo, jog M. Krupavičius didelio masto vyras ir veikėjas. Socialistinės Chicagos "Naujienos" ta proga rašė: "Prel. Krupavičius yra, kaip sakoma, "kontroversinė figūra." Jisai per metų metus buvo politinių kovų centre ir dar tebėra šiandien. Jisai visada turėjo daug karštų šalininkų ir gal nemažiau karštų oponentų. Todėl ginčijamasi ir dėl jo asmens.

"Bet kaip kas bežiūrėtų į jį, vis dėlto negalima neigti fakto, kad M. Krupavičius yra stambus žmogus, didelio masto veikėjas, palikęs neišdildomų pėdsakų lietuvių visuomeniniame gyvenime. Jo vardas yra siejamas dažniausia su Lietuvos **žemės ūkio reforma,** kuri neabejotinai buvo labai didelis, bene didžiausias nepriklausomybės laikų pasiekimas."

Sukakties proga buvo suruošta ir viešų prel. M. Krupavičiaus paminėjimų, kur taip pat buvo iškelta Jubiliato asmenybė ir atlikti dideli darbai.

VIENMINČIAI AUSTRALIJOJE

Tolimoje Australijoje, Melbourne, krikščioniškosios demokratijos idėja buvo įžiebta prieš penkerius metus. 1954 metais buvo įkurtas Krikščionių Demokratų Klubas. Klubas pratas 4 žmonių, o dabar jau turi apie 20 narių. Klubas palaiko

ryšius su kitų Australijos vietovių krikščionimis demokratais. Susirinkimuose nagrinėjama lietuvių politinė veikla, puoselėjama krikšč. demokratijos idėja, nagrinėjamos naujų laikų sąlygos. Klubo vadovybę sudaro J. Aranauskas, J. Mulokas ir Z. Raudys.

Prof. J. Eretas, gyvenantis Bazelyje, Šveicarijoj, rašo monografiją apie žymųjį lietuvių tautos filosofą a.a. prof. St. Šalkauskį. Taip pat gyvai dalyvauja visuomeninėj veikloj ir nemaža rašo aktualiais visuomeniniais ir politiniais klausimais. Praėjusių metų pabaigoje išleidęs atskiromis briošiūromis "Von hoeherer Warte" — moterų viešosios veiklos ir ypač jų balsavimo teisės klausimu ir "Der christliche Arbeiter in Sturm der Zeit" — paskaitą Šveicarijos Krikščionių Medžio ir Statybos Darbininkų Sąjungos kongrese, neseniai vėl išleido "Abschied von Europa", kur nagrinėja aktualiąsias Europos dabarties problemas, nurodo komunizmo grėsmę ir išryškina tikrąją Europos ir europiečių misiją.

Prof. A. Paplauskas-Ramūnas, dėstantis Ottawos universitete, Kanadoje, pakeltas to universiteto ordinariniu profesorium ir paskirtas pedagoginių mokslų katedros vedėju. Šalia savo darbo universitete prof. A. Paplauskas-Ramūnas gyvai dalyvauja ir visuomeninėje bei lietuvių ir tarptautinėje mokslinėje veikloje. Jis yra Lietuvių Enciklopedijos pedagogikos skyriaus redaktorius, o taip pat bendradarbiauja daugely užsienio pedagoginių ir mokslinių žurnalų. Paskutiniuoju laiku pakviestas į UNESCO leidžiamo tarptautinio pedagoginių mokslų žurnalo tarybą, kurią sudaro dvidešimt įžymių pasaulio pedagogų. Jo prancūzų kalba išleista knyga "Fiziškas ugdymas pilnutiniame humanizme" susilaukė labai didelio įvertinimo tarptautiniu mastu ir netrukus pasirodys jos nauja papildyta laida anglų kalba Prof. A. Ramūnas nemaža laiko skiria ir lietuvių bei tarptautinei krikščionių demokratų veiklai.

K. Čibiras-Verax, Montevideo, Urugvajuj, gyvenantis žinomas mūsų žurnalistas, išleido jau aštuntą savo parašytą ar suredaguotą knygą. Naujoji ispanų kalba išleista jo knyga, pavadinta "Lietuva ir Tarybų Sąjunga", dokumentuotai pavaizduoja lietuvių ir rusų santykius istorijos būvy bei sovietų įvykdytą prieš Lietuvą agresiją.

Min. E. Turauskas, atstovaudamas lietuviams krikščionims demokratams, gyvai reiškiasi tarptautinėje veikloje. Šalia vadovavimo lietuvių ekipai prie Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI), šiais metais su Dr. L. Groniu atstovavo lietuviams krikščionims demokratams NEI kongrese Salzburge, Austrijoje, ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungai Pavergtųjų Europos Tautų Seimo sesijose Strassburge bei New Yorke.

Taip pat E. Turauskas dalyvauja ir grynai lietuviškoje veikloje. Jis vadovauja Prancūzijos Lietuvių Bendruomenei ir jos reikalams skiria nemaža laiko. Jos reikalais šią vasarą lankėsi Zueriche, Šveicarijoj, kur įvyko Europos kraštų Lietuvių Bendruomenių pirmininkų suvažiavimas.

Pavergtųjų Tautų Seimo sesijos proga atvykęs į JAV, jis da-

lyvavo daugely krikščionių demokratų posėdžių bei pasitarimų ir aplankė visą eilę JAV lietuvių kolonijų, kur turėjo progos arčiau susipažinti su jų gyvenimu ir įvairiomis progomis tarti jiems žodį.

Stasė Prapuolenytė, "Tėvynės Sargo" bendradarbė, gyvenanti Kanadoje, ypač aktingai reiškiasi spaudos darbe. Ji redaguoja naujai atgaivintą liet. katalikių moterų žurnalą "Moterį" ir veda moterų skyrių "Tėviškės Žiburiuose". Taip pat yra "Draugo" romano konkurso šių metų jury komisijos narė.

A. Bendorius, Liet. Krikšč. Demokratų Sąjungos centro komiteto narys, nors turėdamas didelę laiko dalį skirti pragyvenimo reikalams, uoliai bendradarbiauja Lietuvių Enciklopedijos leidime ir yra vienas pagrindinių jos redaktorių. Tačiau jis suranda taip pat laiko ir visuomeniniam darbui, ypač lietuvių ir tarptautinėje krikščionių demokratų veikloje bei JAV Lietuvių Bendruomenėje, kurioje yra ir jos Tarybos narys.

Č. Masaitis, buvęs LKD centro komiteto narys, dėstydamas Knoxville, Tenn., universitete, yra atskirtas nuo didesnių lietuvių kolonijų ir neturi progos tiesiogiai įsijungti į krikščionių demokratų bei apskritai lietuvių visuomeninį darbą. Tačiau daug laiko pašvenčia jo redaguojamam astronomijos skyriui Liet. Enciklopedijoje.

Prof. Dr. P. V. Raulinaitis, eilę metų buvęs Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos centro komiteto narys, nuolatinis "Tėvynės Sargo" bendradarbis, atšventė 60 metų amžiaus sukaktį. Sukaktuvininkas yra viena ryškiųjų lietuvių visuomenės asmenybių. Pasirinkęs teisės sritį, jis iškilo kaip vienas žymiųjų Lietuvos advokatų, kartu dirbdamas ir teisės mokslo srity — Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijoj dėstė civilinę ir žemės ūkio teisę, o Vilniaus universitete — prekybinę teisę. Šalia profesinio ir mokslinio darbo yra išvaręs plačią vagą ir visuomeninio darbo srity. Anksti įsijungęs į politinę veiklą, jau 1918 m. buvo išrinktas į Liet. Krikščionių Demokratų Partijos centro komitetą ir eilėj partijos konferencijų pakartotinai į jį perrenkamas. 1919 m. kuriant Lietuvos Darbo Federaciją, jis buvo vienas jos organizavimo iniciatorių. Taip pat yra buvęs ir jos pirmininkas. Jo pastangomis ir rūpesčiu 1925 m. buvo įsteigta ir Lietuvos Mažažemių ir Naujakurių Sąjunga. Atstovaudamas L. Darbo Federacijai Lietuvos seimuose, buvo išrinktas seimo vicepirmininku ir sekretorium. Tautininkų valdymo laikais politinėms partijoms negalint viešai veikti, aktingai reiškėsi "Naujosios Romuvos" bičiulių veikloj. Plačiai bendradarbiavo ir spaudoje. Tremties nublokštas į Australiją, buvo vienas svarbiausių Mindaugo lituanistinio instituto organizatorių ir, ligi persikeldamas į JAV, jam vadovavo. Šalia kitos savo visuomeninės veiklos taip pat pastoviai bendradarbiauja "Tėvynės Sarge".

P. Naujokaitis, žinomas kultūrininkas ir visuomenininkas, buvęs Liet. Krikščionių Demokratų Partijos centro komiteto narys, atšventė 50 m. amžiaus sukaktį. Sukaktuvininkas yra lituanistas mokytojas ir eilę metų mokytojavo Ukmergės gimnazijoje, o 1941-44 m. buvo tos pat gimnazijos direktorius. Tremtyje taip pat eilę metų

dirbo švietimo darbą. 1945-46 m. buvo lietuvių gimnazijos Detmolde inspektorius, o 1947-49 m. dėstė lietuvių gimnazijoj Augustdorfe. Atvykęs į JAV, aktingai dalyvavo Brooklyne kuriant šeštadieninę mokyklą, joje dėstė ir vienerius metus buvo jos vedėjas.

Jau nuo ketvirtosios gimnazijos klasės įsitraukė į ateitininkų veiklą ir aktingai dalyvauja jų sąjūdyje ligi šiol. Yra taip pat Liet. Rašytojų Draugijos ir Liet. Žurnalistų Sąjungos narys. Dalyvaudamas krikščionių demokratų veikloj, ypač aktingai prisidėjo nuo 1949 m. pradėjus JAV organizuoti krikščionių demokratų veiklą bei padalinius ir eilę metų buvo centro komiteto narys.

Spaudos ir literatūros gyvenime pradėjo reikštis nuo 1926 m. Reiškėsi žurnalistika, eilėraščiais, beletristika, literatūros nagrinėjimais ir literatūros kritika. Yra išleidęs poezijos rinkinį "Tarp svyruojančių beržų" ir lietuvių literatūros istoriją. Tremtyje Vokietijoj redagavo "Lietuvių Žodį", o nuo 1951 m. ligi šiol, nežiūrėdamas pašlijusios sveikatos bei kitų sunkumų, redaguoja "Eglutę". Yra bendradarbiavęs labai daugely laikraščių ir žurnalų: Lietuvoje — Ateity, Ateities Spinduliuose, Židiny, N. Romuvoj, N. Vaidilutėj, Ryte, XX Amžiuj, Granite, Gaisuose, Aukštaičių Žemėje, Tiesos Kelyje, tremty — Lietuvių Žodyje, Žiburiuose, Pėdsakuose, Tėvynės Šešėlyje, Amerikoj — Ateity, Aiduose, Amerikoje, Darbininke, Drauge, Tėviškės Žiburiuose, Eglutėje. Bendradarbiauja taip pat Liet. Enciklopedijoje.

AMŽINĄ ATILSĮ

Visa eilė lietuviams krikščionims demokratams artimų ir brangių asmenų yra baigę savo žemiškąją kelionę.

Iš anapus geležinės uždangos pasiekusiomis žiniomis, tremtyje mirė buvęs Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos pirmininkas, jos atstovas seime ir žymus veikėjas **kun. J. Vailokaitis.** Jis buvo sovietų ištremtas pirmųjų masinių trėmimų metu 1941 m. Š. m. gruodžio 17 d. velioniui būtų sukakę 75 m. amžiaus.

Miręs ir tų pat deportacijų metu ištremtas **prof. P. Dovydaitis,** Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras, buvęs Lietuvos ministeris pirmininkas, žymus veikėjas kultūrinėj srity, kovotojas už socialinį teisingumą bei darbininkijos gerovę, daugelio žurnalų redaktorius ir mokslininkas. Esamomis žiniomis, tremtyje jis buvo slaptai įšventintas į kunigus ir savo likimo draugams tremtiniams teikė dvasinį patarnavimą.

Pakartotinėmis žiniomis mirė 1941 m. ištremtas į Sibirą ir žymus lietuvių krikščionių demokratų veikėjas ekonomistas **J. Masiliūnas.** Velionis buvo savanoris kūrėjas, atsargos leitenantas, Kauno universiteto lektorius ir paskutinysis nepriklausomos Lietuvos susisiekimo ministeris.

Svetima Sibiro žemė priglaudė ir Steigiamojo ir Pirmojo Seimo kr. demokratų bloko narį **P. Lumbį.** Velionis buvo taip pat Lietuvos kariuomenės savanoris leitenantas. Veikė Lietuvos Darbo Federacijoj ir jai atstovavo seime. Vėliau dirbo mokykloje. Ištremtas 1941 m.

Laisvajame pasaulyje iš gyvųjų tarpo išsiskyrė diplom. miškin. **M. Jameikis,** gyvenęs Rockforde, Ill., JAV, tremties metu Vokietijoje gyvenęs Augs-

burge, **kun. P. Karalius,** gyvenęs Chicagoje, ir **J. P. Mačiulis,** gyvenęs New Yorke. Visi trys buvo veiklūs vyrai ir pasižymėję visuomeninėje bei kitoje veikloje. Pastarasis, J. P. Mačiulis, buvo jau prieš pirmąjį pasaulinį karą atvykęs į JAV ir čia uoliai veikęs katalikų bei tautinėse bendrinėse organizacijose. Tačiau gyvai domėjosi ir lietuvių krikščionių demokratų veikla ir vienas pirmųjų jungėsi į jų darbą, kai New Yorke organizavosi jų skyrius.

Lietuviai krikščionys demokratai skaudžiai jaučia jų visų mirtį, nes neteko ne tik savo idėjos draugų, bet ir žmonių, kurių jėgos taip buvo reikalingos lietuvių tautai sunkioje kovoje už laisvę. Tesuteikia jiems Viešpats amžiną atilsį, o likusiems artimiesiems reiškiame gilios užuojautos.

Iš politinių ir socialinių sąjūdžių veiklos

KATALIKAI SPRENDŽIA ŽEMĖS ŪKIO PROBLEMAS

Mūsų laikais Katalikų Bažnyčia savo socialinę doktriną skleidžia vis plačiau ir į ją vis dažniau atkreipia tikinčiųjų dėmesį, ypač tuose kraštuose, kur socialiniai klausimai yra itin aštrūs ir būtinai reikia skubių ir gilių reformų. Eilėje tų socialinių problemų, kurias nurodo Bažnyčia ir kurias krikščioniškoji demokratija, kaip grynai politinė organizacija, nori įgyvendinti, priklauso ir žemės ūkio bei žemės ūkyje dirbančiųjų socialinės problemos.

Katalikų sąjūdis kaimiečių problemoms tirti (National Catholic Rural Life Conference — NCRLC), šiais metais Panamoje suorganizavo savo tretįjį tarptautinį kongresą (pirmasis NCRLC kongresas įvyko Castelgondolfo — Popiežiaus vasaros rezidencijoje 1951 m. ir antrasis — Manizales, Kolumbijoje, 1953 m.).

Daugumoje Lotynų Amerikos kraštų socialiniai klausimai ypač yra aštrūs ir reikia socialinių reformų. Taigi į juos ir kreipiamas ypatingas dėmesys. Šis trečiasis NCRLC kongresas pirmoje eilėje buvo skirtas Karibų jūros pakraščių kraštams, kur yra itin išplitęs plantacijų ūkis ir kelia visą eilę specifinių problemų. Ir šiam kongresui buvo skirtas labai didelis dėmesys. Į kongresą atsiuntė gausias delegacijas net 20 kraštų ir delegatų skaičius prašoko 500. Kongresui specialų laišką atsiuntė Popiežius Pijus XII ir Vatikano valstybės pasekretorius prel. Angelo Dell Acqua. Juose su visu primygtinumu nurodoma į socialinių problemų teisingo sprendimo būtinumą ir visi katalikai raginami nedelsiant įsijungti į šį darbą. Kongrese gausiai dalyvavo Vidurinės Amerikos Bažnyčios aukšti dignitoriai, vyriausybių atstovai, ten besireiškiančios krikščioniškosios demokratijos bei katalikų akcijos sąjūdžiai. Katalikų ir nekatalikų spauda šiam įvykiui skyrė nemažo dėmesio.

Pagrindiniai klausimai, į kuriuos koncentravosi visas kongreso dėmesys buvo: 1) gerai pažinti atitinkamuose kraštuose žemės ūkio socialinę būklę ir ieškoti būdų ją pagerinti, 2) rasti konkrečius kelius, priemones ir metodus toms proble-

moms spręsti, 3) organizuoti kontrataką prieš komunistų skverbimąsi į žemės ūkyje dirbančiųjų sluogsnius.

Iš kongreso gausių pranešimų ir diskusijų ryškėjo tokios vedamosios mintys: be reikalo atpalaidojimas iš žemės ūkio žmonių nenaudingas, nes žemės ūkis ir toliau pasilieka žmonėms gyventi natūraliausia aplinka, tačiau reikia griebtis konkrečių būdų, kad žemės ūkyje dirbantiesiems būtų pagerintos ekonominės, socialinės, higienos ir kultūros sąlygos. Žemės ūkyje dirbantieji turi organizuotis į profesines sąjungas ir organizuotu būdu patys siekti geresnių gyvenimo sąlygų, steigdami įvairias kooperatines bendroves, kurios pirmoje eilėje galėtų aprūpinti pačius dirbančiuosius reikalingomis prekėmis, įrankiais, geresne pagamintų prekių rinka ir tenkintų kitus reikalus. Patys steigtų ligonių kasas, kultūrines organizacijas ir t.t.

Privatus šeimyninis žemės ūkis remtinas visomis priemonėmis, kaip ir kita šeimyninė nuosavybė, tačiau kur neįmanoma, reikia reikalauti, kad plantacijų savininkai neskriaustų dirbančiųjų ir kad valstybė ateitų savo įstatymais dirbantiesiems į pagalbą.

Komunistų peršamas kolektyvinis ūkis visai atmestinas, nes jis praktikoje niekur nėra atnešęs darbininkams gerovės, o ir iš viso jis prieštarauja natūralinei teisei bei krikščioniškai santvarkai, kuri asmeninę nuosavybę ir iniciatyvą laiko reikšmingu dalyku.

Nors komunizmo nugalėjimui teisingas socialinių problemų išsprendimas yra labai reikšmingas, bet kaip D. Britanijos atstovas Douglas Hyde, seniau buvęs komunistinio laikraščio redaktorius, o dabar griežtas prieš komunizmą kovotojas, pabrėžė — komunizmo problema nėra vien socialinė, bet nemažiau ir ideologinė. Komunizmui nugalėti reikia ir ideologinės kovos, nes komunizmas yra virtęs fanatiška ir mesianistiška religija, kuriai nugalėti reikia prieš pastatyti kilnias idėjas, kurių mums gausiai teikia krikščionybė. Pačios socialinės problemos turi būti radikaliai sprendžiamos ir tam krikščioniškas mokslas ir krikščioniškoji politika turi ir privalo rasti pranašesnių priemonių už komunistus. Teisingai buvo pasakyta sveikinime šiam kongresui JAV vice-prezidento R. Nixon, jog komunizmas atsiduria į dvi nenugalimas uolas — nepajėgia iš žmonių išrauti dieviškosios religijos ir neįstengia išspręsti agrarinių klausimų.

Į taip reikšmingą kongresą savo atstovus pasiuntė ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjunga, kurie kongresą ne tik pasveikino, bet iš anksto nusiuntė jam ir memorandumą, akivaizdžiai atskleidžiantį, koki "rojų" komunistai yra sukūrę jų pavergtų kraštų žemės ūkyje. NCRLC pirmininkas vysk. R. Zuroweste, vykdomasis direktorius prel. Ligutti ir kiti, pavergtų kraštų atstovus sveikindami, pažymėjo, jog beveik visuose tuose kraštuose krikščionys demokratai buvo tų problemų sprendimo pionieriai ir jie dabar yra gyvi liudininkai, ką neša pražūtingas komunizmas. Pavergtų kraštų atstovams buvo graži ir brangi proga iškelti savo kraštų pavergimo bylą ir rasti jai naujų ir reikšmingų simpatikų bei rėmėjų.

VAIDUOKLIŠKAS NACIONALISTŲ IR JŲ INTERNACIONALO ATGIJIMAS

Nacionalizmo siautėjimo griūtis.

Praūžęs pasaulinis karas, po kurio pasaulis dar nėra atgavęs pusiausvyros ir taikos, buvo mirties šokis totalitarizmo, pasireiškusios komunizmo, nacionalsocializmo ir fašizmo vardais. Dar prieš karą, kaip teisingai yra pažymėjęs vienas didžiųjų mūsų laikų filosofų J. Maritain, per visą Europą nuskardėjo absurdiškoji dilema, kurią apkvaišę vadeivos pastatė žmonėms, versdami juos rinktis: arba komunizmą, kuris siekė išguiti Dievą, arba fašizmą, kuris Jį siekė pajungti ir "sutvarkyti", sujaukti religiją sielose ir "net pačią Bažnyčią nukrikščioninti". Ši kontradikcija suparaližavo besireiškiančius demokratiškąjį ir krikščioniškąjį principus. Šiuodu principus išskyrus, demokratija įsuko į nelaimių ir gal pražūties kelią". (Tėvynės Sargas, 1947 m. nr. I, 18 psl.).

J. Maritain, rašydamas dar paties karo metu ir turėdamas galvoje nacionalistinį totalizmą, kalbėjo: "Totalistai yra iškreipę žodį "tauta", kaip ir daugelį kitų žodžių. Tauta nėra nuasmenintų žmonių medžiagos masė, sulipdyta į vieną fizinę substanciją, į vieną žemės galybių dvasią, kaip tai yra įsivaizdavusi šlykšti rasistinė mitologija, kuri siekia ją realizuoti pavergimo galia, tos galios vardu darydama visus savo kriminalus... (T.S. 1948 m. nr. 2-3, 159 pusl.). "Tauta nėra Dievas, tauta neturi neklystamo proto ir dorybių be trūkumų, tautos valia ir tautos dvasia negali būti teisingumo ar neteisingumo taisyklė". (T.S. 1947 m. nr. 1, 21 pusl.).

Tauta, parafrazuojant J. Maritainą, yra sielos, t.y., žmogiški asmenys, sutelkti bendro likimo ir bendrų žmogiškų uždavinių, kuriuos tačiau kiekvienas paskirai turi atlikti, kad įgytų vietą saulės šviesoje sau, savo šeimai ir pačiai tautai. Tauta paimta aukščiausiu autoritetu ir sau tikslu, kaip tai daro nacionalistai, neišvengiamai patenka į neišsprendžiamą antagonizmą su kitomis tautomis. Vokietijos nacionalsocializmo prieš kitas tautas padaryti kriminalai yra akivaizdūs liudininkai, ką reiškia tautybės pervertinimas.

Atrodė, kad pralaimėjęs ir pasmerktas nacionalizmas bei jo idėjos bus ilgesniems metams galutinai išstumti iš gyvenimo. Tačiau istorijos ratai netaip greit sukasi ir įpratimas virsta antru prigimimu. Kad ir labai nežymiai, tiesiog vaiduokliškai ima kelti galvas ir perblokštas nacionalizmas, renkasi išblaškyti jo adeptai.

Pirmosios nacizmo ir neofašizmo kregždės

Pagrindinę atramą nacionalizmo atsigavimui sudaro vokiečių ir italų buvę naciai ir fašistai.

Jau 1946 m. Italijoje buvo įkurtas "Movimento Sociale Italiano" — MSI, kuriame daugiausia susitelkė dalis buvusių italų karių. Tą socialinį sąjūdį, kaip tai išryškėjo iš pirmo jų kongreso Neapoly, žymėjo ir tebežymi šie dalykai: programinis chaosas, t.y., daug programų ir nė vienos tikros, pastovios, nepaprasta pagarba fašizmui bei jo mirusiems didvyriams ir aitri demokratijos ata-

ka. 1948 m. Italijos neofašistai parlamento rinkimuose gavo 525,408 balsus, o per tokius pat rinkimus 1953 m. net trigubai daugiau — 1,579,880 — 5.9% visų rinkikų, ir pravedė 29 parlamento atstovus ir 9 senatorius. Ir taip Italijos demokratija įgavo du priešus: vieną iš kairės — komunistus ir kitą iš dešinės — neofašistus.

Italijos MSI yra nevieningas ir suskilęs net į tris grupes: "mandarinus", kurių dauguma dar kiek nuosaikesni, "saulės sūnūs", kurių yra tik keli šimtai, bet patys agresyviausi, ir "Veronos socialistus", kurių irgi yra neperdaugiausia, bet jie sudaro kairįjį sparną ir itin revoliucionieriški. Iš pastarųjų nuolatos dalis nubyra į komunistus.

Eksmaršalo Graziani mirtis neofašistų buvo skaudžiai pergyventa, nes buvo netekta naujojo "duces" — taip esmingo neofašizmui atributo. Senojo "duces" sūnus Viktorio Mussolini ir jau buvęs MSI sekretorius Carlo Scorza pasitraukė pas norėjusį "ducę" vaidinti Argentinos Peroną.

Iš vokiečių neonacių nemažai veiklos rodo buvęs SS-kų šefo Himmlerio adjutantas L. v. Alvensleben ir Dr. v. Leers, kurie leidžia nacišką ir antisemitišką laikraštį "Der Weg". Tie ir visa eilė kitų jų draugų gyvena irgi Argentinoje ir iš ten varo propagandą Vokietijoje bei kituose kraštuose. Ar Peronui žlugus jie galės toliau čia veikti, kol kas neaišku. Pačioje Vokietijoje veikusieji Wolfgang Sarg ir Uwe Wehen, dėl savo visiškos identifikacijos su NSDAP, yra atsidūrę už geležinių virbų. Iš kitų ir dabar tebeveikiančių Vokietijoje bene ryškiausi yra Dr. F. Richter (F. Roessler), K. H. Priester, Schenn-Dengg, Heidemann, Noack, Gerecke ir kt. Iš pasirodančių jų spaudos organų pažymėtini "National Zeitung", "Das deutsche Blatt" ir "Nation Europas".

Nacionalistų internacionalo užsimojimai

Vokiečių neonaciai ir italų neofašistai yra davę pradžią ir nacionalistų internacionalui. Vakarų Europos spaudos žiniomis, pirmas nacionalistų tarptautinis kongresas įvyko Romoje 1950 m., antrasis 1951 m. Malmoe, Švedijoje. Po antrojo kongreso 1951 m. spalio mėn. Zueriche, Šveicarijoje, įvyko to internacionalo tarybos suvažiavimas, kuriame buvo priimti, taip vadinami "Zuericho pagrindai". Juose vėl iškeliami kraujo ir žemės (Blut u. Boden) šūkiai, baltosios rasės pirmenybė ir jos dominavimo būtinumas, pasisakoma prieš europiečių vedybas su neeuropiečiais, smerkiama žydų tauta, kuriama nauja europinė santvarka, griežtai atmetamas Schumano planas, keliamas reikalas apjungti nacionalistinius sąjūdžius. To internacionalo tarybos posėdis, įvykęs 1953 m. Lousannoje, pažymėtinas tuo, kad jame buvo sukurtas nacionalistų europinių ryšių biuras (Europaeische Verbindungs - Stelle — EVSt.), kurios priešakyje buvo pastatytas šveicaras G. A. Amaudruz, žinomas supernacionalistas. Biuro pastangomis jau spėjo pasirodyti ir atitinkama spauda, kaip "Courrier du Continent", "L'Apell du People", "Europa erwache", "Volksruf" ir kt.

Amaudruz ir jo draugai ėmė

itin rūpintis tarptautiniais ryšiais ir sau pritarėjų, pasirodo, yra radę tarp Airijos nacionalistų, Turkijos ekstremistų, Italijos neofašistų, Trieste veikiančio instituto Europa Unita, Olandijoje besireiškiančio van Tienens sąjūdžio su laikraščiu "Alarm", Austrijos vadinamų laisviečių (Freiheitliche Sammlung Oesterreichs), ir net JAV veikiančios National Renaissance Party, su spauda "Bulletin" ir "The American Nationalist". Ir Prancūzijoje esama nacionalistų, kuriems vadovauja M. Bardeche ir Binnet — "Theorie du Racisme" knygos autorius. Kaip jau sakyta, be nacionalistų veiklos Europoje, ji gana gyva ligi šiol buvo ir Argentinoje ,kur veikia net speciali Europos nacionalistų draugija — Asociation Europea. Joje be kitų didelės įtakos turįs Kroatijos fašistų vadas paglavnik Ante Pavelič.

1954 m. sausio 24—26 dienomis Hannovery įvyko tretysis tarptautinis nacionalistų kongresas, kuriame dalyvavo Vokietijos, Italijos, Belgijos, Šveicarijos, Prancūzijos, Argentinos ir net JAV nacionalistų atstovai. Spaudoje buvo pažymėta, kad šitame kongrese yra atstovaujamos net 22 europinės tautos, o jų tarpe ir tos, kurios dabar yra už geležinės uždangos.

V. Rastenis "Dirvoje" (1955 m. gegužės 19 d. nr. 20) "neofašizmo" baubą laiko denunciatišku ir šūviu į žiurkę. Jis klausia ar "neofašistų" internacionalo iš viso esama. Nežinojimas ir asmenims, kurie turėtų žinoti, yra atleistinas, jei jis yra nuoširdus ir kuklus. Ši informacija ne V. Rasteniui yra skiriama, bet platesnei visuomenei. Ar neonacizmo ir neofašizmo atsigaivelėjimas yra vaiduoklių pasirodymas, ar žiurkių iš urvų išlindimas, paliekame kiekvienam spręsti paskirai. Aukščiau iškelti faktai betgi rodo, kad perblokšto nacionalizmo palikuonys vėl bando rikiuotis ir planuoja naujus žygius.

Tarp lietuvių politinių sambūrių

NACIONALISTŲ-LIBERALŲ SANTARVĖ IR JOS NAUJI POSŪKIAI

Su entuziazmu prabilo šį pavasarį tautininkiškoji spauda, kai keturios jiems artimos politinės grupės sudarė koordinacinį centrą ir paskelbė Nepriklausomybės Fondą, kurio tikslas labai pretenzingai nusakytas, tačiau, kuris pirmoje eilėje, pačių prisipažinimu, skiriamas pačių koordinantų dūšiai kūne išlaikyti.

Jau nuo kurio laiko agresyvių grupių politika, pavyzdžiui VLIKo atžvilgiu, įgavo dar didesnį įnirtį, ir patiems dar VLIKo vežime tebesėdint, buvo jam daroma dažnai visai nepagrįstų priekaištų. Mat, norėta nuteikti ir savo sekėjus, kurie kitaip galvojo, kaip jiems diktavo koordinantai. Pagaliau pasiryžta visai iš VLIKo išeiti ir tai jau padaryta, vėl tik kitiems metant kaltinimus.

Kuri yra pagrindinė tautininkų ir jų satelitų tų visų žygių priežastis? Visi siūlai veda į tautininkuose dar neišgaravusį totalizmą ir iš naujo į jį atkritimą. Diktatūrinis Lietuvos laikotarpis, kaip seniau šioje vietoje buvo rašyta, buvo tautininkams "Periklio amžius" (žiūr. "T. Sargas", 1952 m. 2(9) nr., 346—349 pusl.). Iš viso tautininkai tik diktatūros kelių išplaukė į gyvenimą ir per kelioliką metų išsiaugino savų adeptų, kurių nemažas būrys pateko ir į laisvus, demokratinius kraštus. Priimant tautininkus į VLIKą, ne vieno tuo metu buvo abejota, ar tame demokratiniame gremijume iš viso jiems turėtų būti vietos. Plačiausios vienybės trokštant vis dėlto buvo patikėta jų pusbalsiam prisipažinimui, kad ir jie jau esą demokratai. Tačiau dabar galutinai išryškėjo, kad toks daugiau formalus prie demokratijos prisipažinimas buvo ir nenuoširdus ir iš viso negalėjo vienu mostu likviduoti visą praeitį ir pakeisti tautininkų totalistinį mentalitetą. Jie neapsiprato su padėtimi, kad nebegalima visur diktuoti ir versti daugumą nusilenkti mažumos nusistatymams. Demokratinė dvasia ir demokratinės veiklos metodai juose taip ir neprigijo, ir štai vėl grįžtama į senąjį, išbandytą, nors nepopuliarų vadizmo kelią.

Kad vadizmas nebūtų prikaišiojamas šia proga iškilmingai skelbiama liberalizmo šūkiai ir bendras liberalų politinis frontas, kurį su tokiu džiaugsmu sveikino spaudoje "Rėkiančio barbaro" autorius Br. Raila ir buv. "Lietuvos Aido" redaktorius V. Alantas bei "Santarvėj" K. Barauskas - Barys.

Nenaujas liberalizmo kelias

Keliančių politinio liberalizmo mintis jau turėjome Lietuvoje. Kai kas iš tautininkų liberalizmo pradus jau nukelia į A. Smetonos redaguotą "Viltį". Lietuvos vadizmo laikais, ypač jaunesniojoje tautininkų kartoje, liberalų buvo galima rasti dar tirščiau, tačiau Lietuvoje dar niekas viešai nebuvo iškėlęs liberalizmo vėliavos visam politiniam sąjūdžiui. A. Smetonos, kun. V. Mirono ir kitų diriguojami tautininkai nebuvo nei tikri liberalai, nei galėjo tokiais skelbtis. Be kitų dalykų, juk tuo metu būtų buvęs savotiškas kurjozas, jei liberalai savo vyriausybės priešaky būtų turėję statyti kunigą. To nėra padarę nė krikščionys demokratai. Jei tačiau dabar tautininkų (neretai perėjūnų) rankomis iškeliama liberalų vėliava ras jų tarpe visuotinį pritarimą, tai teks konstatuoti, kad Br. Raila, V. Alantas, V. Rastenis ir kt. bus virtę tautininkų srovės pagrindiniais teoretikais ir kad tautininkų evoliucija į liberalizmą bus pasiekusi atbaigties tašką.

Dabar keliamas liberalizmas nenaujas buvo ir Lietuvoje, o kituose Europos kraštuose iš seno gerai pažįstamas. Ideologinis liberalizmas yra iškilęs Europoje tarp renesanso ir šviečiamojo periodo, nors liberalizmo terminas politine prasme buvo pirmą kartą pavartotas tik 1812 m. Ispanijos parlamente. Ideologinis liberalizmas, kaip ir socializmas, yra sekuliarizmo apraiškos, turinčios aiškių giminystės ryšių. Tiek vienų, tiek kitų laisvės šūkiais nutraukiami saitai su Antgamtine Esybe, su tikėjimu ir kuriami nauji politiniai

tikėjimai, naujos politinės bažnyčios. **Taip, ir liberalizmas yra tikėjimas. Jo pagrindinė dogma — visiškas pasitikėjimas žmogaus protu ir jo autoritetu; jo svarbiausia moralinė tezė — pasitikėjimas žmogaus gerumu; jo piktoji dvasia — religiniai "prietarai".** Prof. Goezt Briefs liberalų ideologus vadina clerici laici — laicizmo, liberalizmo dvasininkais.

Ir mūsų liberalai eina jau nurodyto liberalizmo keliais. Vienas iš jų rašo: "Nesvarbu, koks autoritetas skelbtų, kad kas nors yra "šventa" ar "stebuklinga", tačiau jeigu pats tos tiesos ar šventumo nei protu, nei jausmais neapčiuopia, jeigu toks stebuklas jam atrodo paprastas įvykių supuolimas, arba apgaulė, tai jam turi būti duota laisvė tuo netikėti, nors toks tvirtinimas būtų apvilktas ir dogmos arba šventos tiesos rūbeliu". (J. B.: Liberalizmo problemomis, "Santarvė", 1955 m. 3 nr., 105 pusl.).

Taigi prieš žmogaus protą turi nusilenkti visos tiesos; žmogaus protas yra vyriausias tiesos principas, šaltinis ir teisėjas. Žmogus yra vienintelis sprendėjas, kas teisinga ir kas neteisinga, kas gera, kas negera, kas dora ir kas pikta. Pagaliau išeina, kad skirtumas tarp tiesos ir netiesos, tarp doro ir pikto glūdi ne tų dalykų skirtingoje esmėje, bet pavienių žmonių pažiūrose. Nenuostabu, kad, taip dalykams esant, ir pats liberalizmas yra suskilęs į srovių sroveles, kuriose ir patys liberalai nesusivaiko.

Daugiausia yra išryškėjęs ir geriausiai formuluotas yra ekonominis liberalizmas, nors ir pats to liberalizmo tėvas Adams Smith savo veikaluose paties liberalizmo vardo nevartojo. Pagaliau ekonominis liberalizmas, daugiausia pasireiškęs anglosaksų kraštuose, visai yra skirtingas nuo ideologinio ar politinio liberalizmo. Jis visai neprieštarauja religijai ir pagaliau mūsų čia kalbamų liberalų nė nepripažįstamas, nes jie yra planingo ūkio šalininkai, o planingas ūkis yra priešingybė ekonominiam liberalizmui.

Ir ideologinis ir politinis liberalizmas pasižymi, kaip sakyta, nepaprastu margumu. Jei paimsime tik Vokietiją, tai čia politinis liberalizmas, tik nuo Bismarko laikų daugelį kartų mainė savo išraišką ir charakterį. Jis reiškėsi kaip kairysis sparnas, kaip pažangusis, kaip dešinysis, valstybinės partijos vardu (Staatsparteiliche), liaudies partijos vardu (Volksparteiliche), tautinės sąsajos vardu (Nationalen - Sammelpartei), visavokietiniu bloku (Gesamtdeutsche Block) ir pagaliau nacionalsocializmu — NSDAP. Tiek vokiškasis nacizmas, tiek itališkasis fašizmas buvo juk ideologinio ir politinio liberalizmo apraiškos. Valdžios galių, piliečių teisių ir pareigų sprendėju ir matu pasidarė pats žmogus, o žmogaus sąžinė atjungta nuo dieviškos tvarkos, leido įsivyrauti aklai jėgai, vykdžiusiai gėdinguosius dvidešimtojo amžiaus kriminalus.

Nereikia būti pranašu nei aiškiaregiu, kad matytume, jog ir dabar skelbiama lietuvių nacionalistų liberalinė santarvė vėl suka tuo pačiu nacionalizmo keliu. Vienas tos santarvės šulų, V. Staneika, iškilmingai skelbia: "Yra istorinė klaida — politinė nesąmonė tvirtinti, kad kovoje su bolševizmu nacionalizmas yra pasenęs... Kovoje su komu-

nizmu nacionalizmas yra pati didžiausia ir tikriausia jėga, todėl ją neslopinti, bet žadinti reikia." (Naujoji Lietuva, 1955 m. birželio 22 d., 16 nr.). Žinoma, valia kiekvienam skelbti, kas ateina į galvą, nes anot lietuviško priežodžio kas galva, tai protas... Tačiau dėl tos istorinės klaidos ir politinės nesąmonės tenka pareikšti visai priešingą pažiūrą. Netolima istorija, kurios liudininkais mes patys esame, sako, kad nacizmas ir fašizmas, kurie buvo pasišovę sulaikyti komunizmą, jo ne tik nesulaikė ir nesunaikino, bet priešingai, savo sukeltu karu tik padėjo komunizmo ekspansijai atkelti jo ribas į Vidurio Europą, o V. Staneiką atbloškė į Chicagą.

Naujai skelbiamas tautininkiškųjų grupių liberalizmas yra nacionalistinis ir totalistinis. Pagaliau totalizmu reikia laikyti ne tik tą sistemą, kuri išpažįsta totalistinę filosofiją, kaip tai yra buvę Vokietijoje ir Italijoje, bet ir tą visuomeninio tvarkymosi kelią, kurio išpažinėjai gali sakyti neturį totalistinių intencijų. Jie savaime tokiais virsta, jei viešajame gyvenime taiko tokius principus, kurių loginė tekmė veda į totalizmą. Pagal tokius principus užsukto gyvenimo vyksmas rieda nuosavia dinamika ir mažai paiso tą procesą pradėjusių intencijų ar norų. Ir tautininkai Lietuvoje, prieš ateidami į valdžią, niekur nesiskelbė totalistais. Tačiau sukurtas vado kultas ir jo priešpastatymas prieš tikrąją tautos valią, buvo tas variklis, kuris tautininkus savaime padarė totalistais.

Tautininkai su savo satelitais antruoju kartu išsuka iš demokratinio kelio, ir tik ateitis parodys, kur šį sykį bus nuvairuota.

Dr. V. Ramidavietis

Moterų žodis

MOTERIS EUROPOS DRAMOJE

Kieto patyrimo keliu moteris iš lėto sužinojo, jog jai yra privalu užimti savo vietą greta vyro. Du kartu šioje generacijoje jai yra tekę matyti, kaip milijonais žuvo jos pagimdyti ir užauginti vaikai. Du kartu ji bėgo iš griūvančių namų ir, atsistojus tuščiomis rankomis kryžkelėj tarp Vakarų ir Rytų, turėjo spręsti, kuria kryptimi pasukti. Ji sužinojo, kad užsidarius namuose tikėti savo gerovės pastovumu, reikštų elgtis kaip strausui, kuris įkišęs galvą į smėlį mano, kad jis saugus nuo pavojaus. Keletą kartų šioje generacijoje moteris yra mačiusi, kaip jos namai griuvo aplink ją ekonominių ar politinių viesulų sūkuriams užėjus. Ji žino, ir teisingai nujaučia, kad tai gali pasikartoti ir vėl.

Moteris pagaliau suprato, kad jai reikia užimti vietą įvairiose sargybose, kad ji yra vyro bendrakeleivė — jo partnerė. Ji stoja greta jo eiti grubiu ir dažnai akmenuotu viešojo gyvenimo vieškeliu, nes jeigu ji nestos greta vyro ir vaiko, naudodama savo įtaką jų labui, jos vyras ir vaikai eis iš namų be jos. Jų

vaizduotę visuomet vilios tos kitos įtakos, tas kitas pasaulis, esąs už namų, keliąs energiją, žadinąs aktyvumą. Namų įtakos tuo atvėju gali būti pamirštos, arba dar blogiau — atmestos, kaip "atgyvenę", "nereikalingos" ar "kliudančios".

Netenka abejoti, kad moteris užauginusi pasauliui Staliną, buvo gera, dora, mylinti, pasiaukojanti, krikščioniška motina, kuri troško, kaip daugel motinų, matyti savo sūnų Dievo tarnyboje. "Mes auginsime vaikus", sako T. S. Eliot, "kurių mes nesuprasime ir kurie niekados nesupras mūsų". Taip pat netenka abejoti, kad hitlerinėje Vokietijoje bei fašistinėje Italijoje, kaip ir stalininėje Rusijoje buvo ir tebėra didelis skaičius moterų, kurios trokšta tarnauti žmonijai Tiesoje ir Meilėje.

Sprendžiant, tačiau, iš to, kas įvyko, nei Vokietijoje, nei Italijoje, nei Rusijoje moteris neparodė aiškios iniciatyvos ta linkme, kuri būtų nukreipusi Europos istoriją nuo jos baisaus genocidiško kelio. Jeigu ji mėgino, tai buvo pašalinta, kaip gerai minima Nadiežda Stalinienė, arba buvo palikta namie, kaip šeimyniška Mussolinienė. Tačiau, iš kitos pusės, yra neginčytinas faktas, kad didelį skaičių, pav., Vokietijos moterų reprezentavo melodramiška, bespalvė vokiška "švelnios sielos" blondinė, kuri be jokios kritikos priėmė savo absurdišką "herojų" su visomis jo pragaištingomis doktrinomis, ir esą "džiaugėsi" siųsdama savo vaikus mirti baisiame, beprasmiškame agresijos kare.

Aklasis anglų Homeras Miltonas savo "Atgautame Rojuje" praveda mintį, kad tada, kai šėtonas gundo vyrą piktam, jis apeliuoja betarpiškai, ne per moterį, į jo godumą turėti, norą valdyti, troškimą dominuoti, viešpatauti, imponuoti; į jo aistrą kontroliuoti milijonų paskirtį, net jų mintis ir įsitikinimus. Tai darant, žinoma, prisidengus progreso, valstybės bei tautos gerovės ir kitokiais šūkiais. Taigi moteris puolusio žmogaus tragedijoje nebėra svarbus tarpininkas suviliojimui vyro į absoliutiškos valdžios bei absoliutiškos korupcijos viršūnes. (Įsidėmėtina, jog žmonijos istorijoje absoliutiška valdžia eina ranka rankon su absoliutiška korupcija).

Kaip minėta, kieto patyrimo keliu moteris sužinojo, jog iš jos visais atvejais reikalaujama pilietinio susipratimo ir pilietinio budrumo. Krikščioniškomis dorybėmis turtinga tauta gali būti pajungta savų ar svetimų diktatūrų. Šios gi visais atvėjais pagrindiniu savo programos punktu turi įsirašę — aptemdyti žmonių pilietinį sąmoningumą, panaudojant tam visus žinomus būdus. Laisvose gi demokratijose pilietinis žmonių sąmoningumas yra kertinis valstybės akmuo.

Juo rambesnė bus tauta, juo mažiau ji mėgs pilietinę atsakomybę bei pilietinę pareigą sekti, svarstyti ir spręsti, tuo plastiškesnė ji bus diktatoriaus rankose. Tuo labiau ji pasiduos užliūliuojama propagandos, pirmiausia cenzūrai rūpestingai pašalinus progas, vedančias savarankiško galvojimo link.

Propagandos ekspertai yra pa-

tyrę, jog per ilgesnį laiką jos liūliuojamas žmogus įpranta manyti, kad "kišimasis į politiką" yra ne jo reikalas. Kad yra visiškai tvarkoj "būti nei už šį, nei už tą", nesinaudoti savo pilietinėmis teisėmis. Dvasiai palūžus, pilietinė sąmonė užmiega.

Diktatūra yra mūsų laikų kalėjimas, dvidešimto amžiaus pagrindinis nusikaltimas, didžioji mūsų nelaimė, užkrečiama, ilgai nepagydoma liga. Diktatūrų suformuoti žmones ilgai sapnuos diktaturą. Patekę į laisvą, demokratišką šalį, jie nesugeba naudotis naujai įgytomis žmogaus teisėmis. Pasijunta kaip paleisti į laisvę narve išauginti paukščiai, kurių sparnai neturi reikalingo stiprumo, smegenys orientacijos. Tokios yra pasekmės nacizmo, komunizmo sėklų, kurios tartum varputys šaknijosi mūsų laikų Europoje, ardydamos krikščioniškus jos pamatus.

Per jas žuvo milijonai aukų, kurių vardų neužrašė jokios istorijos lapai. Familiarus, tačiau, mūsų mintyse įspaustas paveikslas motinos, nuo kurios atimamas jos kūdikis ir ji pati metama į gyvulinį vagoną, riedantį Sibiro link. Antras — dviejų rudmarškinių lydima vienuolė karmelitė, kurios paskirtis — dujų kamera. Žinome ir jos vardą: tai Edita Stein, kuri, vieną naktį perskaičiusi šv. Teresės iš Avilos gyvenimą, nusprendė, kad tai yra vienintelis kelias, kuriuo verta eiti. Ši įstojusi vienuolynan auklėtoja ir filosofė, persekiojama dėl savo "neariškos" kilmės, buvo pasiųsta į Olandiją. Nacio ranka pasiekė ją ir tenai. Vieną naktį ji buvo išvilkta iš vienuolyno dviejų esesininkų ir nugabenta koncentracijos stovyklon, iš kur nebuvo grįžimo. Ši moteris, kaip ir daugelis kitų, kurias ištiko panašus likimas, sunaikinta siaučiančio jos epochoje blogio, — tebegyvena. Jos istorija šiandien plačiai žinoma pasaulyje. Ji bus atsimenama ir tada, kai jos budelių vardus seniai bus užnešę laiko smėlis, užregistravęs vien baisius jų darbus.

Aguona.

EUROPINĖ MOTERŲ SĄJUNGA

Maždaug prieš dvejus metus Austrijos žymi politikė ir parlamento narė Dr. Lola Solar drauge su kitomis veikėjomis ėmėsi iniciatyvos organizuoti Europinę Moterų Sąjungą, kuri jungtų Europos moterų politines bei visuomenines organizacijas, kurios remiasi krikščioniškais principais ir kovoja už visų žmonių, ypač moterų teises, socialinę jų gerovę, politikos grindimą krikščioniškais pagrindais, europinę taiką ir tautų glaudesnį bendradarbiavimą. (Žiūr. "T. Sargas", 1954 m., nr. 1 (11), 211 pusl.).

Po eilės paruošiamųjų pasitarimų, š.m. rugsėjo 9—12 dienomis Haagoje įvyko pirmasis, oficialus Europinės Moterų Sąjungos kongresas. Jame dalyvavo apie 200 atstovių iš daugumos europinių kraštų. Kongrese buvo priimtas sąjungos statutas, ateities darbų programa ir sudarytos šios nuolatinės komisijos: 1) šeimos klausimams,

2) kultūros ir auklėjimo, 3) socialinėms problemoms, 4) filmų, radijo, spaudos, 5) užsienio politikos, 6) teisių ir 7) ekonominė.

Naujai suorganizuotos sąjungos pirmininke išrinkta dr. L. Solar. Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos moterų komisija (kurioje iš lietuvių dalyvauja Dr. N. Bražėnaitė) pasiuntė minimos sąjungos kongresui sveikinimo telegramą. Į tą telegramą gautas nuoširdus Dr. L. Solar atsakymas. Jau nuo seniau daroma žygių su šia sąjunga užmegsti pastovius ir nuoširdžius ryšius.

MOTERŲ VAIDMUO ŠEIMOJE

Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos II-sis kongresas, įvykęs 1954 m. New Yorke, priėmė rezoliuciją moterų vaidmens šeimoje klausimu. Joje išryškinama, jog visų žmonių būvis pavergtuose kraštuose yra sunkus, bet ypatingai moterų. Komunistinėje santvarkoje politiškai moterims yra pripažįstamos lygios su vyrais teisės ir tuo norima patraukti moterų mases, bet ekonomiškai jos yra eksplotuojamos ir, svarbiausia, moterų vaidmuo šeimoje visai nuvertinamas.

Moteris komunizmo sistemoje paverčiama produkcijos įrankiu, ir tuo jai atimamos sąlygos vykdyti motinystės misiją. Per ilgas darbo valandas motinos yra atskirtos nuo vaikų ir visai neturi galimybių pasirūpinti vaikų auginimu bei auklėjimu.

Ties knyga pasilenkus

KRIKŠČIONIŠKA VALSTYBĖ JUNGTINĖJ EUROPOJ IR SOCIALINĖS PROBLEMOS

Nuosavybės*) problema yra viena iš svarbiausiųjų paskutiniojo šimtmečio iškeltųjų problemų. Ši problema turi būti sprendžiama remiantis dorovės dėsniais, kuriuos turi atitikti ir teisės nuostatai, užtikrinanti žmogui palankias gyvenimo sąlygas, įgalinčias jį siekti ir aukštesnių tikslų.

Nuosavybės klausimas buvo visuomet aktualus. Tačiau ypatingai jis suaktualėjo nuo XIX a. pradžios. Praėjusiais amžiais netrūko sociologų, kurie įkyriai primindavo savininkams jų pareigas, kylančias iš turto turėjimo ir jo valdymo. Netrūko ir utopistų, kurie skelbė bendros nuosavybės idėjas. Bet tos teorijos neturėjo veiksmingos įtakos tų laikų visuomenės socialinę santvarką reguliuojančių įstatymų leidimui. Ir praėjusiais amžiais buvo vargo ir skurdo pagimdytų revoliucinių sąjūdžių. Tačiau, kaip tvirtina H. Multzer, praėjusių amžių didieji pilietiniai karai beveik visuomet buvo keliami ir vedami politinių ir pilietinių laisvių, bet ne nuosavybės pertvarkymo šūkiais. Nuosavybės

*) Šiame straipsnyje toliau referuojamas turinys NEI išleistos knygos apie krikščionišką valstybę jungtinėje Europoje. Pirmąjį straipsnį apie laisvės problema žiūr. T. Sargo 1953 m. nr. 1.

žodis prieštaravimų sąvoka tapc dabartiniais laikais.

Atrodo, jog du dalykai gali paaiškinti kovų dėl nuosavybės aštrumą XIX ir XX amž.

Individualizmo principai, įsigalėję po Prancūzų Revoliucijos, inspiravo įstatymų leidėjus nuosavybės teisę aptarti kaip absoliutinę. Prancūzų Revoliucijos šūkiai buvo ne tik "libertė, egalitė, fraternitė", bet ir "proprietė". Tokia nuosavybės koncepcija nėra kilusi iš romėnų teisės, kaip dažnai mėgstama teigti, bet iš XVIII a. individualistinės filosofijos.

XIX ir XX a. išaugusi ir įsigalėjusi kapitalistinė sistema sukūrė gigantiškas judomas ir nejudomas vertybes. Bet kartu lygiagreta vyko ir didžiulė evoliucija nuosavybės esmėje ir nuosavybės teisės sąvokoje.

Visuose svarbesniuosiuose ūkinio gyvenimo sektoriuose saitai, jungę savininką su gamybos priemonėmis, nepaprastai susilpnėjo. Tasai saitų nutrūkimas išryškėjo net "bevardėse bendrovėse" — Societės anonymes. Šiandien visiems krinta į akis, kad ne tik kapitalą, bet ir viso ekonominio gyvenimo vairą yra paėmę į savo rankas nedidelis žmonių skaičius. Jie dažnai net patys nėra tų turtų savininkai, bet tik prižiūrėtojai ar valdytojai jiems patikėto kapitalo, kurį jie administruoja savanaudiška nuožiūra. Ta galia ypatingai yra didelė tų, kurie kaip absoliutūs pinigų turėtojai ir valdytojai turi savo žinioje kredito teikimą. Jie skirsto kreditus pagal savo nuožiūra ir nuotaiką. Jie valdo viso ekonominio gyvenimo kraujo apytaka. Ekonominio gyvenimo jėgos yra jų rankose.

Visai natūralu, kad visuomenė ir įstatymų leidėjai negalėjo pasilikti abejingi tokios padėties padariniams. Įstatymais buvo numatyti griežti nuosavybės teisės suvaržymai nejudomojo turto naudojimo srity. Tačiau beveik ligi paskutiniųjų laikų tokie teisiniai suvaržymai mažai tepalietė piniginio išnaudojimo sauvalę.

Turint tai prieš akis, nenuostabu, kad tokia ekoniminė santvarka, išriedėjusi iš neriboto individualizmo principų, realizuotų ūkiniame gyvenime, suteikė daug argumentų prieš privatinę nuosavybę.

"Norint įstatyti ginčus, kurie vedami dėl nuosavybės, į tam tikras ribas, reikia pirmučiausia pagrindiniu principu, kurį nustatė Leonas XIII, laikyti tai, jog nuosavybės teisė ir jos naudojimas yra du skirtingi dalykai." (Pijus XI—Quadragesimo anno).

Nuosavybės teisės savininkas disponuoja savo turtu ar daiktu. Bet tikslai, kurių jis siekia, gali būti visai skirtingi, atsižvelgiant į jų panaudojimo ar vartojimo būdus. Žmogaus gyvybei palaikyti ir kitiems su tuo susijusiems tikslams pasiekti naudojami turtas ar daiktai gali būti traktuojami kaip savininko asmenybės pratęsimas. Šiuo atvėju ryšys tarp savininko ir turto yra artimas ir organiškas. Tad šioje srityje nuosavybės panaudojimas yra grynai privatus. Toks ryšys tarp savininko ir jo pagamintų turtų yra mažuose ūkiuose. Bet

ir reikia pabrėžti, kad apie šitokį nuosavybės vartojimą kalbant, ir turima galvoje ribotas turto ar daiktų kiekis, kuris reikalingas paties savininko ir jo šeimos narių padoriai egzistencijai. Tačiau šalia to dabar yra išaugusi ir kitų rūšių bei kitos kilmės nuosavybė. Tai turtai, kurie atsirado ne dėlto, kad savininkas būtų juos sukūręs savo būtiniausiems biologiniams ir dvasiniams reikalams patenkinti. Tie daiktai buvo pagaminti kitais, dažniausiai pasipelnijimo tikslais. Tad šiuo atvėju bus teisinga, kad privačios nuosavybės aspektas bus susiaurintas ir palenktas visuomeninės nuosavybės supratimui ir naudai. Šiuo atsitikimu nuosavybė domina ne tik jos savininką, bet ir kitus asmenis, kurių skaičius gali būti labai didelis. Čia jau paliečiami ir visuomenės bei valstybės interesai. Todėl visuomenė ir valstybė, kuri yra ir turi būti bendrojo reikalo saugotoja, negali nesidomėti minėtu tikslu pagamintų daiktinių turtų ar sukauptų pinigų panaudojimu. Nuosavybė privalo paskiram asmeniui, šeimai ir visuomenei laiduoti biologinę egzistenciją, medžiaginės ir dvasinės kultūros pažanga, o taip pat ir būti individo laisvės laidas. Bet tam pasiekti yra būtina nuosavybės teisę—jos įgijimą ir naudojimą—normuoti teisingumu ir dorove paremtais istatymais.

Kad nuosavybė minėtas funkcijas galėtų atlikti, privatinė nuosavybė turi būti pagrindinių valstybės įstatymų pripažinta, o ekonominis gyvenimas ir ūkio organizacija taip vairuojama, kad susidarytų realios galimybės kiekvienam nuosavybę įsigyti. Proletaro sąvoka turi išnykti iš socialinės terminologijos ir iš realaus gyvenimo.

Praktinės priemonės minėtiems tikslams pasiekti gali paskiruose kraštuose būti įvairios, atsižvelgiant į jų ekonominę ir socialinę santvarką. Bet jų visų galutinis tikslas — išlygintas paskirstymas tautos uždarbio tarp visų jos narių. Kiekvienam asmeniui ir kiekvienai šeimai reikalinga užtikrinti "gyvybinę erdvę" — espace vital.

Šis kelias yra tiesiog imperatyvinis kraštuose, kur žemės ūkis sudaro ūkinio gyvenimo pagrindinį elementą. O lygiagreta turi būti neatidėliojamai vykdoma ir kapitalistinės santvarkos reforma. Ypač nepaprastai svarbu suderinti atsakomybę įmonių tvarkyme, gamybos organizavime ir darbo apsaugoje. Šioje srityje didelis vaidmuo turi tekti demokratiškai sukurtai darbininkų profesinei organizacijai.

Tačiau istorija mus moko, kad kiekviena — net ir labai tobula— struktūrinė reforma, jei ji nėra pagrįsta tauriais idealais, gali būti tragiškai iškraipyta ar duoti visai nelauktus ir neigiamus rezultatus. Todėl, kad taip neatsitiktų, socialinių reformų pagrindu ir ikvėpimu turi būti krikščionybė ir demokratija.

(Žiur. straipsn. prof. P. Badin Les problemes sociaux (Propriete et liberte)" — L'Etat Chretien dans l'Europe Unie).

D. Jasaitis.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

1. **Ignas Končius, MEDŽIO DROŽINIAI** gimtajam kraštui atsiminti. Wood Carvings to Remember the Native Country. Išleido L. J. Končius. 1954 m. 223 pusl. Spaudė Lietuvių Enciklopedijos spaustuvė Bostone. Tai labai gražiai prof. I. Končiaus atliktų drožinių nuotraukų albumas ir tikrai brangus prisiminimas gimtajam kraštui.

2. **Nelė Mazalaitė, SAULĖS TAKAS,** romanas. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas, Chicago, 1954, 417 psl. Kaina $3.50.

3. **Algirdas Landsbergis, KELIONĖ,** premijuotas romanas. Draugo Bendradarbių Klubo leidinys, Chicago, 1954, 259 psl. Kaina $2.50.

4. **Juozas Kralikauskas, URVINIAI ŽMONĖS,** romanas iš Kanados aukso kasyklų gyvenimo. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas, 1954, 280 psl. Kaina $2.75.

5. **Paulius Jurkus, PAVASARIS PRIE VARDUVOS,** pasakojimai apie gimtąją žemę. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas, 1954, 175 psl. Kaina $2.50.

6. **Br. Daubaras, DUONOS BEJIEŠKANT.** Vokietaitės Renatos Lipertaitės pasakojimai apie lietuvių gyvenimą komunizmo vergijoje. Nidos Knygų Klubo leidinys, nr. 2, London, 1954, 121 psl.

7. **Vytautas Alantas, SVETIMOS PAGAIRĖS.** Novėlės, apsakymai, feljetonai. Nidos Knygų Klubo leidinys, nr. 3, London, 1954, 255 psl.

8. **Tomas Žiūraitis, O. P., ŽODIS IR GYVENIMAS.** Religinei-tautinei rimčiai, su prof. Dr. A. Maceinos pratartimi. Ventos leidinys, 1955, 243 psl. Kaina nepažymėta.

9. **Leonardas Andriekus, ATVIROS MARIOS,** lyrika. Išleido Tėvai Pranciškonai Brooklyne, 1955, 134 psl. Kaina $2.00.

10. **Mykolas Vaitkus, AUKSO RUDUO,** 1950—1952 eilėraščiai. Lietuviškos Knygos Klubo leidinys, Chicago, 1955, 119 psl.

11. **Alė Rūta, TRUMPA DIENA,** premijuotas romanas. Lietuviškos Knygos Klubo leidinys, 1955, 434 psl. Kaina $4.00.

12. **Nelė Mazalaitė, NEGESTIS,** romanas. Lietuviškos Knygos Klubo leidinys, Chicago, 1955, 206 psl. Kaina $2.00. Vienas geriausių N. Mazalaitės romanų.

13. **Aloyzas Baronas, SODAS UŽ HORIZONTO,** romanas, Lietuviškos Knygos Klubo leidinys, Chicago, 1955, 254 psl. Kaina nepažymėta.

14. **Ignas Šlapelis, JUOZAS PAUTIENIUS.** Lietuviškos Knygos Klubo leidinys, Chicago, 1955, 87 psl. Tas paskutinis prof. Igno Šlapelio veikalas, dailiai išleistas, jau po šio žymaus meno istoriko ir kritiko mirties, apie vis daugiau garsėjantį lietuvių dailininką Juozą Pautienių.

NEW AUTHORS OF THIS ISSUE — SPECIALLY DEVOTED TO THE SEVENTIETH ANNIVERSARY OF MSGR. MYKOLAS KRUPAVIČIUS, THE MOST OUTSTANDING LEADER OF LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRATS

Jonas Aistis, one of the most outstanding Lithuanian poets, author of many volumes of poetry, literature and culture in Lithuanian. For his poetry he received Lithuania's State Premium and was twice awarded by the Lithuanians in exile. In his article he presents the results of his research about the Catholic Church in occupied Lithuania.

Simas Sužiedėlis, is a University Professor of Lithuanian history, author of historic books, pamphlets and articles, Editor in Chief of the semi-weekly "Darbininkas" (The Worker), and President of the Lithuanian Catholic Intellectuals Federation "Ateitis". In his article he outlines the relations between Lithuania and Byelorussia and critizes some Byelorussian statements.

Jonas Mulokas, formerly a farmer, communal official, manager of estates, a county director of land reform. He has excellent experience with the Lithuanian farming system and in his article he outlines his opinions on the rebuilding of the farming system in Lithuania after its liberation.

Stasys Dzikas, is a former school-teacher and law student, now a free lance writer and one of the editors of this journal. In his article he reviews the Lithuanian Community in the United States and outlines its aims, problems and activities for the future.

TĖVYNĖS SARGAS—GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896.

Redaguoja — Editors: St. Dzikas, A. Gražiūnas ir Dr. Vl. Viliamas.

Redakcinis kolektyvas — Associate Editors: M. Galdikienė, O. Labanauskaitė, prof. Dr. K. Pakštas, L. Šimutis, Pr. Vainauskas, kan. V. Zakarauskas.

Redakcijos adresas — Address of Editors: 1648 De Kalb Ave., Brooklyn 37, N. Y.

Administracijos — Administration: Jonas Jakučionis, 503 Euclid Ave., Brooklyn 8, N. Y.

Leidžia **Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga,** Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI) ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos (CDUCE) narys.

Published by **The Lithuanian Christian Democratic Union,** a member of Christian Democratic International — Nouvelles Equipes Internationales (NEI) and Christian Democratic Union of Central Europe (CDUCE).

TURINYS—CONTENTS

Dr. D. Jasaitis, Mykolas Krupavičius, visuomeninkas, politikas ir kovotojas — Mykolas Krupavičius, Public Figure, Politician and Champion of Lithuanian Freedom. I

Kun. K. Šaulys, Nepakeičiamas seiminis kalbėtojas — Irreplaceable Parliamentarian speaker 22

Jonas Aistis, Katalikų Bažnyčia okupuotoje Lietuvoje — The Catholic Church in Occupied Lithuania 24

Simas Sužiedėlis, Gudų dvejopa invazija — Twofold Invasion of Byelorussians 44

Dr. V. Viliamas, Lietuvos seimai ir jų grupinė diferenciacija — The Parliaments of Lithuania and their Political Grouping 55

P. V. Raulinaitis, Lietuvos Darbo Federacijos įsikūrimas ir jos veikla Lietuvos seimų laikais — The Founding of the Lithuanian Federation of Labor and its Activities at the Time of the Lithuanian Parliaments 64

M. Krupavičius, Iš Želigowskio prisiminimų — From Zeligowski's Memoirs 68

Jonas Mulokas, Žemės ūkio atstatymas išlaisvintoje Lietuvoje — Reestablishment of Rural Life in Liberated Lithuania 72

St. Dzikas, Bendruomenės kelias J. A. Valstybėse — The Road of the Lithuanian Community in U.S.A. 82

Alp(LKA) 1745
1955, Nr.2

RYŠKIEJI VEIDAI — DISTINGUISHED P

Kazimieras Krušinskas — sukaktuvininkas — **Dr. V. Viliamas** 88
Hilaire Belloc — **M. Krupavičius** 93

ĮVYKIAI IR MINTYS — EVENTS AND THOUGHTS

Lietuvos laisvinimo bare — In the Field of Lithuanian Liberation: Vyriausiame Lietuvos Išlaisvinimo Komitete — In the Supreme Council for the Liberation of Lithuania — P. Vainauskas ..... 103—108
Bažnyčia ir Religija — Church and Religion: Bažnyčia ir politika — Church and Politics — J. B. Schuster, S. J. Krikščionies laikysena politiniuose rinkimuose — Behaviour of Christian During Political Elections ..... 108—114
Krikščionių demokratų eilėse — In the Ranks of Christian Democrats: Politinė vienybė — krikščionių laimėjimo kelias — Political Unity — Road to Christian Victory. Krikščionių Demokratų Internacionalo kongresas — The Congress of Christian Democratic International. Vidurio Europos Krikščionių Demokratų veikla — Activities of Christian Democratic Union of Central Europe. Reikšmingas Pietų Amerikos kongresas — Important Congress in South America. Lietuvių Krikščionių Demokratų veikla — Activities of Lithuanian Christian Democrats ..... 114—130
Iš politinių ir socialinių sąjūdžių veiklos — Activities of Political and Social Movements: Katalikai sprendžia žemės ūkio problemas — Catholics Ascertain Rural Problems. Vaiduokliškas nacionalistų ir jų internacionalo atgijimas — The Phantom Revival of Nationalists and their International 130—134
Tarp lietuvių politinių sambūrių — Lithuanian Political Movements: Nacionalistų — liberalų santarvė ir jų nauji posūkiai — Alliance of Nationalists — Liberals and their latest tendencies — Dr. V. Ramidavietis ..... 134—137
Moterų žodis — Womens' Word: Moteris Europos dramoje — The Woman in European Drama — Aguona. Europinė Moterų Sąjunga — Union of European Women. Moterų vaidmuo šeimoje — Role of Women in the Family ..... 137—140
Ties knyga pasilenkus — Book Reviews: Krikščioniška valstybė jungtinėj Europoje ir socialinės problemos — The Christian State in a United Europe and its Social Problems. Atsiųsta paminėti — Books Received ..... 140—143
New Authors of this Issue 144

90.743125